ALEXANDRU VLAHUŢĂ

1 DAN

EDITURA TINERETULUI

DAN

ALEXANDRU VLAHUŢĂ

ALEXANDRU VLAHUŢA

DAN

ROMAN

EDIŢIE ÎNGRIJITĂ de

VIRGILIU ENE

Coordonatorul colecţiei „Biblioteca şcolarului”: SJLVIAN IOSIFESCU

Volumul de faţă urmează îndeaproape ediţia *Dan* (1894), deoarece «llima ediţie apărută în timpul vieţii autorului (1696) are numeroase greşeli.

Un ropot de aplauze, şi cortina de dril se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcâmi. Zgomotul de glasuri amestecate se înteţi. Mamele primeau felicitări pentru succesul dramatic al copilelor.

— Un adevărat talent... Cine-ar fi crezut?

— Da' Titi, cum se grimase; nici n-o mai cunoşteam.

Câte un hohot de râs, tânăr, gâdilitor, se auzea ca o notă clară peste murmurul de vorbe. Şi-ncet lumea începu să se mişte spre cele două uşi deschise ale dormitorului de jos, prefăcut în salon de bal. Deja Frau Kunst”, tapeurul pensionului” bătea-n clapele pianului un vals, pe când doi sublocotenenţi încercau, nerăbdători, lustrul parchetului. În mai puţin de cinci minute, salonul se umplu. Colegiani, îmbrăcaţi elegant, ţanţoşi, cu gesturi şi aere de oameni în vârstă, studenţi, ofiţeri de-a**b**ia ieşiţi din şcoală, erau prezentaţi de surorile, de verişoarele lor la celelalte eleve.

Adesea două domnişoare, cu câte-un tânăr de mână, se opreau **faţă-**n faţă:

— Îţi prezint pe frate-meu...

— Văru-meu, Mavrodin...

Şi îndată, cavalerii invitau la un vals pe noile lor cunoştinţe.

Multă lume rămăsese în grădină. Era răcoare. Câteva felinare de hârtie colorată, atârnate de crengile copacilor, împrăştiau o lumină discretă.

Arendaşi, fabricanţi, negustori din provincie se întâlneau, şi, fără să se cunoască, începeau a-şi vorbi unul altuia, cu acea libertate şi lipsă de ceremonie a oamenilor de afaceri, şi după câteva cuvinte se recomandau singuri, spui**ndu-**şi, împreună cu numele, oraşul şi felul comerciului, după care urma alte indicări secundare: oţelul la care trag întotdeauna, câţi copii au şi ce calităţi mai de seamă au putut observa în unii din ei; apoi intrau în subiecte serioase, atunci figurile lor luau o înfăţişare gravă, fruntea li se încreţea, ochii arătau o concentrare de atenţie, o grijă parcă de a înţelege şi afla tot, de a mai apuca vreo idee nouă, privitoare la negoţ. Vorbeau de concurenţa pe care ne-o face America cu grânele ei, de seceta din Rusia, de împrumuturile Statului, de ultimele falimente. Uneori li se părea că e cineva care-i ascultă, îi spionează, ş-atunci îşi scoborau glasul, gesturile deveneau mai iuţi, mai expresive, şi vorbele lor şoptite aveau ceva din fâşâitul biletelor ipoticare. Un toptangiu din Călăraşi se găsise ceva rubedenie, după o soră vitregă a nevestesei, cu un moşier din Ilfov. Ce bucurie pe ei. Fetele lor erau în aceeaşi clasă. Oare ele ştiau că sunt rude? „Ce de parale trebuie să facă asta, cu şcoala ei!” Şi imediat începură a face socoteala: 120 de fete a o mie de lei: cât să cheltuiască ea?... Şi calculau pe zi kilogramele de carne, rabatul de la o consumaţie aşa mare, şi după două ceasuri de preţăluiri şi operaţii aritmetice, rămaseră amândoi, ca-n faţa unei crime, uitâ**ndu-**se unul la altul, cu ochii mari, holbaţi, în umbra compactă a nopţii: d-na Raspal câştiga treizeci şi patru de mii de franci pe an... „Închipui-ţi nene Tănase 1”.

Mamele, pe la ferestre, priveau de-afară, cu dragoste, la tinereţa dinlăuntru şi făceau haz de îmbulzeala, de fierberea şi zbuciumul acelei lumi nouă, însetată de viaţă. Erau copiii lor... cum au crescut de mari,

ce iute a trecut vremea!… Erau copiii lor, fericiţi, frumoşi ca niciodată, cu obrajii rumeni, aprinşi, şi cu ochii scânteietori, îmbătaţi de plăcerea de a se găsi acolo împreună, de a se simţi, de a se pipăi şi strânge unii pe alţii în calda, pasionata îmbrăţişare a valsului. Şi ei nici nu-şi mai dădeau seama, în ameţeala lor, cât erau de înghesuiţi şi cum se loveau unii pe alţii la fiecare mişcare. Se vedeau perechi învârti**ndu-**se tot timpul în loc, cu o cheltuială de graţii şi cu o expresie de mulţumire, ce te făcea să zâmbeşti. De mai multe ori Frau Kunst îşi simţi coatele strânse de aproape între aceleaşi şolduri ce se frecau de ea cu o supărătoare stăruinţă. Un termometru, uitat în părete, deasupra pianului, arăta 28° R. Şi Frau Kunst, încălzită de zbuciumul acestei lomi, pe care ea, cu degetele ei, o agita ş-o amesteca în acelaşi vârtej nebun, bătea în clape din ce în ce mai violent; o adevărată fanfară de sunete pornea pe uşile deschise, străbătea grădina adormită, dând tremur frunzişului negru, apoi se umfla din nou **într-**un coridor întunecat din capătul clădirii, şi se înfunda în bucătărie, unde alimenta un ceardaş, pe care-l frământau de foc doi ungureni ş-o Kati, din personalul de serviciu al pensionului.

În faţă, cu ferestrele la stradă, e salonul de primire; lămpi mari de bronz, cu globuri de porţelan, aruncă o lumină albă peste covoarele orientale, ce îmbracă aproape tot acest interior luxos, unde nu sunt două scaune la fel; fiecare lucru îşi are forma şi coloarea lui deosebită, un amestec capriţios de mobile scumpe, dispuse **într-**o neorânduială intenţionată: în spiritul modei de azi, uniformitatea şi simetria denotă un gust ordinar. Doamna Raspal, directoarea, **într-**un cerc de intimi, povesteşte o mică întâmplare ce stă în legătură cu ultimul scandal al Capitalei.

În oraşele mari, se ştie, spiritul public e vecinic pus în mişcare de-o noutate emoţionantă. De zece zile, prin cafenele, pe stradă, în tren, n-auzeai vorbi**ndu-**se decât de Veronescu Prisăcani: deputat şi membru în comisia de

indigenate, el primise bani de la mai mulţi evrei, cari cereau împământenirea. Lucrul se aflase, şi un cerber din opoziţie, orator distins, luase cuvântul în Cameră. Se ridica în numele moralităţii publice şi al prestigiului parlamentar. Dar o mulţime de împrejurări conspirau în contra dezbaterei până la sfârşit a acestei alarmante afaceri. Era ultima şedinţă. Deputaţii erau osteniţi şi plictisiţi de**-**o sesiune care**-**i ţinuse cu prelungirile pân' în iunie. Era o căldură nesuferită în ziua aceea. Veronescu făcea parte dintre acei luptători de rasă, cari sunt vecinic în tabăra guvernului. **Într-**un moment dat glasul oratorului fu acoperit de un zgomot infernal.

Majoritatea striga: „La ordine!... închiderea discuţiei!" Toţi băteau cu pumnii în pupitre.

În învălmăşeală Veronescu, congestionat, se năpusti asupra oratorului. O cocoană, în tribuna damelor, dădu un ţipet de spaimă şi leşină. **Într-**un târziu furtuna se potoli, şi primul ministru, grav, solemn, senin, ca şi când nimic nu **s-**ar fi întâmplat, citi mesagiul de închidere. Dar ziarele opoziţiei se aşternură pe lucru. Toată viaţa lui Veronescu fu scotocită şi scoasă la iveală. Cu patru ani în urmă, când a fost ales deputat întâi, se publicase o notiţă prin care se arăta că acest mandatar fusese pe vremuri funcţionar la vama Prisăcani, de unde a dispărut **într-**o bună dimineaţă, cu câteva mii de lei din casa Statului. Se afirma chiar că a fost prins şi închis, r îi târziu. Dar el **s-**a grăbit a răspunde prin**tr-**o scrisoaie, că în viaţa lui, n**-**a fost funcţionar, şi că nici nu ştie că există o vamă Prisăcani, că e posibil să mai fie un Dumitru Veronescu, şi în fine, că va da în judecată pe „infamul calomniator". Aceasta se vede c**-**a pus pe gânduri pe „infamul calomniator", că lucrul a rămas atunci baltă. De astă dată însă un reporter a fost trimis la Prisăcani. Peste câteva zile se publicau mărturisiri, autografe, fotografii, cari puneau **într-**o lumină zdrobitoare tot trecutul, plin de aventuri ruşinoase, toate umilinţele şi peripeţiile prin care trecuse omul acesta. Acum nimeni nu-i mai zicea decât Veronescu**-**Prisăcani şi

biografia lui era ştiută şi de copii. Se scriau cronici indiscrete asupra modului cum a ştiut să captiveze inima, prea simţitoare pentru vârsta de 60 de ani, a unei văduve grase la trup şi la pungă, şi să devie soţul iubit şi răsfăţat al acestei bătrâne senzuale cu obrajii mari şi fardaţi, în braţele căreia muriseră trei bărbaţi legitimi.

Şt pe când tot oraşul fierbea de isprăvile lui şi-l arăta cu degetul, el, rumen şi surâzător, se plimba în trăsura-i elegantă, asista la spectacole, şi-şi purta pretutindeni acelaşi aer triumfător al parvenitului fericit, bogat şi invulnerabil faţă de codul penal.

Acesta era pe-atunci eroul de tristă celebritate a zilei.

Doamna Raspal e îmbrăcată simplu, **într-**o rochie neagră, pe figura ei brună se mai văd urme de frumuseţe, ochii şi gura au ceva bărbătesc, nasul subţire şi părul lins, de un negru lucios; pe la tâmple se zăresc câteva fire albe. Ea stă la masă, pe un scaun de palisandru, exemplar unic, vorbeşte rar, liniştit, fără să afecteze, mânile-i albe şi slabe netezesc inconştient penele de struţ ale unui evantaliu cu prăselele de baga.

— Stăruisem la Cameră pentru pensia ce mi se cuvenea de la bărbatu-meu. Ba azi, ba mână, trecuse doi ani şi nu se făcuse nimic. Mă rugam, cunoşteam o mulţime de deputaţi, toţi îmi făgăduiau, şi degeaba. Nu ştiam nici eu ce să mai fac. **Într-**o zi, ce să mă pomenesc? Cu d-nu Veronescu în persoană. Bucuria mea: ştiam că e în comisia pensiilor. Fercheş, amabil, începu să ceară scuze c-a îndrăznit să mă deranjeze, că el a cunoscut pe bărbatu-meu, şi ştie că a fost un profesor distins, că dreptatea mea e strigătoare la cer; în gâ**ndu-**meu: „mai bine-ar fi strigătoare la Cameră”; dar… de la o vreme bag de seamă că parcă se cam jena… Vedeam eu că are ceva de spus… (Aici doamna Raspal închise puţin din ochiul stâng şi dete din cap, c-un zâmbet şiret, care se reproduse şi pe figura celorlalţi.) De, zic, domnule Veronescu, ce să mai fac? M-am luat şi eu de gânduri… Da’ el, indignat grozav, şi

dâ**ndu-**şi ochii peste cap:

— O, doamnă, e teribil ce se petrece**-**n ţara asta! Oameni pe care**-**i credeam cinstiţi, la care mă-nchinam, ş**-**aş fi pus mâna**-**n foc pentru ei... ei bine I i**-**am văzut de**-**o venalitate, că mi**-**e ruşine numai când mă gândesc. Ştiţi ce mi**-**au spus ieri doi colegi din comisia de pensii, pe când stăruiam pentru dumneavoastră? Mi**-**au spus curat că nu vor să iscălească raportul, până ce nu li **s-**o da câte**-**o mie de franci, că dumneavoastră aveţi bani, ce mai umblaţi după pensie 1

— Şi nu l**-**aţi dat afară? întrebă pripit un domn cu ochelari şi cu barbete blonde, sculâ**ndu-**se de pe scaun, ca să se mai mişte.

— Eu, am rămas înmărmurită...

— Şi i**-**aţi dat două mii de lei, sunt sigur.

— Da' ce era să fac?

— Şi cu pensia, cum a rămas?

— **Într-**o lună **s-**a regulat tot, fără să mă deranjeze.

Şi nimeni nu băgă de seamă prin ce tranziţie d**-**na

Raspal vorbea acum, nu cu acelaşi calm, despre un director de pension, care în toţi anii păzeşte, în septembrie, sosirea trenurilor: „de dimineaţă el şi nevasta lui sunt la gară, şi cum văd un părinte c-o fată, îl iau pe nerăsuflate”. Aici doamna Raspal se sculă şi, lăsând evantaliul, îşi ridică mâna ca un om care salută şi intră-n vorbă c-u**n** necunoscut:

— Dacă nu mă**-**nşel, domnul şi**-**a adus copila spre a o *plasa* **într-**un *pansion*... Şi pe când bietul om umblă zăicit, să**-**şi scoată bagajul, să**-**şi caute birjă, domnul director cu consoarta, după el, nu**-**l slăbeşte şi**-**i toacă la ureche: că**-**n cutare pension fetele mor de foame, şi capătă reumatism din cauză că şcoala e umedă ca o pivniţă; că la m**-**me X, nu se**-**nvaţă nimic şi toată ziua stau fetele pe la fereşti şi fac bezele la băieţii de pe stradă, că ministerul a hotărât să-nchidă cutare pension... şi**-**l ameţeşte cu vorba. Omul vrea să scape, spune c**-**a dat arvonă. „Nu face nimic, eu vă scad arvona, zic că mi**-**aţi dat**-**o mie, numai ca să vă

scap copila din primejdie, nu de altă”. Şi-l apucă de haină. „Întrebaţi, vă rog, întrebaţi pe toată lumea să vă spună de pensionul meu”. Şi-i ia geamăndanul din mână: „Avem trăsura noastră, poftiţi, numai să ne vizitaţi şcoala, numai să vedeţi cum suntem instalaţi. În toată Europa nu veţi găsi o a doua instalaţie. Poftiţi, două minute, numai să vedeţi...” Şi bieţii provinciali, unii de naivitate, alţii de silă, cad în cursă. Anul trecut domnul acesta mi-a luat aşa de la gară opt fete cari erau înscrise la mine...

O doamnă bătrână, care ascultase cu cea mai evlavioasă atenţie, făcu ochii mari şi întrebă cu o comică mirare:

— Da’ bine, maică, omul ăsta ţine şi pension de fete?

Se făcu un haz nespus. Bătrâna crezuse că tot de Veronescu-Prisăcani e vorba.

Domnul cu barbete avea de gând să-şi manifeste indignarea, vecinica lui indignare în contra tot ce e necinste, prin**tr-**o frază importantă, şi cu oarecare filosofie la mijloc; dar ce efect putea să mai aibă acum? Atâta râs, **pentru** un lucru de nimic... începea să-l indispuie. Câte-un cuvânt frumos, sonor, îl obseda, îi umbla prin gură, enervant ca un fir de păr. Făcu câţiva paşi, mai apăsaţi, ar fi vrut să găsească pe cineva demn de fraza care-l punea în neastâmpăr.

Şi cu mâinile la spate, se opri în faţa unui tânăr ce sta deoparte la o mescioară de nuc, şi desina un cavaler pe dosul unui program.

— Ce zici, poete, de lumea asta?

— Nimic, domnule inspector, răspunse tânărul după un mic interval, fără a-şi ridica ochii de pe hârtie.

Domnul cu barbete era inspector peste monumentele istorice, post creat pentru el – Mişu Razi, nu pentru monumente. Îşi luă ochelarii, şi scoţâ**ndu-**şi batista, îi aburi, îi şterse, şi-i puse: toate acestea – cu o cochetărie de mişcări, în care neapărat degetul cel mic îşi păstra cu graţie cunoscuta lui poziţie, ceva mai în sus fireşte, şi mai depărtat de celelalte. Se plecă şi privi un moment chipul

cavalerului, la care tânărul lucra nainte c-un aer distras.

— Hm... da’ dumneata ai toate talentele... toate talentele, braavo...

Şi asupra acestor apreţieri, la care nu i se răspundea nimic, se uită la ceas – erau aproape douăsprezece, lumea începea să se retragă; privi un moment în juru-i, ca un om care nu ştie ce caută, apoi îşi netezi barbetele şi salută ceremonios. Directoarea îl petrecu până la scară.

Tânărul trase câteva linii îndesate peste figura cavalerului său, şi lăsând creionul, se uită în salon, era singur. Îi răsunau încă, supărător, în cap vorbele inspectorului, a cărui familiaritate îl enerva; poate chiar quvântul *poet*, de care conştiinţa lui lega un şir de dureri sfinte, îi făcea rău, auzit aşa din gura omului acestuia, suficient, afectat şi pururea încântat de sine.

O domnişoară intră grăbită.

— Domnule Dan, trebuie să joci cu noi un cadril, nu se poate să ne refuzi.

El zâmbi şi încercă să se scuze; dar încă două eleve veniră, şi vesele, vorbăreţe, aprinse de joc, îl rugară frumos şi-l înduplecară.

Dan era profesor de filosofie şi de limba română la clasele superioare.

Pentru el erau afişate pe păreţi, în cancelarie, atâtea programe oficiale, ca să nu se mai întindă la vorba lungă, ca acum patru ani, când **s-**a pomenit în vară cu materia neisprăvită. Fetelor le plăceau orele lui de lecţie. Examina foarte rar, ş-atunci făcea mai mult o conversaţie, şi dădea note bune.

El căuta să pună pe eleve în curent cu mişcarea intelectuală a timpului, le învăţa să gândească – lucru puţin obicinuit în şcoală pe vremea aceea, profesorii bizui**ndu-**se mai mult pe memoria, decât pe inteligenţa elevilor – le arăta cât e de preţios darul de a observa, de a analiza şi pricepe viaţa în toată însemnătatea şi frumuseţea ei. Vorbea limpede, corect, liniştit. Arareori se încălzea, **într-**un curent mai impetuos de gânduri. Ş-atunci

se lumina la faţă ca un profet, fraza se deschidea, se lărgea, **într-**o bogăţie de cuvinte sonore, puternice, emoţionante; privirea, gestul, glasul lui, căpătau ceva particular de atrăgător, hipnotic aproape. Toată fiinţa lui respira o nemărginită bunătate. Adesea inteligenţa lui elastică, generoasă prin rezerva şi cumpănirea ei, făcea impresia acelor tablouri cu perspective mari, adânci, pierdute, ce par a nu mai avea sfârşit.

Când intră la bal, elevele îi întâmpinară cu ovaţii zgomotoase. Lumea se rărise. Nu mai erau decât intimii. Un glas puternic strigă: „En place, mesdemoiselles[1]!” Era comanda profesorului de dans. Şi infatigabila – Frau Kunst, călcând pedala, porni cu brio primele tacturi de la figura-ntâi. Dan avea mişcările jenate şi nesigure. El păşea cu ezitare, luând seama la ce fac alţii, şi ascultând instrucţiile perechei lui de joc, o blondă zveltă, care-l lua de mână şi-l conducea, ca pe un copil, cu un aer de protecţie fermecător. Doamna Raspal făcea haz de stângăciile lui. Însăşi Frau Kunst întorcea capul, din când în când, să-i vadă jucând. Dar tocmai această jenă şi neîndemânare a lui îl făceau mai deosebit simpatic. Şi dacă **s-**ar fi uitat bine în faţa domnişoarei Racliş, ar fi văzut câtă recunoştinţă şi nevinovată fericire era în ochii ei albaştri: sfiala, nedumerirea lui îi dădea prilej să-l înveţe, să-l ia de mână şi, mlădioasă, triumfătoare, să-l poarte şi să-l domine, oareşicum, să se simtă şi ea pentru câteva minute stăpână, superioară în ceva, fostului ei profesor.

Şi cu ce cuvinte drăgălaşe l-a certat la figura a şasea, fiindcă nu se prea lăsa să-l ducă ea, cu toată puterea braţelor ei, în goana săritoare a galopului.

Nedeprins cu balurile, lui i se părea stranie, îl tulbura cu libertăţile ei copila aceasta neastâmpărată, inconştientă, care se vâra în sufletul lui, aproape îl îmbrăţişa, râzătoare, luminoasă, de o diabolică frumuseţe în rochia ei de vară, albă. Uneori se trăgea înapoi, parcă-i era frică de atingerea ei, când o vedea viind aşa nebună

---

1 En place, mesdemoiselles ! (fr.) — luaţi-vă Iccul, domnişoarelor !

spre el, cu braţele întinse, cu gâtul gol, alb, marmorean, şi cu o privire caldă, umedă, ce-i surâdea cu toată francheţa şi farmecul ameţitor al nevinovăţiei celor şaptesprezece ani.

— Scăpaşi, domnule Dan şi de corvada asta, îi zise ea râzând, pe când o conducea la loc.

Ce mai ocazie pentru un tânăr cavaler, să protesteze aci, şi să-şi plaseze cele mai galante şi mai parfumate complimente, pe care le au totdeauna fabricate gata tinerii cu educaţie de salon!

— Aşi, nu-i vorba de corvoadă domnişoară… da’ nu ştiu – răspunse Dan, cu un glas trăgănat, având aerul de a se gândi aiurea.

Dan se deşteptă târziu. În odaie era o căldură nesuferită. Şase ani de când era în Bucureşti: şi-ntotdeauna vara, după examene, îl apucau aceleaşi gânduri urâte: să nu **s-**aleagă şi el la sfârşitul anului, cu câteva sute de lei, ca să se poată urni, să se ducă undeva, la munte, să se mai răcorească I Simţea în el o lene, o osteneală ş-o nelinişte apăsătoare.

Era aşa de zdrobit, şi de îndurerat fiziceşte, încât efortul de care avea nevoie ca să se scoale din pat i se înfăţişa ca o durere, de care parcă-i era frică.

Şi ce de lume pleca din Bucureşti… Se gândea ia prietenii, la cunoscuţii lui, îi vedea în tren, veseli, fără griji, ducâ**ndu-**se departe, răcori**ndu-**şi viaţa în alte impresii, trăind **într-**o lume nouă, fericiţi, îmbătaţi de farmecul şi surprizele călătoriei. Şi adesea starea asta a lui, de descurajare şi deprimare morală, căuta, ca la toţi oamenii cari scriu, să se formuleze în fraze cumpănite, pe care el şi le rostea în gând, îngriji**ndu-**se de structura, ordinea şi ritmul lor, ca şi când le-ar fi scris.

„Iată trei generaţii de oameni fără noroc. Bunicu-meu încurcat în judecăţi, se zbuciumă douăzeci de ani sub prigonirea unui Margopulo, ca să-şi scape răzeşia, pierde tot, şi din gospodar de frunte, când se vede la sapă de lemn, desperat, ia parul şi, ziua-n amiaza mare, la arie,

culcă pe Margopulo dintr-o lovitură. Eu nu l-am apucat, dar am auzit că era o mândreţă de om, vestit pe toată valea Similei, de cinste şi de vrednicie. Bunicumeu a murit în ocnă. Tata a luptat cu nevoile şi cu sărăcia toată viaţa. Şi eu...”

Servitoarea intră binişor şi-i puse cafeaua cu lapte pe masă. El se sculă, dete cu puţină apă pe obraz – apa era caldă, parc-o luase de la foc. Ceva mai rece era cafeaua cu lapte. O sorbi în neştire. Mintea lui era departe, cu atâţia ani în urmă: o căsuţă albă în Bârlad, în mahala, într-o curte mare şi cu livadă-n fund, figura blândă şi tristă a mâsei, tată-său bolnav, venind ostenit de la cancelarie, într-una oftând şi gemând, cele două surori mai mari, Aglaia şi Smărăndiţa, cârpind la câte-o treanţă, prefăcând vecinic o vechitură în ceva bun de purtat, făcând să circule aceeaşi haină de iarnă la toată familia, vânzând o cruciuliţă de aur de la botez, pentru a-i cumpăra lui un autor latin, şi câte sacrificii, câte greutăţi, câte momente de spăimântătoare lipsă, când în toată casa se făcea o tăcere şi o frică, de numai se uitau unul la altul şi oftau. Niciun ajutor, nicio speranţă, de nicăiri!... Numai cine-a trecut pe-aici poate să-şi închipuie ce putere de luptă îndelungată şi tristă, şi câte acte de adevărat eroism se desfăşură zi cu zi, şi se pierd în întunericul vieţii acestor sărmane familii, cinstite şi mândre în nenorocirea lor.

Şi câte lucruri, neînţelese bine pe-atunci, i se desluşeau acum în minte. Vara plecau cu toţii afară, la un unchi al lor, care era vechil la Leonida, un bătrân, burlac şi cam într-o ureche, care râdea tare, vorbea pripit şi cepelag[2], şi spunea într-una că el, aşa bătrân, dar tot s-ar însura dacă l-ar iubi o fetiţă nostimă şi frumuşică, aşa cum e Smărăndiţa: şi biata Smarăndiţa se făcea roşie ca sfecla, ceilalţi râdeau; în urmă se deprinsese cu prostiile lui şi făcea şi ea haz. Şi ce frumos era acolo la Rădăeşti. Ca-ntr-o panoramă i se arăta acum satul răvărsat pe vale, ogoarele coapte în toiul căldurilor, şi iazul somnoros, şi

2 Cepeleag — peltic.

pădurea întunecată, şi toate locurile pe unde hoinărea cu băieţii din sat, atât de veseli şi isteţi, cari ştiau cum se cheamă toate florile din şes şi tot felul de păsărele şi de gândaci. Cum fuge VTemea I... şi deodată îi apăru distinct figura şireată şi prefăcută a unchiului său, pe care el de mic, fără să**-**şi dea seamă pentru ce, nu**-**l putea suferi. Îşi aducea acum aminte, cum în iarna când era el în clasa a şaptea, venea pe la ei aproape în fiecare săptămână şi câteodată aducea şi pe Leonida, şi le dedea cofeturi şi gologani, şi steteau seara până târziu. Apoi în primăvară, **într-**o duminică, el citea un roman de Dickens. Smărăndiţa avea o rochie nouă, ş**-**a venit veselă lângă el, i**-**a închis cartea şi i**-**a arătat un inel frumos de aur, dar nu voia să**-**i spuie cine i l**-**a dat, ş**-**au plecat amândoi la plimblare. Era o zi frumoasă, caldă. Străzile erau curate şi casele, văruite de Paşti, străluceau în soare. Ea-l întreba de pe la şcoală. El îi povestea, câte nimicuri toate...

...

— Ţi**-**aduci aminte, Smărăndiţo, când trăia bietu' tata, la un sfântu Nicolai, eu i**-**am făcut de ziua lui o felicitare în versuri. Ce bine**-**i părea, şi cum mă**-**ntreba mereu: „Spune drept, tu ai făc**ut-**o, din capu' tău?” Şi seara, când a venit moşu, la masă, tata m**-**a pus's **–** i cetesc iar poezia, şi după ce**-**am cetit**-**o, tata m**-**arăta u mândrie: „Vezi tu, el a compus**-**o din capul lui”, şi mamei îi venea să plângă de bucurie. Şi atunci moşu, ce om rău, numai de ciudă, ca să strice bucuria mamei ş**-**a lui bietu' tata, începu să râdă: „Aş, cui spui fleacuri? Asta am cetit**-**o **într-**un călindar, a copiat**-**o de**-**acolo”... Ce om rău şi mincinos. Nu pot să**-**l sufăr.

Şi tot vorbind aşa, ba una, ba alta, au ieşit afară din oraş, ş**-**au trecut dincolo de grădină, departe, în câmp larg. Ce verde era iarba, şi cum bătea soarele 1 şi toate miroseau a vară. Ţipenie de om nu se afla, şi niciun zgomot nu mai răzbătea dinspre oraş. Un cârd de cioare trecu croncănind pe deasupra lor, şi iar se făcu tăcere. El aştepta, avea o presimţire vagă că soră**-**sa are să**-**i spuie

ceva în momentul acela.

Smărăndiţa îl privi ţintă-n ochi.

— Să-ţi spui?

— Da, să-mi spui.

— Mă mărit... Cum semeni cu moşu când te uiţi aşa! ... Serios, ma mărit... cu Leonida: nu-ţi faci idee ce om cumsecade e, şi ne mutăm cu toţii la ţară. Tu ai să te duci la Bucureşti. N-ai să mai duci greu de-acum...

17

Ş-atunci el izbucni **într-**un hohot de plâns nestăpânit. Simţea că i se rupe inima de milă, de jale, şi-n capul lui buimăcit răsunau, ca un bocet, aceste două vorbe: „Biata Smărăndiţa!” Ş-au podidit-o şi pe ea lăcrimile, ş-au plâns amândoi, ca nişte copii pierduţi şi nenorociţi; era o descărcare de suferinţe inconştiente, pentru caii ei nu găseau cuvinte. Pe drum, la întoarcere, i-a povestit ea toată istoria, toate stăruinţile şi învârtiturile unchiului până să înduplece pe mama lor, care nu voia nici **s-**audă de asta la început. Dar în atâtea rânduri Leonida îi împrumutase, la nevoi. Se făcuse la el o datorie de câteva mii de lei. Cu ce **s-**o plătească şi biata copilă repeta mereu, ca şi cum ar fi vrut să se convingă mai mult pe ea: „Eu îl iubesc... De ce să nu-i iubesc? Un om bun, de treabă. Ne-a făcut atâta bine!” Şi **s-**a dus sărmana după acest om care putea să-i fie bunic, el a cumpărat tinereţea ei, şi ea **s-**a vândut şi **s-**a jertfit pentru toţi. Ce viaţă putea ea să aibă în casa acestui bătrân zuliar şi năbădăios? La un an după asta mă-sa a murit. Soră-sa Aglaia trăia cu unchiu-său. Iată ce **s-**a ales din toată familia lui. Şi de patru ani acum nu mai ştia nimic de ele. Au murit? Mai trăiesc? Cum se înstrăinase de toţi! Ce **s-**a făcut cu inima lui de-atunci şi cu frumoasele lor visuri din copilărie? Ce **s-**a făcut cu iubirea celor două surori, aşa de bune, aşa de gingaşe, cu acea iubire delicată care i-a modelat primele gânduri, primele manifestări ale sufletului lui! Cum îşi închipuia el pe-atunci că nu va putea trăi niciodată fără ele. Ce planuri îşi făceau împreună pentru viitor! Şi acum... Atâta nestatornicie şi

răsturnare de simţiri omeneşti îi ostenea mintea şi-l umplea de-o nespusă melancolie.

Ca de-o viaţă trăită îşi aducea aminte de planurile ce îi treceau odinioară prin capul lui de copil. Ce de prostii frumoase gândea el când era mic!... Noaptea, după ce sufla în luminare, el nu dormea: atunci în

cepea pentru el adevărata viaţă. Ş-atât de limpezi şi fermecătoare i se arătau toate, ş-atât de curios de luminoase i se păreau propriele lui gânduri, că de multe ori se întreba: „oare gândesc şi alţi copii de vârsta mea, aşa ca mine?” Era în clasa-ntâi gimnazială. Tată-său zăcea pe moarte. Ce jale era în toată casa! Când venea de la şcoală nimeni nu-l mai săruta. Şi el simţea, cu acel dar de intuiţie precoce al copiilor nenorociţi, că trebuie să tacă, să nu ceară nimic, să ia şi el parte la durerile celorlalţi. Şi nu zicea nimic. Numai se gândea şi ofta, cu inimioara lui de unsprezece ani. Seara îl punea mă-sa să se-nchine şi-l culca. Atunci el îşi trăgea binişor plapoma peste cap şi, cu ochii deschişi trăia în lumea lui de minuni... Ce fericit adormea – ş-a doua zi se deştepta în aceeaşi privelişte dureroasă a vieţii lor:.în cale-afară chinuită. De ce nu i se întâmplase niciodată, în atâta amar de vreme, nimic din câte visase, nimic din câte evocase, cu toată setea, cu tot focul gândurilor lui, în nopţile copilăriei! Ce neam de oameni fără noroc.

Şi, îmbrăcâ**ndu-**se, începu să observe cu atenţie odaia, în care numai de câteva zile se mutase. Îşi schimba locuinţa des. Niciodată nu găsise o cameră, să-i placă, să-i fie drag să stea acasă. Uneori zile-ntregi, umbla prin străzi retrase. Când vedea câte-o căsuţă mică, albă, ascunsă în fundul unei curţi cu iarbă, şi straturi de flori, şi tufe de lilieci, se oprea în stradă, şi privea lung, aşa undeva ar fi vrut să găsească el o odăiţă. Întotdeauna se muta cu plăcere. Şi după o lună de şedere **într-**un loc, i se păreau vechi şi ursuze toate lucrurile din odaie. Se simţea străin, singur, şi, când intra, seara, îl apucau tot felul de gânduri triste şi nu putea nici să lucreze, nici să doarmă. I se părea

că se lasă tavanul pe el şi păreţii se strâng, **s-**apropie – or să-l înăbuşe. Îl gonea urâtul. Odaia asta era ceva mai mare, mai veselă; clar afară de portretele din părete, care-i erau necunoscute, toată mobila i se părea aceeaşi: acelaşi pat de spital, cu aceeaşi plapomă roşie, acelaşi lavoar de fier, cu ligheanul şi ibricul de tuci smălţuit, aceeaşi sticla cu apă, cu paharul ei gros, şi masa ovală de nuc, şi sfeşnâcui de alamă, şi oglinda din părete în rama ei veche şi simplă de lemn lustruit; şi-n ceasul acela i se păru că şase ani l-au urmărit pretutindeni aceste mobile de oţel din provincie, şi tot aşa **s-**au aşezat, patul în fund, masa la fereastră, şi lavoarul lângă sobă, în toate odăile pe unde-a stat.

Se uită la cufăr, acolo era tot ce-avea el: un rând dei haine, schimburi, şi cărţi de literatură şi de filosofie. De patru zile se ţinea să le scoată, şi tot amâna. Şi pe când îşi încheia vesta, cerceta cu ochii cele trei scaune de paie, unul la masă, unul lângă pat, la căpătâi, şi altul lângă cufăr. Erau la fel, şi îndată îi veni în minte salonul doamnei Raspal, apoi balul, cadrilul lui, domnia şoara Racliş…

De mult nu mai stătuse el înaintea unei oglinzi, aşa aţintit… Şi oricât **s-**ar zice că noi nu ne putem da socoteală de propria noastră figură, dar când ne uităm în oglindă, cu gândul de a cerceta ce impresie a putut să facă chipul nostru asupra unei anumite persoane, se întâmplă să descoperim în figura noastră trăsături şi partid culantăţi, neobservate încă de noi, ca şi când am fi împrumutat, pentru a ne examina mai de aproape, ochii acelei persoane. Pentru Vasile Dan, care nu ştiu dacă şi-ar fi putut recunoaşte fotografia, fu aproape o surpriză să constate că era al lui acest cap cuminte din oglindă, ce dezvălea din păru-i negru şi des, o figură blândă, smeadă, pe care gândurile îşi pusese deja marca lor de distincţie, acel reflex de frumuseţe interioară, acea curioasă bătaie de lumină, ce dădea nu ştiu ce aer misterios, ochilor lui căprii, mari, cu pleoapele ostenite, şi gurii lui puternice, umbrite de o mustaţă neagră, lăsată în jos.

...Dar cum i **s-**a încreţit pielea pe frunte, şi pe subt ochi! Şi aceste două crestături adânci pe amândoi obrajii! ... Parcă era mai alb şi mai întins la faţă.

Ce capete sclivisite aveau aseară unii giovini1! Erau fardaţi, se vede, prea semănau a manechini din vitrinele bărbieritor. Cum dracu' nu văd oamenii aceştia cât sunt de uricioşi şi de ridicoli, aşa linşi, înfrizuraţi şi lustruiţi ca păpuştele de porţelan! Şi, cu puţin necaz, îşi înfipse pieptenele în păru-i aspru, ce nu părea de loc dispus a se supune încercărei lui de a-şi alege o cărare în stânga, sfârşi prin a-l da în sus cu mâna, după obicei; îşi luă pălăria şi ieşi.

1 Giovin (it.) – tânăr.

Itl

În cămaşă, descheiat la gât, eu părul vâlvoi, foarte aprins şi năduşit la faţă, Cezar Priboianu stă la o masă plecat pe un teanc de foi pătrate de hârtie albastră, şi scrie zorit articolul de fond. E gras, adică pare gras, pentru că-i aşa buhav la faţă, şi voluminos – ochii mici, verzi, duşi în fundul capului, fruntea congestionată, nasul gros şi puţin turtit la vârf, o barbă roşcată şi neîngrijită îi acopere mai mult de jumătate figura. El e directorul şi primul redactor al ziarului *Alarma*. Singurul copil la părinţi, fusese dat de mic **într-**un pension de fete, la Câmpulung, unde tată-său avea o mică fabrică de apă gazoasă. Acolo şi-a făcut el cele patru clase primare. Mă-sa îl răsfăţa şi nu-l lăsa niciodată să se joace cu băieţi de seama lui, ca să nu ia apucături rele. Băiatul creştea, ca o floare delicată **într-**o seră. Era drăguţ, cuminte, şi, la expoziţia de lucru a pensiomilui, în toţi anii avea şi el horbote împletite, dantele şi monograme cusute pe batiste de mânuşita lui. Adus la Bucureşti, fu pus **într-**un pension de băieţi de astă dată, cu toată părerea de rău a măsei, şi învăţă bine, cam sfiicios la început, dar **s-**a dat la brazdă. Odată l-au prins băieţii în dormitor, lucrând cu croşetul la o faţă mică de masă, ş-aiâta l-au râs, că l-au dezgustat pentru totdeauna de acest *talent*, care făcuse gloria copilăriei lui şi la care mă-sa ţinea aşa de mult.

După ce-a trecut examenul de bacalaureat, **s-**a înscris la drept. Dar acum era liber şi viaţa de cafenea, ştrengăriile cu prietenii începură a-l atrage. La început farmecul necunoscutului, nevoia de a-şi cheltui forţa înmagazinată a tinereţei lui virgine, în urmă deprinderea, lipsa de voinţă, descurajarea, acea opresiune a timpului pierdut care se lasă din ce în ce mai preu pe conştiinţa celor abătuţi din cale, un fel de silă* distrugătoare şi de neîncredere în el, l-au făcut **ră**şi piardă patru ani fără să se poată hotărî a trece un examen. Un prieten, corector la *Steaua României*, l-a luat odată la redacţie ca să-i ajute. Când **s-**a văzut stând la un colţ de masă, şi făcând şi el ceva în cercul acesta de oameni importanţi, cari ţineau spiritul naţiunii în vârful condeiului lor, ceva cald parcă i **s-**a ridicat de la inimă la cap, ş-a simţit trezi**ndu-**se în el un dor nedesluşit, o nelinişte, care îi dedea arsuri pe inimă, dorul de a fi şi el ceva în lumea asta, de a se apuca şi el de-o treabă.

Peste câteva luni făcea parte din redacţie. Era cel mai entuziast, cel mai harnic şi nu cel mai puţin inteligent dintre tinerii cari făceau, cum se zice, bucătăria gazetei: traduceri, informaţii, dări de seamă, cronici teatrale, din ce în ce mai bine scrise; ce nu poate un tânăr, a douăzeci de ani, când **s-**aşterne cu dragoste şi cu entuziasm să facă ceva?... îşi găsise vocaţia. Acum părăsise cu totul gândul de a mai da pe la Universitate. Pleca dimineaţa şi nu se mai întorcea acasă decât noaptea, de obicei foarte târziu şi rupt de osteneală. Cea mai mare parte din zi o petrecea la redacţie. Restul timpului, la birt, la cafenea, la berărie, şi seara, de două ori pe săptămână, la teatru. În viaţa de ziarist, adesea intră ca o parte necesară apucăturile acestea de boem.

Dar **într-**o dimineaţă, tocmai când se gătea să iasă, o birjă se opri la poartă, ş-o femeie naltă şi slabă îi apăru în prag pe neaşteptate, era mă-sa. A fost o scenă în adevăr sfâşietoare. O mamă care cade în genunchi înaintea copilului ei şi-l roagă plângând, este poate cel mai mare şi mai sfânt simbol de iubire, de jertfă şi de durere, şi nu **s-**a

găsit încă suflet de om să nu se cutremure şi să nu se ridice din cea mai cumplită cădere, la glasul acestei divine rugăciuni.

A plâns, a plâns bietul băiat, cele mai calde şi mai fecunde lacrimi ce i-au udat vreodată obrajii lui palizi, şi simţea că se duce cu ele tot întunericul de pe mintea lui, toată stricăciunea ce se depusese, în anii din urmă, peste inima lui bună, peste iubirea şi castitatea copilăriei lui. După trei ani era licenţiat în drept, dar bieţii părinţi n-au avut parte să se bucure de succesele lui universitare. Mă-sa a murit la câteva luni după acea dureroasă întâlnire, şi în acelaşi an a murit şi tată-său. Îi rămâneau vreo patruzeci de mii de franci. Ce şi-a zis el? Banu-i cu dracu'… Cine ştie ce nebunie m-apucă **într-**o zi, şi risipesc tot ce-a agonisit tata **într-**o viaţă de muncă. Să-mi iau mai bine un acaret. Şi şi-a cumpărat o casă în strada Fântânii. A fost un an judecător de pace în capitală**.** **Într-**un proces pentru restituire de salar, intentat de Ministerul de justiţie unui magistrat destituit telegrafic, tânărul Priboianu, prin**tr-**o sentinţă foarte bine motivată, a respins acţiunea ministerului ca nefundată. Atâta independenţă de la un judecător de ocol merita o atenţie oficială, ca să servească de exemplu tinerilor magistraţi: şi i **s-**a dat: a doua zi a fost înlocuit. Înscris între avocaţi, prin munca şi cinstea lui, şi-a asigurat o mică clientelă, care-i aducea cinci sute de lei pe lună. O, ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă, dacă **s-**ar fi lăsat de gazetărie. Dar aceasta era pasiunea lui, i se părea că se născuse cu ea, îi umplea viaţa, şi din tot ce-auzea şi vedea pe stradă, la tribunal, între prieteni, pe el nu-l mişca, nu-l interesa decât ceea ce-ar fi putut constitui material pentru ziar. Gândurile, observaţiile lui i se formulau şi i se aşezau în cap pe coloane de gazetă.

— Mă, nu ştiu, spunea el odată după a treia halbă de bere, da' eu lumea asta o văd în şpalturi mă, şi toată prostia omenească uite-aşa o văd pe şpalt!…

Şi desfăcâ**ndu-**şi braţul stâng, îşi fixa privirea în palma-i deschisă, cu aerul unui prezbit care citeşte.

Acum îşi avea ziarul lui. În toate verile se ducea să petreacă două săptămâni la Câmpulung. Un bun prieten al lui tat-său i-a propus **într-**o zi să-l însoare cu fiica unui proprietar de-acolo, şi pe când îi descria avantajele unei asemenea căsătorii: educaţia, frumuseţea, zestrea fetei, perspectiva de a fi ales deputat în localitate, el, dând din cap, şi cu toată seriozitatea, îi tăie vorba:

— Nu pot, nene Tache, degeaba mi le spui, eu sunt însurat… am nevastă, şi copii.

Şi temâ**ndu-**se să nu-i vie rău lui nene-său Tache, care arăta o schimbare la faţă îngrijitoare, scoase din buzunarul de la piept ultimul număr din „Alarma”, şi bătâ**ndu-**l binişor cu palma, ca şi când ar fi mângâiat obrajii unui copil:

— Uite, vezi? asta-i familia mea, de acum… Fiecare om, nene Tache, cu slăbiciunile lui… aud?

Şi-şi plecă urechea, ca şi când i **s-**ar fi făcut o obiecţie pe care n-a auzit-o: aceasta însemna „să pofteşti să-mi răspunzi aici dacă ai ce”.

Ziarul era în al cincilea an.

— Cu ce plăcere povestea el originea acestei întreprinderi!

— De la o vreme bag de seamă că dl. director îmi aplica cenzura în toată regula. Nimic, nicio vorbă de rău, la adresa guvernului, nu se mai putea publica în *Steaua României*. Îmi tăia orice observaţie, orice aluzie la adresa aceloraşi oameni, despre care cu câteva luni mai înainte, iubitul nostru director zicea în fiecare zi: „să nu-i cruţaţi, băieţi, sunt nişte canalii infecte”. În sfârşit, viu eu **într-**o dimineaţă c-un articol la care muncisem două zile… da-l scrisesem nu mă-ncurcasem. Mă rog, combăteam la cataramă; înfieram infamiile guvernului… Se uită în fugă pe manuscris şi odată-l văd că se încruntă la mine şi-mi zice, apăsând pe cuvinte, îngrijat oareşicum de încăpăţânarea mea: „domnule, nu-nţelegi că noi, în situaţia în care ne aflăm, nu putem decât să sprijinim guvernul?” Da’ eu vrusei să fac pe naivul: „Nu înţeleg, domnule

director, guvernul nu **s-**a schimbat, oamenii sunt aceiaşi”...

„Ei nene, dacă nu-nţelegi, n-am ce-ţi face, dumneata crezi că politica-i aşa...”

Şi fluturând din mână, îmi întoarse spatele necăjit. Îmi iau frumuşel manuscrisul. – „Vă salut, domnule director”, în gândul meu: politica dumitale... am înţeles-o. Să-ţi fie de bine. Se plictisise omul de-atâta opoziţie. Tot aia şi iar aia...

Toate bune, da’ ce mă fac eu? Unde mă înham? Zece ani de gazetărie, nu e glumă. Ş-apoi la mine, asta-i o boa13

Mă, nu puteam să dorm. Mă gândesc eu, mă gândesc, în sfârşit zic: unde-o ieşi să iasă. Şi chem **într-**o seară la mine pe Iuraşcu, pe Pogonatu, pe Dan, şi-ncă vreo doi şi le spui planul meu: o gazetă... Uite ce vreau eu: să ne gândim serios la chestia ţărănească. Unde ne ducem noi cu oraşele noastre, dacă lăsăm satele-n urmă? Mă, sunt patru milioane de români Carl sufăr şi se chircesc de boli necăutate, de mâncare proastă**,** dengfiorănţa, de asupririle primarilor şi arendaşilor**,** şi noi întindem colea din buget, ne-mbatăm de palavre şi facem politică de procopseală. Asta nu poate să meargă mult aşa... Viitorul ţării nu e în coconaşul Guliţă, care-mi vine de la Paris, ismenit, cu monoclu-n ochi, cu nasul zbârciog, parcă tot îi pute ceva, şi numaidecât îl vezi deputat, prefect... Şi în sfârşit, ce să mai lungesc vorba? – le-am spus scurt: Mă băieţi, vreţi voi să facem o gazetă?... da’ gazetă; să-ţi fie drag **s-**o iei în mână. Iată, eu pun la dispoziţia talentelor voastre experienţa, munca mea cea mai pasionată şi... douăsprezece mii de franci; veţi lucra toţi cu tragere de inimă să facem ceva? Bine. Nu?... O să-nchidem prăvălia şi... pace bună. Şi ne-am învoit; am botezat-o, ş-am tras o cumetrie la „Caru cu bere”, până-n ziuă, Ş-acum, slavă Domnului, avem patru mii de cititori; nu i-am adunat nici cu poliţia, nici cu subprefecţii...

Cezar Priboianu n-are stil îngrijit, nici fraze de efect. Dar are ceva mai bun decât asta. În toate articulele lui se

vede curajul şi francheţa unui om drept şi adânc convins de ceea ce spune, care-şi toarnă, în primele vorbe ce i se prezintă, toată credinţa, toată căldura inimii lui.

Revistele de ordinar le face el. Stilistul redacţiei e Dan; acesta conduce partea literară a gazetei. În ziua aceea Priboianu scria un articol privitor la scandalul Veronescu-Prisăcani, şi încheia, cu necesitatea tristă a guvernelor de a se sprijini pe tot ce e mai stricat şi mai odios în elementul românesc, de a se înconjura de samsari şi de linguşitori ordinari, pentru ca, în urletele lor, să nu mai audă furtuna care se ridică, glasul celor patru miiioane…

Tocmai isprăvise articolul, când intră Dan.

— A, bravo, mi-ai venit la pont, şezi colea ş-ascultă… dar ce? parcă nu ţi-ar fi boii acasă… ce ai?

Şi fără a aştepta răspunsul acestuia, începu să-i citească. Asta era slăbiciunea lui Priboianu, să-şi citească articolul înainte, de a-l trimite la tipar.

În faţa lor, la o masă lungă, acoperită c-un postav verde pătat de cerneală, pe care se cunoşteau urmele halbelor de bere, Iuraşcu, un tânăr spânatic, lungăreţ la chip şi cam adus de spate, făcea corecturi; Pogonatu, d-nu doctor, cum îi ziceau băieţii, îşi trăgea cotletele şi grav, cu mustăţile rase, în faţa unui maldăr de gazete străine, mari cât cearşaful, pufăia din**tr-**o havană şi regula politica exterioară; Armăşanu, un ardelean voinic, iredentist[3] înfocat, lucra frumuşel cu foarfeca; înaintea lui erau răvăşite ziare din provincie şi din Transilvania, pe care le „perforase”, cum zicea el, o sticlă cu gumă arabică, şi-o halbă, fără bere; pe asta o „operase”. Informatorul nu venise încă. În camera de-alături papă Săndulescu, vecinic cu nasu-n registre, făcea socoteli. La o altă masă, în picioare, un băietan nalt şi pistruiat, pregătea benzile pentru expediţie. Era vremea dejunului. Pogonatu

3 Iredentism — mişcare politicii burgheză, naţionalist-şovină, a* cărei partizani urmăresc anexarea unor teritorii unde locuiesc şi conaţionali ai lor.

isprăvise.

— Papă Săndulescu, te-atac c-un pol.

— Bucuros! (cu trei o). Când este, este.

Şi puindu-şi condeiul după ureche, trase sertarul, dete domnului doctor o hârtie de douăzeci de lei, îşi scărpina puţin barba căruntă, şi-şi puse iar nasul în registru.

Dan ascultă cu plăcere articulul. El care-şi migălea fiecare frază şi-şi tortura capul pentr-un epitet, simţea uneori o adevărată voluptate s-asculte proza lui Priboianu, cu fraze largi, pe unele locuri oratorice, aruncate în goana condeiului, neîngrijite, barbare, dar pline de căldură şi păstrând, până şi în disproporţia lor, acea cadenţă naturală, acea mlădiere de talaz, pe care numai focul convingerii şi descărcarea liberă a emoţiunii pot s-o dea.

Dar Priboia nu râdea şi schimba vorba, de câte ori Dan voia să-şi arate admiraţia lui pentru acest mod fericit şi expeditiv de a spune ce gândeşti, de „a face fără dureri” cum zicea el.

— Dejunăm la Iordachi împreună, îi spuse ncet Priboianu, puindu-şi cravata.

Uşa se deschise larg, şi junele Alfred Gamulea, ce-i mai zice şi Bimbircă, apăru. Nalt, cu părul negru, buclat la tâmple, cu jobenul pe ceafă, un baston gros la subţioară, de-un fir negru de mătase îi atârnă monoclul pe vesta albă de pichet, jachetă cafenie, foarte lungă-n poate la spate, pantaloni largi în coloarea oului de raţă, se crede frumos, deştept, irezistibil, şi pe figura lui vecinic hotărâtă, se vede un dispreţ, un disgust de toate cele, ca şi când ar zice mereu: „În ce lume infectă, Doamne, cu ce canalii sunt osândit să trăiesc 1” A făcut în şase ani trei clase gimnaziale la Craiova. Şi-a fabricat un certificat de şapte clase. A fost câteva luni funcţionar la regie, unde-şi crea peste leafă mici suplimente nu tocmai cinstite. A servit doi ani, ca spion, în poliţia secretă a Capitalei, de unde a trecut de-a dreptul reporter la o gazetă guvernamentală subvenţionată (ce pleonasm!). Uşile tuturor înaltelor

autorităţi îi erau deschise, la Capşa discuta politică curmărimile - reporterul partidului - nu umbla pe jos decât la braţul unui ministru, ş-atunci muscalul lui „domnu’ Alfred” mâna la pas pe lângă trotuar; punea subprefecţii în slujbă, înlesnea furnituri, antreprize, tranzacţii între stat şi particulari, deplasa voturi în parlament... O, era teribil domnu’ Alfred în zilele lui de glorie. Dar **s-**a lăcomit din cale-afară; ş-a făcut şi imprudenţi... **într-**o zi a publicat în „ziarul său” o informaţie, cam pripită: „Aflăm cu plăcere că simpaticul nostru amic şi confrate Alfred Gamulea se va logodi zilele acestea cu gentila d-şi. oară Ema Comino, fiica domnului colonel Comino. Felicităm etc...” A doua zi colonelul a tras două palme milităreşti simpaticului ginere. Lucrul a făcut zgomot. Tot pe atunci, căci aşa vin afurisitele de belele, cu grămada, câţiva indiscreţi **s-**au plâns că domnul Alfred le-a luat bani, ca să le dea slujbe, ş-au rămas pe drumuri... Dacă vă închipuiţi că tânărul Gamulea, în faţa atâtor scandale, **s-**a dat afund, sau şi-a mai pierdut din aerele sale de erou, vă înşelaţi amar; nu-l cunoaşteţi. E drept că, victimă acestor infame calomnii, **s-**a retras de la ziar. De astă dată informaţia începea aşa: „Anunţăm cu regret pe cititorii noştri că...” Dar acelaşi june galant cu aceeaşi figură importantă şi dispreţuitoare se plimbla pe Calea Victoriei (căci şi fără muscal te poţi plimbla pe Calea Victoriei), îşi lua regulat obicinuita consumaţie la Capşa, şi dacă miniştrii erau mândri şi nu se mai plimblau cu el la braţ, avea în schimb foarte mulţi depu* îţi şi persoane de consideraţie, cu care era *per tu*, şi <. În **s-**ar fi dat în foc pentru „nostimul” lor Bimbirică. Ştia atâtea drăcii, făcea atâtea servicii... La franţuzeşte o cam codălghia[4]: se gâdila grozav când îi vorbeai limbă străină. Acum, de câteva luni. era informator la *Alarma*.

— Cam târziu, logofete, îi zise Priboianu, uitâ**ndu-**se la ceas, şi, luâ**ndu-**i foile, se aşeză la masă, e: un creion albastru, să le citească, căci pentru motive ştiute, controla

---

4 A codai ghi (mold.) — a o sfccli, a da Je ruşine.

întotdeauna ştirile domnului Alfred.

— Cică mai slăbeşte-ne, nene, cu „consiliele de miniştri „Aflăm din izvor sigur că mâine la orele 4 p.m. se va ţine un consiliu de miniştri”. Ei şi?... Nu mai pune, dragă Bimbirică, informaţii de astea!

După ce mai tăia cu creionul câteva ştiri bănuite, trimise foile la tipografie, îşi îndesă pe cap pălăria lui moale, foarte veche, despre care Dan zicea **într-**o zi privi**nd-**o cum sta pleoştită pe masă: „Domnule director, zău c-a-nceput să-ţi semene ca un frate pălăria asta, uite, mă uit la ea şi văd figura dumitale”.

Erau douăsprezece.

— Kai băieţi, daţi-i zor, să ieşim la două I – Hai Dane.

Acesta scria o notiţă despre „Serata şcolară” a pensionului Raspal.

Priboianu se impacienta.

— Sper că n-o faci în versuri.

Afară îl întrebă, privi**ndu-**l în ochi cu o dragoste şi bunătate părintească:

— Tu poate voiai ceva lei?...

Dan se jena-ntotdeauna să ceară-nainte. Avea trei sute de lei pe lună, pentru două foiletoane pe săptămână, avea şi de la pension 1.500 de lei pe an, dar era foarte nepractic şi nechibzuit în privinţa paralelor. Nu ştia nici el singur, cum se face de e vecinic în deficit cu leafa pe-o lună.

— Aş vrea să mă duc pentru câteva zile la Sinaia, zise plictisit şi evitând de a răspunde direct la întrebare.

Priboianu îi dete un bilet de-o sută, şi îi spuse zâmbind, ca unui copil:

— Bagă de seamă să n-o pierzi.

Era ceva din duioşia şi delicateţa unei mame în iubirea pe care-o avea Priboianu pentru Dan. Şi greu şi-ar fi închipuit cineva o aşa apropiere de sentimente între aceşti oameni. Priboianu, gros, vorbăreţ, expansiv cu toată lumea, zgomotos, iubitor de chefuri şi absolut străin de tot ce e artă. Dan, slăbuţ, blajin, sfiicios cu lumea, pururea

gânditor, contemplativ, figură şi temperament de artist. Avea mult în el din resemnarea, evlavia şi melancolia măsei. Ş**-**adesea îi revenea în minte, ca un tablou, atitudinea ei de sfântă şi de martiră, o revedea, stând îngenuncheată ceasuri întregi la icoane, cu ochii în psaltire, cu buzele tremurând de**-**o şoaptă, pe care numai Dumnezeu o auzea, şi toată figura ei tristă scăldată **într-**o lumină stranie, ca la unii sfinţi din cărţile bisericeşti... De unde venea oare lumina aceea misterioasă, ce cădea ca o mângâiere divină pe capul blând şi nefericit al măsei?... El purta încă melancolia părinţilor ş**-**a copilăriei lui, pe când în Priboianu trăia nealterată veselia, francheţa şi spiritul de afaceri al fabricantului de la Câmpulung. Dar amândoi buni, cinstiţi şi plini ele milă pentru durerile altora. Făcuse cunoştinţă la birt, acum şase ani. Priboianu era mai mare cu zece ani; dar nu pentru asta**-**i zicea *tu* şi *mă*; aşa zicea el din prima zi la toţi acei cu care voia să păstreze raporturi amicale. Dan însă, cu toate protestările acestuia, nu**-**şi putuse deprinde limba să**-**i zică altfel, decât *dumneata* şi *domnule director*, fără nicio intenţie de a limita familiaritatea.

La dejun, Priboianu îl întrebă de ce nu **s-**apucă să fac**-**o carte didactică, o gramatică română, bunăoară, ar fi o afacere minunată.

Dan zâmbi. Îl seduse o glumă.

— Domnule director, cred că asta nu-i în legătură cu suta noastră de**-**adineaorea.

Apoi îi explică cum ar trebui schimbat întreg sistem – îl de învăţământ; azi şi programele şi cărţile didactice şi profesorii fac din şcoală o fabrică de spoială. De mic îl ia pe copil la „*substantive, prepoziiiuni, intarjecţiuni*” şi el sărăcuţul se trudeşte, cu figura speriată, să le pronunţe, să**-**nveţe papagaliceşte ceea ce nici dascălul nu pricepe; înăuntru mintea lui doarme, pentru şcoală, şi pe deasupra **s-**aşterne un lustru, o pojghiţă, care crapă şi cade cum dă de soare, şi de libertate, cum scapă de bidineaua dascălului. Şi bieţii băieţi trec prin şcoală, ca prin**tr-**un loc

de tortură. Desfătarea cu care la sfârşitul anului, imediat după examen, îşi aruncă şcolarul cărţile, caietele, tot ce-i mai aminteşte de chinurile unei clase de care-a scăpat, este, poate, cea mai elocventă manifestare şi revoltă a conştiinţei lui în contra acestui sistem de a-l îndopa în silă şi pe nemestecate cu o hrană, nepreparată pentru el şi imposibil de digerat. Cum să nu-i pară bine, când scapă de şcoală, că poate să uite, să-şi uşureze capul ostenit şi ameţit de-atâtea lucruri, pe care nu le-a înţeles, nu le-a simţit intrând în mintea şi-n viaţa lui, ca ceva cald şi sănătos care se topeşte, se amestecă cu sângele lui, şi-i face bine.

Dan se încălzea. Erau gânduri care-l frământau pe el de mult, şi parcă simţea că i se limpezesc şi mai bine, spui**ndu-**le.

— O gramatică română?… Dar aceasta ar trebui să răsară, să crească din mintea şi vorba copilului, cum îi cresc dinţii în gingii, iar nu **s-**aşternem cu lopata definiţii stupide şi forme goale, care-l sperie şi-l zăpăcesc. O bună carte de lectură, cu explicări blânde, omeneşti, cari să-i arate înţelesul, funcţiunea şi viaţa fiecărei vorbe, să vadă copilul că limba e ceva viu, organic, să-i fie drag **s-**o înveţe, **s-**o priceapă bine în toate secretele dezvoltării ei;… asta ar trebui mai întâi. Ce comoară de frumuseţi doarme îngropată în poeziile poporului nostru, şi bieţii băieţi habar n-au câte cunoştinţe ar putea ieşi de-acolo! Ei îşi cheltuiesc o bună parte din energia şi spontaneitatea minţei lor crude pe tipicurile pedante, pe formulele goale ale unei învăţături artificiale. Ce dragoste să mai simtă pentru limba românească, bietul şcolar, când dascălul moţăie cu nasu-n gramatică şi crede c-acolo-i toată pricopseala!…

Priboianu, cu coatele pe masă, se uita ţintă în ochii lui calzi, mobili, expresivi, îl asculta cu nesaţ.

Dan, uşurat ca de-o greutate ce-i apăsa mintea, respiră adânc şi faţa i se lumină **într-**un zâmbet, ce părea că anunţă o glumă.

— E, domnule director, am şi eu utopiele mele, de mult visez o şcoală, un ideal de şcoală, unde băiatul să vie cu plăcere, să-i fie drag să-nveţe, nu pentru o diplomă, ci pentru a-şi satisface neliniştea, nevoia firească a minţei lui, o Şcoală, unde profesorul să fie un prieten bun al elevilor, pentru ca aceştia să-l iubească, să le fie clor de el când nu-i de faţă, să li se pară că-i aud mereu cuvântul lui, blând şi înţelept, toată viaţa să-şi aduc-aminte de ce-au învăţat cu el la şcoală... în sfârşit ce să-ţi mai spun? Când vei fi ministru de culte îţi voi expune pe larg planul meu de organizare!...

Şi Dan sfârşi c-un gest mare, exagerat, ca şi cum ar fi râs de vorbele altuia.

Dacă pleci din Bucureşti, cu trenul care merge spre Predeal, după trei ceasuri de drum – bineînţeles accidentele nu intră-n socoteală, şi dacă lenea şi lipsa de dragoste pentru priveliştile naturii te ţin pironit pe bancheta ta plină de purici, să nu te plângi cititorule că nu te-a prevenit nimeni – începi a vedea tot mai des nălucind pe la ferestre rampele podurilor, şi-n acea clipeală auzi vâjâind pe sub vagon o apă repede şi puternică, ce parcă numai cu acest vuiet al ei îţi dă o senzaţie de răcoare; apoi dealuri neregulate, din ce în ce mai strânse, mai apropiate, încep a se ivi pe la ferestre, ca nişte pumni monstruoşi, ameninţători, ce parc-ar voi să spargă geamul, să te provoace: scoală călătorule, c-ai intrat în umbra îmbătătoare a Carpaţilor, scoală de vezi munţii cum se ridică-nainte ca nişte domuri colosale în ruină, şi Prahova cum fuge, se îndoaie şi şuieră, ca un şarpe formidabil, sub roţile vagoanelor. Priveşte. **S**-a dus monotonia câmpului ras. De-aci încolo, clipeşti, şi alt tablou, altă vedere ţi se deschide. Valea se îngustează, de o parte şi de alta maluri surpate, dealuri rupte, prăpăstioase, ca nişte animale fantastice, îşi arată pântecele desfăcut, cu urine de rugină roşii ca sângele, pe sus stânci urieşe, diforme, se încalecă, se-nghesuiesc, unele parc-au plecat ş-o dată **s**-au răzgândit, câte-un „in-folio” gigantic îţi dă închipuiri

fabuloase. Trenul urcă mereu. Din când în când vezi şoseaua încingând ca un brâu puternic şoldurile munţilor. Pe albia-i neregulată, Prahova, verzuie, păstrând încă sălbătăcia şi răcoarea munţilor din care-a ieşit, aci parcă se leneveşte, se-ntinde molatic, ca braţul ostenit al unei cadâne frumoase* aci spumegând se repede cu furie şi strigă parcă de frica stâncilor ieşite din r>amânt, ca nişte mână schiloade ce vor **s-**o cuprindă.

Deodată vezi înaintea trenului că drumul se închide, un munte năruit astupă valea de-a curmezişul; dar o gură neagră se cască în masa vânătă de piatră, toţi se reped la geamuri să le închidă, intri-n întuneric. E primul tunel, apoi altul, şi valea se lărgeşte, codrii întunecaţi îmbracă înălţimele, se întind, se scoboară tot mai aproape, valea se îngustează iar, în dreapta un părete verde închis – te miri cum stau copacii – dar în stânga începe să **s-**aşeze un platou la poalele brădişului, din care iese gol masivul Bucegiului. Sus pe platou apar vile, din balcoane copii şi bone salută trenul cu stăruitoare fluturări de batistă. Şi ce greu[5] răsună pe-aici, repercutat, huruitul roţilor şi gâfâitul greu, puternic al maşinii. Un şuier lung, speriat, aproape jalnic, trezeşte somnul codrilor, toată valea auieşte de-un ecou, frumos, muzical... Sinaia.

E dimineaţă; apele aburesc, somnoroase vilele încep a-şi deschide ferestrele, ţăranii cu cai pregătiţi de excursiune aşteaptă pe la porţi; câte-un domn cu ochii împăinjiniţi, în cămaşă de noapte, iese-n balcon, şi scărpi**nându-**şi coastele, stă câtva buimac, cu privirea dusă, uitită; copacii par osteniţi, asudaţi; clopotul din deal, de la mănăstire răsună, ca-n pădure, clar, tremurător, duios. Piscurile munţilor se auresc. Sinaia e în umbră. Copii veseli, aduşi la grădină de bone ce fac pe melancolicele, se joacă, aleargă, sub picioruşele lor sună prundul de pe aleile dispuse în amfiteatru, între cele două oţeluri principale. Începe lumea să iasă la plimblare. Jos, în parcul de sub ferestrele hotelului „Caraiman” **s-**a înfiinţat

5 In ed. 1S94 : „Şi.ce curios..."

obicinuita partidă de crochet. Mulţi tineri se opresc în loc să privească, nu că jocul în sine ar prezintă vreun interes pentru spectatori, dar între parteneri sunt câteva domnişoare drăguţe, şi între acestea, în primul rând, e cunoştinţa noastră de la pension, Ana Racliş. Şi, oricum, e o plăcere să te uiţi la o fată frumoasă. Dacă pe stradă şi-ntorci capul după ea, şi parcă-ţi pare rău că trece, aşa, inconştientă de ce fior îţi lasă; dar când poţi ceasuri întregi să stai deoparte şi **s-**o priveşti cum umblă, cum râde, cum îşi ridică braţele, cum îşi mlădie trupul… Cel puţin, aceasta trebuie să se petreacă în gândul domnişorilor de pe de lături, cari de-o oră nu găsesc altă ceva mai bun de făcut, decât să se uite la un joc, despre care sunt de acord cu toţii că e cât se poate de anost, şi la care-ar fi foarte fericiţi să ia şi ei parte.

Ana, c-o pălărie mare de paie dată cam pe ceafă, **într-**o rochie de flanelă albă cu dungi albastre, umbla, legă**nându-**şi capul şi trupul ca un copil răsfăţat, vorbea tare, râdea de toate cele. Privirea, gesturile, toată fiinţa ei avea un aer ştrengăresc, care-o prindea de mii a ne. Un ofiţer din roşiori, iar îşi ciocni tocurile şi, drep! ca-n faţa unui superior, nu ştiu ce-i mai spuse, ceva de haz, probabil, că ea începu să râdă cu hohot, şi ridicâ**ndu-**şi capul, ca o vrabie care bea apă, odată conteni din râs şi făcu ochii mari, ca de ceva neaşteptat…

— A, domnu’ Dan, bună dimineaţa, când ai venit? Dă-te jos, c-am să-ţi spun ceva.

Şi toţi se uitară în sus, să vadă cu cine vorbeşte; dar nu văzură nimic.

Dan se sculase pân-a nu se lumina bine de ziuă. În oţel dormeau toţi. Se-mbrăcă mai mult pe-ntuneric şi, deschizând fereastra, care dădea-n grădină, începu să privească cum se dezvălesc încet din umbră şi parcă cresc în desişuri negre de copaci, vilele cochete ale acestui orăşel de munte, singurul adăpost răcoros mai aproape de capitală; şi fantazia lui, pururea darnică, îi spuse să-şi aleagă una, care i-o plăcea; şi el îşi alese una micuţă, de-

abia se zărea **într-**un boschet de brazi, pe dealul din faţă; dar n-apuca să se instaleze bine, şi îi veneau o mulţime de prieteni, şi nu-ncăpeau toţi, atunci îşi alegea una mai mare... ş – adică de ce nu şi-ar lua-o pe cea mai bogată şi mai încăpătoare?... să-şi aibă fiecare odaia lui, mobilată frumos; pe lângă asta avea, bineînţeles, o bibliotecă frumoasă, ş-un venit... ca să poată trăi şi iarna, să lucreze, să scrie, cu prietenii – să fie o întrecere între ei; fiecare să scrie în secret de ceilalţi, şi când va isprăvi, să-i adune pe toţi şi să le citească. Se gândea la cele mai însemnate talente ale timpului său: poetul Stelian, care dăduse deja literaturii române un volum de poezii de cea mai mare originalitate, ca adâncime de gândiri şi ca tăietură de vers, şi care era nevoit să-şi cheltuiască tot focul, toată splendoarea inteligenţii lui, scriind articole politice la un ziar de partid, umplâ**ndu-**şi sufletul lui. delicat şi visător de proza amară a unei vieţi de intrigi şi de lupte viclene şi meschine, din care el, în orice caz, va ieşi învins, şi nenorocit; dar bietul Graur, unul din cei mai buni nuvelişti români, lucrând şapte ceasuri pe zi la contabilitafeaministerului de interne, unde toţi şefii de birou se cred mult mai deştepţi decât el, şi-şi fac semne când îl întreabă câte ceva, şi glumesc pe socoteala hainelor lui cam vechi, a umbletului, a pieptănăturei, şi a tot ce li se pare caraghios, fiindcă iese din sfera aşteptărei şi priceperei lor; dar Petroni, scriitorul dramatic, care a dat teatrului românesc primele piese, pline de viaţă şi de talent „şi care se zbuciumă de atâţia ani în întreprinderi comerciale, pentru a căror reuşită se cere spirit practic şi o mulţime de alte însuşiri, pe care el nu vrea să se convingă că nu le are... şi Dan îi lua pe toţi şi-i ducea cu el departe... acum nu mai voia la Sinaia – **î**i ducea cu el la o moşie mare, unde fiecare-ş**i** avea vila lui separată, înconjurată de arbori seculari, acolo scriau capodopere, moşia lor devenea centrul intelectual şi artistic al ţării, vara plecau cu toţii în străinătate. Unde era el... când gălăgia de sub fereastră îl deşteptă. Se uită jos;

deocamdată nu cunoscu pe Ana, dar glasul şi râsul ei îl asigurară imediat că sub pălăria aceea mare era ea.

De-un ceas o privea cum se joacă, zglobie, veselă, ameţită, ca de un vin tare, de propria ei tinereţă şi sănătate. Şi toate gândurile lui se abătură asupra acestei vieţi curate, pentru care lumea nu era încă decât vis şi lumină.

Rămasa fără mama, la vârsta de nouă ani, Ana crescuse până la 16 ani în pensionul doamnei Raspal. Familia ei făcea parte din vechea aristocraţie a capitalei. Sora ei mai mare era măritată cu Nicu Lambrino, ministru de culte pe vremea aceea; tată-său, un om fără multă învăţătură, dar bun şi plăcut la vorbă, venea mai în fiecare duminică c-o cutie mare de bomboane; Ana aştepta gătită ca de bal: avea rochii multe, de o eleganţă şi de o scumpete, ce nu se potrivea de loc cu vârsta ei. Tată-său o ducea la Şosea, la Capşa, la teatru, o dată a dus-o şi la Club, dar copila sastisită de-atâta lume străină l-a apucat de pulpana jachetei şi, gata să plângă, l-a rugat **s-**o ducă la pension. În şcoală, învăţa numai ce-i plăcea ei, şi intra în clasă când voia. Uneori o apucau toane de răutate: ţipa, spunea mici obr? aricii guvernantelor şi chiar directoarei; altă dată se ducea c-o cutie plină de bomboane-n grădină, fetele se strângeau în jurul ei, cele mici întindeau mânuţa, închizând din ochi, ca pisicele; ea deschidea cutia, şi luând câte-o bomboană, o ridica în sus, se făcea c-o dă şi o scăpa jos, unde o strivea imediat cu piciorul, ş-o amesteca bine cu ţărna, ca şi când **s-**ar fi temut să nu adune cineva firimiturile; după ce le chirfosea aşa pe toate, învineţind de răutate şi de pofta distrugerii, rupea cutia şi aruncând bucăţile, apucata de un hohot jumătate râs, jumătate plâns, fugea în odaie, avea odaia ei, unde se încuia cu cheia şi nu ieşea până seara. Câteva zile nu mai vorbea cu nimeni. Apoi deodată, în timpul unei recreaţii, începea să îmbrăţişeze pe camaradele ei de clasă, şi deschizâ**ndu-**şi pupitrul le împărţea bomboane, gravuri, cutii, creioane colorate, şi tot ce avea acolo, tot tezaurul ei de nimicuri

scumpe, până la piesele de aur, cari constituiau banii ei de buzunar, dedea tot; şi ochii îi scânteiau de bucurie, mânile-i tremurau; era o criză nervoasă, o adevărată beţie de a risipi, de a-şi arăta toată vanitatea ei de fată bogată şi răsfăţată.

Dan îşi aducea aminte ce râs impertinent avea la început, la lecţiile lui, şi cum îl strâmba şi-i reproducea gesturile, pe când le vorbea; din când în când o fixa.

urmâ**ndu-**şi şirul, cu o privire blândă, apoi câte-o micii aluzie în cursul lecţii, şi Ana, mai întâi agasată, în urmă, învinsă şi oareşicum umilită de-atâta răbdare şi bunătate pe care nu izbutise **s-**o tulbure, sfârşi prin a înţelege, ş-a se căi; după două luni îl rugă **s-**o asculte şi pe ea, spunând c-o adorabilă naivitate că-i place psihologia şi literatura, şi **s-**a hotărât să le înveţe serios. Directoarei nu-i venea să creadă, tot pensionul **s-**a crucit de această minune. Când a împlinit şaisprezece ani, n-a mai vrut să stea în pension. Soră-sa o ducea în toate balurile. Din când în când venea încă pe la lecţiile lui. Adesea o vedea la teatru, ş-atunci ochii lor, în mulţime, găseau parcă o plăcere nouă de a se întâlni, de a-şi căuta o linie de privire printre capetele care se mişcau, şi de a-şi trimite gânduri de mulţumire, de ascunsă înţelegere, de simpatie. În cursul săptămânii se vedeau la şcoală, ochii lor nu se mai priveau aşa; ea părea că aduce în creţii rochiei ei de mătase ceva din frivolitatea şi cochetăria balurilor în care fusese.

Soarele era sus, şi Dan, cu coatele amorţite, tocmai se ridica să plece, când Ana dădu cu ochii de el, şi-l strigă. El se roşi, se retrase iute de la fereastră. îi părea rău c-a stat atâta… Şi ea, ce idee să-l strige aşa tare în faţa atâtor necunoscuţi! Un moment se gândi să au se ducă, dar ar fi fost ridicul. Îşi aprinse o ţigară, şi îndesâ**ndu-**şi pălăria pe cap, ieşi cu un aer plictisit. Ea-i sări înainte, întinzâ**ndu-**i mâna de departe.

— Dă-mi voie să-ţi prezint pe nepotu-meu Albert Lambrino; dorea de mult să te cunoască. Vezi ce nepot

mare am eu?

Un tânăr nalt, alb la faţă şi frumuşel, cu părul blond, scurt şi creţ, se apropie de Dan, şi puţin jenat la început, îi spuse că învaţă literele la Berlin, unde studenţii români au fundat o societate literară, un cerc în care se citeşte cu dragoste şi se discută tot ce se produce în literatura noastră.

— Acolo numele dumneavoastră e cunoscut şi iubit de toţi.

În ochii tânărului se vedea dorinţa sinceră de a auzi, de a sorbi cuvintele lui Dan, ca să aibă ce duce camarazilor lui de la Berlin.

Nimic din fumurile şi strâmbăturile feciorilor de bani gata. De la cele dintâi vorbe ale acestuia, dispoziţia şi figura lui Dan se schimbă. Totdeauna în atenţia şi interesul, pe care ni-l arată un nou cunoscut, sufletul nostru găseşte o plăcere, o sete irezistibilă de a se dezvăli, de a-şi cuceri parcă o nouă simpatie, şi nu ştiu ce fior de virginitate. Încălzeşte şi cheamă afară cele mai intime gânduri ale noastre.

Ana îi privea cu un zâmbet de mulţumire, cum steteau amând oi deoparte şi-şi vorbeau, ca doi buni prieteni cari nu se văzuseră de mult. Crochetul se isprăvi. Ana veni lângă ei.

— Haideţi de-aici, că bate soarele. Şi tustrei porniră, păşind încet prin alee, pe unde mai era puţină umbră. Dan vorbea de cercurile literare din Bucureşti, de mişcarea intelectuală care se începe acum, cu tinerimea care se ridică; în linii repezi schiţa figurile scriitorilor mai însemnaţi şi felul lor de a înţelege arta.

În faţa oţelului Eduard se opriră. Albert îl rugă să dejuneze împreună cu ei. În restaurant, bătrânul Racliş citea un ziar, era singur la o masă cu vreo zece tacâmuri.

— Tocmai te citisem, domnule Dan, ia şezi colea… Ano, uite *Alarma*, e un articol de domnu' Dan. Ştii cum citeşte ea, ş-adună tot ce scrii? Uite-aşa are – un teanc acasă.

Şi bătrânul îşi ridică cât putu palma deasupra farfuriei. Apoi începu a se plânge de picioare şi de inimă, mai ales de inimă. Nu putea să umble mult pe jos. Avea numai cincizeci şi cinci de ani, dar era alb tot şi, când punea mâna pe ceva îi tremurau degetele. În ziua aceea părea mai abătut, mai bătrân.

Dan se sculă în picioare şi salută, puţin jenat. Era familia lui Racliş: ginerele şi fiica lui, ş-o fetiţă de vreo nouă ani, cumnatu-său Peruianu, cu alţi doi copii...

Atât zâmbetul afabil[6] al domnului ministru cât şi imperceptibila închidere de ochi a doamnei păreau a spune: „degeaba te emoţionezi, băiete, că noi nu te băgăm în seamă”.

Dan, între Racliş şi Albert, vorbea încet despre căldurile şi starea sanitară a capitalei, pe când ceilalţi plănuiau pe franţuzeşte o excursiune la „Peşteră”.

Ana se aplecă spre Dan, pe la spatele tânărului Lambrino.

— Vii şi dumneata mâine cu noi.

Dan ezita. Dacă în acest *noi*, gândea el, n-ar fi atâtea mutre insuportabile...

— Dar nici nu mai încape vorbă, desigur că merge şi domnul Dan cu noi.

Şi Albert îl rugă cu atâta insistenţă, că-l înduplecă.

— Dacă n-ai fi mers dumneata, nici eu nu m-aş fi dus, zise Albert cu ochii plini de mulţumire.

Ana îşi întoarse capul, puţin ironică.

— Bre, ce prietenie!

Dar imediat îşi luă seama şi, schimbând tonul şi figura, cu o mobilitate de actriţă, se grăbi să repare impresia rea ce o făcuse amândurora.

— Vezi Albert, trebui să-mi fii recunoscător, numai mie-mi datoreşti asta.

După masă Dan se duse să-şi scrie foiţa pentru jurnal, ca să fie liber a doua zi. Era cald. Lumea se retrăgea prin odăi. Pe-o bancă umbrită de brazi, Ana citi

---

6 L'irréligion de l'Avenir (fr.) —: Necredinţa viitorului.

cu Albert articolul din *Alarma*. Era o dare de seamă asupra unei cărţi de cuţând apărute în Franţa: *L'irréligion de l'Avenir's*, de *Guyau*. După ce expunea în scurt cuprinsul volumului, arăta influenţa binefăcătoare pe care o va exercita asupra tinerimii, filosoful modern ce deschidea, prin ideile lui generoase şi umanitare, un nou câmp de cercetări şi de discuţii, un nou mod de a înţelege lumea şi viaţa. „Veacul care vine, sfârşea articolul, **s-**anunţă bine. Peste melancolia şi descurajarea pe care a împrăştiat-o în sufletele noastre, a tinerimii de azi, filosofia amară şi dizolvantă a lui Schopenhauer, glasul lui Guyau se ridică, mântuitor, ca un cântec profetic, divin, care cheamă la viaţă şi la simpatie".

— Ce cap distins - zise Albert gânditor - şi cum Seamănă c-un profesor tânăr de la Berlin, Ering!

— Da să vezi lecţii ce face la pension I Noi rămâneam câteodată extaziate, şi când ieşea din clasă, nici nu mai ştiam unde ne găsim.

— Păcat că nu-i tata altfel de om; i-aş spune să facă cunoştinţă mai de-aproape cu el.

— Aşi, n-ai idee ce sălbatic e. Eu m-am mirat grozav că vrea să meargă mână cu noi... Uite Drăghici. Uf, ce asomant[7] e!

Era ofiţerul de roşiori. Îşi zornăi pintenii **într-**un's" lut milităresc.

— Ce-aţi hotărât, domnişoară, pe mâine? Mergem la Peşteră?

— Da, şi **s-**a mai mărit caravana, merge şi d-nu Dan.

— N-am onoarea. O fi tânărul balaoacheş de azi-dimineaţă...

— E profesorul meu, domnule Drăghici, şi unul din cei mai talentaţi scriitori. E de mirare că nu ştiţi încă.

— Scuzele mele, domnişoară; vedeţi, noi ăştia militarii, nu prea suntem în curent cu literatura. Care va să zică mâine dimineaţă... la drum!

— Şi sper că nu veţi mai dispreţui aşa pe noul nostru

---

7 Asomant (fr.) — plictisitor, pisălog.

companion.

— A, dimpotrivă, voi prezintă omagiele mele cele mai sincere domnului... cum i-aţi zis, vă rog?

Albert, roş, simţi că-i vâjâie sângele-n urechi şi avu nevoie de-o rară stăpânire de nervi, ca să poată spune, fără să tremure:

— Domnule locotenent, vă găsesc ironia cam... deplasată!

Drăghici se făcu alb ca hârtia. În spaima lui de-un scandal, cu fiul ministrului, se agăţă de prima scăpare.

O minciună îi fulgeră prin minte şi-i readuse imediat sângele-n obraz.

— Ei vedeţi, cum v-am mistificat, eu ştiu foarte bine pe dl. Dan şi sunt unul din cei mai pasionaţi admiratori ai talentului lui... E adevărat că nu-l cunosc personal, dar am citit tot, l-am auzit şi la Ateneu, ce conferinţă... superbă, pe onoarea mea.

Şi-Albert i-a făcut loc pe bancă, ş-au mai citit o dată articolul din *„Alarma”*.

În timpul acesta, tatăl Anei, în odaia sa de la oţel Eduard, făcea o penibilă siestă. Trebuia să plece în străinătate, să facă un consult pentru boala lui de inimă; dar era în întârziere cu trei rate la credit, nu-l mai puteau păsui; erau şi alte datorii de plătit, moşia era scoasă în vânzare, avea un teanc de somaţii pe cap, nu putea să lese încurcătura asta în urma lui. Cine ştie, poate e nevoie de-o operaţie, poate moare. Şi cum rămâne Ana? A, vedea el bine că de câţiva ani se pierde-n datorii, se cufundă, ca-n**tr-**un pământ moale, ce-l sorbea încet, pân’ la glezne, pân’ la genunchi, pân’ la brâu... Ştia, dar nu credea c-o să vie aşa curând... Şi mintea lui parcă se temea mai mult de cuvântul „ruină”, decât de efectele ei.

— Întoarce, te rog, cheia... Aşa, să nu ne mai tulbure nimeni.

Avea ceva solemn bătrânul în liniştea lui. Ginere-său era agitat, posomorât, şi respira zgomotos.

— Uite, dragă Nicule, cum stăm.

Şi scoţând carnetul, întinse un creion, ş-o foaie de hârtie lui Lambrino şi-ncepu a-i dicta sumele datorate, cu indicarea dobânzii şi scadenţei lor.

După două ceasuri de socoteli, rezulta: vânzând moşia, ş-acopereau toate datoriile, care se urcau la vreo cinci sute de mii de franci. Îi mai rămânea o casă în Calea Victoriei, pe care-i oferea Zissimo Avlami, bancherul, o sută optzeci de mii de franci.

Bătrânul tăcu. Aştepta un cuvânt de la ginere-său. Acesta era agitat; lăsă creionul pe masă şi oftă. Prin virea bătrânului îl întreba, îi cerea un răspuns.

— Ce să faci? Vinzi şi casă, şi… ne-mplineşti nouă zestrea, dumneata ai cu ce trăi, ai pensia…

— A, nu-i vorba de mine, dragă Nicule, tu uiţi că mai am o fată: Ana cum rămâne?…

Şi ochii i se umeziră, glasul începea să-i tremure: bătrânul adora pe Ana.

Lambrino se impacienta.

— Cu Ana? Ce sunt eu de vină?… Îi rămân patruzeci de mii de franci, uite mai renunţăm noi la zece mii din ce ni se cuvine; cincizeci de mii… ce vrei să-i facem?…

— Bine, dragă, nu te supăra… ai dreptate… ne-am înţeles, rămâne-aşa…

Lambrino ieşi; bătrânul încuie uşa după el. Când **s**-a însurat avea patru moşii mari; ş-asupra împrejurărilor în care le-a vândut, gândurile lui se opreau acu’1, ca la nişte date importante, ce-i împărţeau viaţa în epoci deosebite. Ana **s**-a născut… înainte de vânzarea Cristeştilor; Caterina, nevastă-sa, a murit în anul în care-a vâţidut Sălcuţa, a treia moşie. Atâţia ani fusese prefect, apoi ambasador pe la curţile străine… Dar acum îşi făcea mustrări, suferea, nu pentru dânsul, el a trăit… Cum nu **s**-a gândit la Ana? A fost slab, laş, fără voinţă. **S**-a lăsat dus de nas şi tras pe sfoară de toţi şarlatanii, care-l linguşeau, ca să-l adoarmă; şi l-au adormit. Cum nu **s**-a deşteptat, cum nu **s**-a gândit la copilul lui? Un sentiment de groază, analog cu acel pe care-l avem când ne visăm căzând de la

înălţimi mari, îi strângea inima; i se părea că-nnebuneşte. Se vedea vinovat, neputincios, netrebnic, în faţa unui ireparabil dezastru.

Ca o lumină tremurătoare de opaiţ, care aruncă pe păreţi, în proiecţiuni mari, fantastice, umbra lucrurilor de nimic, conştiinţa lui slabă, nedeprinsă cu nevoile, apucată de o frică de sălbatic, în faţa vieţii pe care n-o înţelegea, îi exagera toate în proporţii spăimântătoare.

Pe cai de munte, mărunţi, puternici şi cuminţi, „caravana” urca la pas prin**tr-**o rărişte de mesteacăni. Peruianu cu Lambrino, înainte, discutau politică şi finanţe. Peruianu era un avocat mediocru, dar învârtea afaceri cari nu mai erau mediocre. Foarte activ, totdeauna grav la faţă şi la vorbă, de o cinste exemplară, în lucrurile mici, şi de o rară prudenţă în cele mari. Era de patruzeci şi cinci de ani şi-şi păstra curată reputaţia lui de om drept şi dezinteresat. De opt ani administra averea unei milionare bătrâne, care trăia la Paris. Lumea ştia că-i bogat, dar cât îi de bogat, asta el o ştia. Numai zestre luase aproape un milion. Nevasta lui, soră cu Racliş, o femeie limfatică, bolnăvicioasă, sta mai mult în casă şi-şi îngrijea de cei patru copii, doi băieţi mici, fetiţele mai mărişoare, frumuşei toţi ca nişte îngeraşi. Îşi iubea bărbatul şi se uita la el ca la un om superior, impecabil, a cărui seriozitate, posomorâtă, aspră uneori, era pentru ea semnul exterior, îmbrăcămintea firească a forţei ş-a distincţiei lui. De altfel ea ştia bine că nici în lume Mişu ei nu prea vorbeşte, şi zâmbetele lui sunt remarcate şi se ţin minte ca nişte evenimente.

Dar el muncise, muncise mult ca **s-**ajungă aci. Şi nu trebuie să se uite c-avea şi ceva stare de la părinţi, când **s-**a însurat. Cine în adevăr se ridicase vertiginos de repede şi de sus, era prietenul Lambrino. Fiul unui arhitect, care **s-**a sinucis în urma unei antreprize nenorocite, se văzu la vârsta de 20 de ani, rămas fără niciun sprijin la Paris, unde-l trimisese tată-său ca să facă arhitectura. Prietenii îl ajutară vreo două luni, îl sfătuiau să se întoarcă în ţară, să

facă dreptul; era băiat frumos, vioi şi seducător la vorbă. De două ori au făcut chetă studenţii pentru repatriarea nefericitului lor amic. Era în timpul expoziţiei „*celei mari*”. De-o lună toţi îl credeau dus, dispăruse. Dar **într-**o zi un prieten îl întâlni în expoziţie la braţul unei rumene negustorese, se vedea după găteala ei zorzonată şi bătătoare la ochi, ceva mai în urmă o fetiţă de vreo paisprezece ani, ameţea cu nesfârşitele-i întrebări pe-un domn gras, cu figura plictisită, a cărui vestă albă se întindea ia infinit pe-o burtă fenomenală. După un ceas îi întâlni iar, de astă dată domnul cu burta lipsea/ Mai târziu au aflat prietenii că Lambrino devenise inseparabilul doamnei şi domnişoarei Marcachi Spiridon, spre marea mulţumire a soţului care, numai astfel, putea să-şi petreacă în linişte toată ziua la expoziţia de maşini şi industrie, singura secţie care interesa comerciul său; căci el nu venise atâta drum, ca să caşte gura la fleacuri, şi la tablouri cari reprezentau femei despuiate; el venise să facă cumpărături şi comande pentru marile lui magazii de fierărie din Bucureşti. Patru ani, după asta, Lambrino se însura cu domnişoara Marcachi. Lumea spunea că trecuse cam ostenit din braţele mamei, în braţele fiicei; dar lumea spune multe! Capitalul socrului îi asigură un colegiu în capitală. În Cameră se distinse ca un orator de forţă. Citise cu pasiune biografiele oamenilor mari politici, discursurile lor, le ştia pe dinafară; ambiţios, fără scrupule, dar dulce la vorbă şi mlădios cu toată lumea, înţelegând perfect jocul grupărilor politice ale zilei, el, în nerăbdarea lui juvenilă, se ilustră chiar din prima legislatură prin câteva volte de o adresă şi agilitate în adevăr artistice. E un băiat cu viitor mare, spuneau bătrânii. După trei ani avu durerea de a-şi pierde soţia, îi rămânea un singur copil, Albert. La un an se însura cu d-şoara Racliş. Era grăbit. Viaţa-i scurtă. Cu această a doua zestre atingea milionul. De când îl visa el 1 întărit, armat, se aşternu voiniceşte pe lucru, şi portofoliul ministerial, după ce-i trecuse pe la nan de vreo două ori, veni **într-**o bună dimineaţă şi i se aşeză frumuşel la

subţioară, ca cel mai firesc lucru din lum?

Amândoi călăreau alături, Peruianu robust, puternic, sângeros; figura lui îşi ascundea trăsăturile sub: o barbă neagră stufoasă, din care se vedeau numai nasul, umerii feţei şi ochii, nişte ochi mici, şerpeşti, de o căutătură glacială; Lambrino, zvelt, râzător, părea cu mult mai tânăr decât Peruianu, deşi erau cam de aceeaşi vârstă, o mustaţă blondă, pe figura lui de porţelan, un nas subţire, puţin coroietic, şi ochii, ochii lui dulci, fermecători la privire, îi păstrau încă toată vioiciunea şi frumuseţea, cari-au jucat un rol atât de însemnat în strălucita lui carieră. La vreo douăzeci de paşi, îndărătul lor veneau doamna Lambrino, Ana şi Drăghici, care spunea desigur nostimade şi ghiduşii de-ale lui, căci **s-**auzeau hohotele de râs până la Dan, care era în urmă de tot cu Albert. Trei ţărani, pe jos, duceau merindele, pardesiurile şi umbrelele. Un cuţulan de stână, lăţos, cu urechile tăiate şi chior de-un ochi, mergea pe lângă calul lui Dan; uneori îşi ridica spre călăreţ ochiul lui trist şi blând, rugător, parc-ar fi vrut să spună: „cred că nu vă supăr că merg şi eu”, îndărăt, din**tr-**o zare de codru, soarele răsărea încet pe-un cer de un albastru cald şi fără pic de nor. Albert vorbea de viaţa studenţilor de la Berlin, de profesorii de-acolo, de mişcarea ideilor socialiste. Văzuse pe Lassalle şi l-auzise vorbind la o întrunire de lucrători... Din când în când îşi întorceau capetele şi priveau, peste vârfurile copacilor, care se lăsau în urma lor, se afundau ca-n**tr-**o prăpastie. O altă caravană zgomotoasă venea din urmă: erau vreo zece, cocoanele ţipau, toţi râdeau şi-şi încurau caii la deal, lovi**ndu-**i mereu cu varga peste ochi şi cu călcâiele-n pântece, ş – într-un strigăt ş-o gălăgie infernală, trecură înainte, aproape la fugă.

— Ce bestii! zise Dan, arătând cu dezgust spre ceata care se depărta, cu zbierete şi scălâmbăieri de sălbatici.

Mai la deal ajunseră pe Ana, care se răzleţise şi-i aştepta sub un fag bătrân, surâzâ**ndu-**le de departe, drăgălaşă sub pălăria ei de paie, ale cărei borduri largi

ondulau la fiecare mişcare. Un voal alb, uşor înnodat sub bărbie, îi flutura pe sân încet, de-o abureală de vânt – părea o chemare discretă, un semn delicat, timid, abia înţeles, ca tremurarea primului gând amoros.

— Bine, n-aţi mai isprăvit? Mai vorbiţi şi cu noi.

Dan surâse.

— Bag seamă, căpitanul şi-a isprăvit repertorul.

Ana se uită curios în ochii lui Albert.

Pădui ea părea că nu mai are sfârşit. Caii se ghemuiau pe tăpşanele repezi; câte-un plescăit de copită răsuna ca-n**tr**-o catedrală. Ana, dreaptă şi zveltă în rochia ei albastră-închis, ale cărei poate acopereau de amândouă părţile şaua şi coastele calului, până la scări, îşi mlădia trupul după mişcările calului: era o legănare de panteră, ceva indefinit care se suia la talie şi, cuprinzâ**ndu-**i sânul şi umerii rotunzi, îi şerpuia ca o undă de lumină pe la gât, prin părul ei blond ridicat la ceafă… era et va misterios care-ţi dedea fiori.

— Ba nu zău, domnule Dan, de ce nu eşti gentil, să ne spui o poezie?…

Şi ochii ei se închideau linguşitori, c-o înclinare de cap rugătoare şi graţioasă.

Albert insista şi el.

— Serios că nu ştiu nimic pe dinafară, cum credeţi că v-aş lăsa să mă rugaţi atâta?

— Uite, ce frumos ar fi, pe-aici…

Acolo copacii, mai deşi, făceau ca un interior. Ea trebui să-şi plece capul, se tupila pe sub ramuri, cu mişcări de păsărică.

— Da, zise Dan, ce frumos ar răsuna un clavir aici!

Tustrei erau veseli, în una din acele stări de ebrietate sufletească, când râsul parcă e în aer, şi te îmbată ca un miros tare, de care strănuţi; când faci un haz copilăresc de toate nimicurile, şi ai o poftă nebună de spus prostii.

Cu o fantazie de caricaturist dezvoltară gândul lui Dan: un piano, dus în excursiune… apoi o idee americană: un cal, care ar fi şi piano, cu coardele-n burtă, cu clapele

pe coamă şi cu pedalele-n scări, şi domnişoara Ana cântând pastorala de Beethoven, şi cum calul Anei se tot prăftuia de muscă fluturâ**ndu-**şi coada, altă toană de râs: un *piano a queue*[8]… coada era deja, mai lipsea piano.

Apoi tăcură, ca şi cum ar fi ostenit de-atâta râs. Un ţânc, de vreo şapte ani, un ţăran în miniatură, scobora nişte capre de vale, cuminte şi serios.

— Da' a cui îs caprele astea, băieţaş? întrebă Albert, numai aşa, ca să-l audă vorbind.

— Ale noastre – şi-şi ţinu drumul, convins că l-a luminat deplin, fără să-şi ridice de pe ochi căciula mare cât el, ca să vadă cine l-a întrebat.

Ana deveni serioasă, ca o umblă îi lunecă pe faţă. Dan o înfăşură **într-**o privire caldă, apoi îşi lăsă ochii în jos, caii lor se apropiară puţin, Un moment piciorul lui îi atinse rochia.

Apoi deodată **ea –** şi întoarse faţa spre Dan, ca şi când ar continua o conversaţie.

— Grozav aş vrea să te văd când scrii…

Şi cum Dan se uita la ea, cu aerul unui om care nu-nţelege, ea urmă:

— Să stau o dată deoparte, fără să ştii că-s eu acolo, să văd cum eşti când scrii.

— Cum să fiu? Ca şi-acu, doar c-atunci sunt plictisit. Ori dumneata-ţi închipui poate-o figură inspirată, cum ei îi citit prin cărţi…

Albert rămăsese puţin în urmă şi vorbea cu unul din ţărani. Gândul c-ar putea fi o apropiere de sentimente între Ana şi Dan, că şi-ar putea spune cuvinte gingaşe în momentele acelea, îl încânta ca o idilă dulce ce se urzea sub ochii lui, sub discreta lui protecţie. Cum se înşela!…

Când se văzură singuri, călărind alături, se simţiră jenaţi amândoi. Se făcu o tăcere penibilă, apăsătoare, ca şi cum un nou suflet **s-**ar fi pus între ei, ceva invizibil şi sever, de care ochii, gândurile, bătăile inimei lor aveau o teamă neînţeleasă, mistică, şi în tăcerea asta conştiinţile

8 Piano o queue (fr.) — pian cu coadă.

lor se simţeau spionate şi sufereau ca de**-**o oesesâune. Fără să-şi spuie un cuvânt, evitâ**ndu-**şi privirile, amândoi îşi opriră caii şi-şi întoarseră capetele spre Albert.

Ieşeau din pădure; înaintea lor se ridica un munte chel; niciun arbore; pe jos iarba era păscută. Soarele ardea; cei dinainte se opriră, **s-**aştepte umbrelele. Acum mergeau toţi în grup; câinele**-**şi scosese limba, de osteneală şi de căldură, din când în când şi-o retrăgea iute cu un clănţănit din dinţi, ca şi cum i**-**ar fi atras cineva atenţia, că nu-i frumos să stea aşa.

Spre stânga muntele, lepros, creştea **într-**o cupolă, uriaşă, înaltă, înaltă, de parc**-**ameţeai uitâ**ndu-**te.

— Vârful cu dor, zise Drăghici, arătând cu cravaşa **într-**acolo.

Şi călăreţii cârmiră la dreapta. Mai era ca o jumătate de oră, de urcat. Cărări, mâncate şi adâncite de şuvoaie, crăpături largi, căscate de uscăciune, făceau cam. anevoios urcuşul. Acum caii mergeau înşiraţi, dibuind cu copita un loc sigur, pe potecile neregulate; de o parte şi de alta pământul era prăbuşit, la o adâncime de**-**un stat de om. Se vedea viind din zarea muntelui ca nişte dihănii bizare, cu aripi lungi şi albe ce se târâiau pe jos: erau trei cai, cari duceau scânduri. Locurile rele şi ponorâte au făcut pe cărăuşi să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii diil., vatra cherestelei la Sinaia. Iau scândurile, în lungimea obicinuită de patru metri, fac două maldăre de câte zece bucăţi, le leagă la un capăt, c**-**un curmei, alcătuind ca un jug, pe care doi oameni îl ţin ridicat, un al treilea introduce calul între cele două maldăre, îi vâră capul în jug şi**-**l porneşte. Calul prin scofâlciturile muntelui târăşte astfel scândurile, care-i sfărâmă picioarele şi coastele: de la gât până**-**n copite e numai răni; câteodată, împins la un scoborâş mai răpede, cade grămadă sub povara lui, şi dacă bicele mai izbutesc să**-**l scoale, minune e de**-**ajunge cu viaţă până**-**n Sinaia. După trei drumuri de acestea, nobilul tovarăş al omului, în pace şi**-**n război, cum zice

Buffon pierde orice formă de cal şi rămâne un animal ciudat, ce pare a-şi căuta o nouă ordine în clasificarea zoologică.

— Staţi acolo! staţi acolo, domnilor, strigau cărăuşii de departe, şi făceau semne cu mâna, ca să nu înainteze în strâmtoarea prin care se scoborau cei trei cai chinuiţi între aripile lor de scânduri. Dar fie că nu se-nţelegeau strigătele şi gesturile desperate ale ţăranilor, fie că o carvană în fruntea căreia se găsea un ministru nu se putea opri aşa lesne, călăreţii noştri cotiră şi înaintară în strâmtoare.

— La o parte! Staţi! Păziţi!...

Strigăte confuze se amestecară, cu un huruit uscat, de şandrama care se dărâmă, maldărele de scânduri, ducând pe cai în hiolă[9], îi răpezi de vale printre călăreţii noştri. Calul doamnei Lambrino, lovit peste picioare, se dete iute-n**tr**-o parte, doamna îşi pierdu echilibrul şi căzu, fără nicio altă primejdie decât aceea de a-şi descoperi puţin din cerculeţele şi dante. lele de pe dedesubt. La zece paşi, un cal din cei încărcaţi, trântit pe spate, sugrumat de un jug, se zbătea din picioare, ca un gândac enorm cu faţa-n sus. Şi pe când ţăranul se trudea să-l scoale, o dată se pomeni că-l taie ceva ascuţit peste ochi, peste obraz, peste mână: „Da' ce dai, domnule?" – atâta apucă să zică, şi nu mai văzu nimic, orbit, zăpăcit de lovituri. Era bravul Drăghici, care îşi rupea cravaşa de faţa acestui nefericit; nu-l mai puteau potoli, însuşi domnul ministru interveni, în franţuzeşte: se vede, ca să nu priceapă ţăranul:

— Allons, mon cher, assez[10]...

Şi porniră. Doamna Lambrino râdea de sperietura ei, explicând cum a căzut. Deodată Ana şi Albert priviră în jurul lor îngrijaţi, şi amândoi avură aceeaşi întrebare:

— Dar unde-i Dan?

Marin, unul din ţărani, era călare, se apropie de ei şi

---

9 In hiolă — tîrînd după sine.

10 Allons, mon cher, assez... (fr.) — haide, dragul meu, destul...

le spuse că domnul Dan i-a dat cinci lei ş-a plecat înapoi pe jos, trebuie să fi ajuns departe. Albert descălecă, renunţa şi el la exeursiune: rugă pe Ana să nu spună nimic celor dinainte; aceasta făcu o grimasă de răutate şi de dispreţ.

„Cest idiot” şi mână-nainte cu necaz.

Albert se uită un moment după ea cu ochii trişti, plini de o nespusă milă.

Şi porni iute la vale pe dâra proaspătă a scândurilor.

El se simţea străin în familia lui. Rămas de mic fără mamă, crescuse până la paisprezece ani sub îngrijirea unei nemţoaice bătrâne, care-i umpluse capul de biblie şi de literatură romantică. Tată-său, vecinic absorbit de grijile politice, abia îşi lăsa din când în când mâna indiferentă pe părul blond şi ondulat al acestui copil sfiicios, şi-i recomanda întotdeauna, cu acelaşi aer din ras, să fie cuminte.

Trei ani de-a rândul ieşise premiant întâi la liceul „Sfântu Sava”. **Într-**o zi, doamna Lambrino îl certă pentru că-l văzuse de mai multe ori stând de vorbă cu doi băieţi murdari şi sărăcăcios îmbrăcaţi – erau cei mai buni prieteni şi camarazi de clasă ai lui Albert. Copilul se făcu roşu, şi, strângând micii lui pumni, **într-**un spasm de mânie, îi strigă în urechi:

— Nu eşti mama mea, să mă laşi în pace... îmi eşti urâtă, nu te pot suferi. Să ştii!

Peste-o săptămână tată-său îl internă **într-**un colegiu privat la Berlin, unde atrăgea atenţia directorului mai ales asupra caracterului rău al băiatului lui, şi se ruga să-l ţie din scurt şi să fie foarte sever cu el. Bietul director, care **s-**aştepta să aibă de-a face c-un mic animal sălbatic, nu putea să-şi creadă ochilor, văzând cu ce seriozitate **s-**aşterne pe lucru din prima zi şi cu ce blândeţe se poartă băiatul acesta. Din zi în zi aştepta o explozie. Albert se întreba şi el: „Ce-o fi având oare omul acesta de se uită aşa curios la mine?” Acolo a terminat liceul cu distincţie şi **s-**a înscris la litere Tată-său îi trimitea cinci sute de lei pe lună. Sta în pensiune la un alămar, Danovschi, polonez

refugiat, care cunoştea toate ţările Europei, şi-i plăcea grozav să povestească istorii extraordinare din viaţa eroilor patriei lui. Acesta avea cinci copii, nevasta-i murise; Miba, fata lui cea mai mare, îngrijea de casă.

În anul al doilea de universitate, Albert zăcu şase săptămâni de tifos. **Într-**o noapte, tresări ca din**tr-**un vis urât, şi deschise ochii mari, speriaţi. Miba veghea la căpătâiul lui.

— Mi-e sete.

Ea-i ridică puţin capul şi-i duse la gură paharul cu limonadă. După aceea îl aşeză binişor, potrivi**ndu-**i perna sub cap şi vârâ**ndu-**i plapoma pe sub coaste. El suspină, închise ochii, dar două lăcrimi mari i se iviră pe pleoapele strânse: şi pe când Miba i le ştergea încet cu batista, îşi simţi mâna strânsă în palma lui arsă...

— Miba, eu n-am avut mamă... vru să mai zică ceva, dar îl înecă plânsul, şi ducând mâna ei albă la gură o acoperi de sărutări.

Ea-i şterse lăcrimile, apoi îşi lunecă puţin palma pe fruntea lui înfierbântată şi-l rugă frumos să tacă, să-nchidă ochii şi să doarmă.

„Mă crede-n delir”, şi-nchizând ochii, o adoră-n gând şi-şi umplu viaţa, ca de-o lumină nouă, de bunătatea şi iubirea acestui înger.

Zece zile după asta era sănătos. **Într-**o dimineaţă, ducâ**ndu-**se la universitate, se întâlni cu Miba, ş-amândoi se opriră în stradă, dar nu se întrebară ca alte dăţi: „unde te duci? de unde vii?...”

El o privi în ochi misterios. Ea zâmbi. Oameni grăbiţi treceau pe lângă ei.

— Mă iubeşti, Miba?

— Da, de mult...

Şi strângâ**ndu-**şi mâinile, se despărţiră, simţind amândoi, fără a fi nevoie să şi-o mai spună, că din momentul acela sufletele lor erau legate pentru totdeauna.

În prima duminică, seara, câţiva studenţi şi câţiva meseriaşi erau strânşi la Danovschi, împrejurul unei mese

rotunde. Un samovar fierbea la o parte. Unii beau bere, neobicinuiţi cu ceaiul.

Miba, îmbrăcată în alb, vorbea încet cu două prietene ale ei; din când în când se scula să-şi servească musafirii. Nu era frumoasă; dar câtă nevinovăţie şi bunătate în chipul ei slav, alb, bucalat, cu ochii verzi, cu nasul mic ce-şi ridica nările în evidenţă deasupra gurii ei cărnoase, cu buza de sus răsfrântă puţin afară; şi când zâmbea închidea din ochi şi făcea gropiţi drăgălaşe în obraz, în bărbie şi încă una în tâmpla stângă, la coada sprâncenei. Era naltă, şi bine făcută. Albert o mânca din ochi, ea-i trimitea, pe furiş, câte-o privirt; caldă, ca o sărutare. Ceasornicul din părete, sfârâi**ndu-**şi lănţişoarele cu greutăţi, cântă *cucu* de nouă ori.

Danovschi-şi luă un aer solemn, clipi din ochi, şi scoţând din buzunarul vestei două verigi de aur, chemă pe Miba şi pe Albert. Cu barba lui mare, roşcată, avea un aer de preot care oficiază. Toţi se sculară-n picioare. În tăcere, puse-o verigă în degetul Mibei, alta-n degetul lui Albert şi-i binecuvântă. Amândoi erau rumeni la faţă, şi drăgălaşi în sfiala lor. Când le spuse să se îmbrăţişeze, se făcură şi mai rumeni şi mai sfiicioşi, toţi îi priveau cu lăcrimi de bucurie în ochi; cum se vedea că se iubesc şi că aceasta-i prima lor sărutare!

Un student rosti o mică cuvântare de ocazie. Un cizmar tânăr recită cu glas sonor un fragment liric din cântecul clopotului de Schiller. Apoi Miba se aşeză la vechea ei pianină şi-şi arătă talentul în câteva bucăţi din Chopin şi din Schumann.

După aceea cântară toţi în cor câteva cântece populare.

Şi se retraseră liniştit, ca şi când ar fi ieşit din**tr-**un templu, ducând fiecare în sufletul lui ceva sfânt şi pios, ca un parfum din simplitatea şi farmecul fericirei la care asistase.

Albert venise acum pentru a doua oară în ţară, de când îl dusese tată-său la Berlin. În casă, era privit ca un

străin. Logodna lui era o nebunie, o ruşine ş-o nenorocire-n familie, de care nu trebuia să se mai vorbească. Tată-său îi zicea: „*domnule*", şi-l rugase, cât va sta, să-şi ascundă veriga din deget, că „îi face rău". Albert se supuse, din**tr-**un sentiment de respect... pentru verigă. Peste-un an îşi lua doctoratul. Atunci se va căsători şi va veni în ţară. Tată-său se temea de un proces în viitor. Bătrânii Marcachi muriseră şi toată averea lor, peste opt sute de mii de franci, îi venea lui Albert, singurul moştenitor. împreună cu zestrea de la mă-sa i **s-**ar fi cuvenit, la majoritate, o avere, de care bunul lui părinte nu se-ndura, nu putea să se despartă pentru nimic în lume. De aceea, în privinţa banilor, era de-o delicateţă extremă cu fiu-său. Acum îi da câte-o mie de lei pe lună**. Într-**o zi îi spuse că e dispus să-i asigure o sumă îndoită pentru toată viaţa, numai să nu-i vie în ţară cu nemţoaica. Albert îi răspunse că se va gândi la aceasta mai târziu. Şi tată-său crezu că în cuvintele lui nehotărâte se ascunde un plan, o ameninţare. Era, se vede, sub impresia acestei temeri, când i-a spus bătrânului Racliş că el nu poate renunţa la restul ce i se mai cuvine după actul dotai, încheiat pe vremuri bune.

Albert îl găsi pe Dan în pădure. Sta jos cu cei trei ţărani, cari scoseseră din traistă un hărtan de mămăligă ş-un boţ de brânză de oi, ş-înfulicau cu foame, pe când caii lor, uşuraţi din jug, ronţăiau câte-o buruiană şi pufăiau cu nările în frunzele uscate de pe jos.

Ţăranul când **s-**aşază să mănânce, oriunde-ar fi, îşi ia mai întâi căciula din cap, şi orice-ar avea pe suflet, la masă nu se cade să fie supărat; mânia şi necazurile să stea deoparte cu căciula; el nu mănâncă niciodată culcat sau **într-**o rână, ci în capul oaselor „ca oamenii", şi e păcat să hulească, şi să „spurce sfânta masă" cu vorbe urâte şi cu măscări... Dar la glume şi la râs, e toată dezlegarea: cu cât râzi mai mult, cu-atât eşti mai bun.

— De, mă Radule, fu să te-ntâlneşti cu naşu-tău pe ziua de azi.

Pe faţa lui Radu erau crestături ca de cuţit, pe unde-i

plesnise pielea de cravaşa, şi sângele de-abia se zbicise.

Acesta îşi înghiţi bucătura, şi răspunse cu un fel de *ia*! plictisit, din gât, care nu se poate reprezintă prin scris.

— Auzi, mă, cică era cocoana ministrului aia de căzu după cal…

Dacă n-ar fi fost la mâncare, Radu ar fi spus o vorbă, de care-ar fi ţiuit un ceas urechea stângă a doamnei ministrese.

— Poi de Toadere, eu stric? spune şi tu…

Albert şi Dan îşi luară ziua bună de la ei, şi plecară iute-nainte, li-era foame.

— Ce interesanţi sunt ţăranii noştri, săracii, când îi cunoşti de-aproape!

— Tocmai la asta mă gândeam şi eu, zise Albert, câte n-ai afla, să stai cu ei de vorbă! Mă mir că literaţii noştri nu se ocupă mai cu dinadinsul… Eu nu cunosc nicio scriere unde să se arate în adevăr sufletul şi starea ţăranului român.

Dan cugeta de mult la un roman tras din viaţa de la ţară. Avea subiectul, şi ceva material adunat – luptele şi nenorocirile bunicului său i se desfăşurau adesea în închipuire, ca reminiscenţile vii ale unei drame petrecute sub ochii lui.

Şi mergând îşi schiţa planul în linii mari, apoi se oprea la câte-un amănunt, povestea o întâmplare pe care-atunci în clipa aceea o urzea în minte, şi se emoţiona, ca şi cum ar vedea-o. Dar pentru ca să poată seri, îi trebuia linişte, şi cel puţin un an de trai între ţărani, în deosebitele părţi ale ţării, ca să-şi poată da seamă bine, de viaţa, obiceiurile, nevoile şi gândurile lor; pentru că el nu voia să puie în romanul lui ţărani de ocazie, şi de teatru, ca cei pe care-i scot subprefecţii înaintea măriei sale la zile de paradă, el voia să cerceteze, să afle şi să spuie tot adevărul, toată marea dramă socială care se pregăteşte în întunericul şi mizeria bordeielor… Albert făcu ochii mari; faţa i se luminase ca de-o revelaţie. În urma lor se auzea târşâitul scândurilor…

— Văzuşi obrazul lui Radu?

— Da, zise Albert dând din cap, e teribil

Şi amândoi tăcură, simţind că au aceleaşi gânduri.

Vi

Dan se întorcea de la redacţie pe-o căldură tropicală. Zgomotul trăsurilor, strigătele precupeţilor, vorbele trecătorilor pe stradă îi intrau în cap, ca-n ceva gol, cu un răsunet neobicinuit. El îşi lăsă gândurile leneşe să alunece peste impresiile din urmă, neizbutind să le fixeze pe ceva; le simţea jucând, împrăştii**ndu-**se şi împărechi**ndu-**se bizar, ca nişte alice pe-o farfurie care se mişcă: confidenţile lui Albert, logodna cu Miba, raporturile lui curioase cu tată-său i se păreau un roman citit de curând, în care se amestecau figuri misterioase de conspiratori poloni, faţa tăiată şi p1 mă de sânge a ţăranului Radu alături de chipul nobil, rumăn şi-nveselitor al Anei; şi cele două surori ale lui cu nedespărţitul unchi îi reveneau mereu în minte, figurile lor se multiplicau, ca din reflectarea unor oglinzi paralele, şi un sentiment de nelinişte, de osteneală, de apăsare morală îl grăbea spre casă, ca pe-un om care simte că-i vine rău şi se teme să nu cadă-n stradă. Pe drum scoase iar scrisoarea şi citi, cu polia chinuitoare pe care ne-o dau uneori lucrurile triste şi crude: „Grecul a murit în postul Sânpetrului şi noi stăm cu moşu, Aglaia de astă iarnă e paralizată şi nu se dă jos din pat...” Mai citi o dată şi rupse scrisoarea, aruncând în mersu-i bucăţică cu bucăţică; păreau nişte fluturaşi albi ce-i zboară din palmă şi se aşază osteniţi pe urmele lui. Acum cuvintele din scrisoare i se repetau obsedant în minte... „Grecul a murit...” Şi gândul că **s-**ar putea ascunde o crimă sub acest mod brutal de a vesti moartea unui om, cu care-atâţia ani ai mâncat din acelaşi blid ş-ai dormit în acelaşi pat, la început îi licări, şters şi tremurător ca **într-**o aţipire de somn, apoi i se roti tot mai strâns, tot mai înfierbântat până ce i se înfipse, ca un piron, în cap, şi-i rămase acolo cu forţa convingătoare a lucrului văzut. Şi pe când fantazia lui surescitată cerea să reconstituie

drama în crudele ei amănunte, un văl de groază şi de ruşine simţea că se lasă peste cele mai scumpe şi mai duioase amintiri ale copilăriei lui.

— Unde mergi, poete, aşa gânditor?

— Domnule Razi... te rog, nu-mi mai zice „poete”.

— De ce?

— Nu-mi place.

Razi îl luase de braţ; mergeau în aceeaşi direcţie, Fusese pe urma lui Dan la Sinaia. Se dusese numai aşa în plimblare. Dar l-a văzut ministrul şi l-a poftit la masă; i-a dat o misiune pe vară, să plece-n Elveţia pentru a studia organizarea şcolilor rurale. A, miniştri ca Lambrino, n-a avut ţara... are să reformeze întregul nostru învăţământ. Apropo... „O domnişoară foarte frumoasă era supărată foc pe-un oarecare domn care-a dezertat de la o excursiune. Traditore, traditore!...”

Şi rotunjindu-şi gura pe o pronunţie afectată, declamatoare, îşi înecă vorbele din urmă într-un râs artificial, din gât, ca şi cum l-ar fi gâdilit cineva la subsuori.

Dan îşi duse palma la gură spre a-şi ascunde un căscat. „Ce râs nesuferit, şi cum mă anosteşte omul ăsta!” gândi el.

— Nu pleci nicăiri vara asta?

— Nu.

Dan simţea că se prosteşte, că i se strânge mintea, ca an arici speriat, în faţa omului acestuia, care-l ţinea de braţ, cu o intimitate exasperantă.

Fecior de bani gata, Mitică Razi trecuse prin şcoală şi prin lume dus de mână, ca un copil, de averea şi influenţa lui tată-său. Până la vârsta de treizeci şi cinci de ani nu era cunoscut decât ca „băiatul lui Iorgu Razi”, un bătrân moşier, senator sub toate guvernele, vestit prin maniile lui de „cultivator agricol occidental”. În toţi anii venea la moşie cu câte o idee nouă din străinătate: schimba epocile semănăturilor, săpa de-a lungul ogoarelor canale de irigaţiune, şi în urmă făcea sondaje zadarnice pentru a da

de-un izvor mare, ce trebuia să fie undeva ascuns pe moşia lui; încerca fel de fel de culturi nepotrivite cu clima şi locurile noastre, aducea guano pentru îngrăşarea pământului, maşini electrice pentru a precipita fecundarea seminţilor. Zăpăcit de minunile văzute pe la expoziţii, ori trâmbiţate prin reclame, în tot timpul cât sta la ţară nu făcea decât experienţe: planta pomi cari se uscau, punea seminţi cari nu răsăreau, construia coteţe sistematice, în care păsările slăbeau şi mureau sistematic; ş-avea o credinţă de maniac în tot ce e maşină: maşini de clocit ouăle, de ales untul, şi ce triumf, ce fericire pe el când, după mii de ouă pierdute, găsi o dată în *cuveză* zece puişori de găină, piuind somnoroşi sub tuleiele lor umede: pasămite i se făcuse milă de el babei din curte şi, luând zece pui de sub cloşcă**,** i pusese pe-ascuns în „afurisita aia de maşină”.

Dar de la o vreme cultura asta sistematică îl înglodase cam rău în datorii. Boierul se luă de gânduri.

— Mitică dragă, ia să te mai laşi de cavalcade. Sunt şase ani de când ai venit din străinătate. Eşti „doctor în ştiinţile politice”. Apucă-te şi tu de-o treabă, că nu mai merge, fătul meu. Ţăranii **s-**au ticăloşit, îmi strică tot, mă fură, nu mă mai ascultă, stăm rău, cât se poate de rău.

Şi Mitică se gândi la o însurătoare *bună*. A se *însura bine* înseamnă şi astăzi, ca ş-atunci, a lua zestre mare. Era băiat nostim, vedea asta după impresia ce făcea prin baluri. Îşi susţinu încă vreo trei ani toate aparenţile de om bogat. Trăia din reputaţia şi creditul ce mai rămâne câtva timp pe urma unei averi pierdute. Aşa lasă toate incendiile mari, după ce se stâng, o provizie de căldură ascunsă, de care multă vreme mai fumegă zidurile arse.

Doamna Aspazia *de* Mavrichi, peţitoare nobilă, după multe încercări infructuoase, i-a spus şi ea **într-**o zi:

— E greu, domnule Razi, vezi dumneata boierimea noastră a scăpătat, azi negustorimea se ridică în locul aristocraţiei. Şi negustorul, când i vorba să-şi mărite fata întreabă de ginere, ca de-o marfă: „de unde-i, şi cât

produce, şi ce profit poată să-i aducă”. Trebuie neapărat să iei o slujbă, să te-alegi un deputat ceva, altfel nu putem face nimic.

Fără a părăsi clubul, teatrurile şi felul lui de viaţă falsă, Mitică începu să se gândească la o carieră. N-avea nicio pregătire, şi munca-i făcea oroare. În şcoală nu se distinsese decât ca un bun colector de timbre. E acesta un talent care să-ţi poată servi la ceva în viaţă? se întreba şi el, în neştiinţă de altă aptitudine pe care să şi-o fi descoperit până la vârsta asta, de treizeci şi cinci de ani. Dar dac-ar face o colecţie din toate articolele de gazetă, cari laudă pe capul statului?... Ce de discursuri, pe la inaugurări, pe la parăzi şi solemnităţi oficiale! Din toate banalităţile astea oare nu **s-**ar putea scoate ceva?... A muncit bietul Razi. Şi peste doi ani apărea un volum elegant intitulat un pagină de istorie contemporană” studii istorice de „*Demetrie Razi*” diplomat în ştiinţele politice de la Paris. Imediat i **s-**a dat medalia „bene-merenti” clasa-ntâi, pentru „scrierile sale literare”. În bugetul anului următor i **s-**a înfiinţat postul de „inspector al monumentelor istorice” pe care-l ocupa cu toată cinstea şi demnitatea ce trebuie să aibă un autor de studii istorice. Erau trei ani de atunci şi se găsea tot în vânătoare de zestre. Vezi că şi pretenţiile lui crescuseră acum din cale-afară.

— Ce, aicea stai?

— Da, răspunse Dan, c-un aer bolnav, trăgâ**ndu-**şi mâna de sub braţul lui Razi.

Acesta-l luă amical de mână.

— Cum arzi! Ar trebui să iei ceva... un gram de chinină. Se vede şi după faţă... Apropo, o să te rog ceva, domnule Dan: eu am scos luna trecută o broşură „Regenerarea României”, nu ştiu dac-ai văz**ut-**o, o să ţi-o trimit, aş dori mult să am părerea dumitale;...câteva rânduri. Ce zici se poate?

— Bine, domnule Razi, trimite-mi-o.

Dan, de câte ori se simţea aşa abătut, se culca; Ia el

depresiunile morale erau adesea însoţite de simptome de friguri; aceeaşi slăbiciune de nervi şi osteneală fizică, aceeaşi tânjire generală, şi furnicari ca de ace îi făceau dureri pe la încheieturi, îi amorţeau braţele şi-i muiau picioarele. Când se lungi în pat, închise ochii: o dulce odihnă, o pace binefăcătoare se lăsa asupra lui... Câţi oameni trudiţi, bolnavi, cari n-au un pat, cari n-au voia să se culce la vremea asta! Şi-n mintea lui se desfăşurau tablouri: ogoare imense, lanuri de grâu, şi mii de secerători cu capetele-n soare, cu piepturile goale, storcând bogăţiile pământului cu mâinile lor pârlite şi zgâriete. Apoi vedea un lung convoi de soldaţi cu raniţile-n spate şi puştile pe umăr, trecând în toiul căldurii, albiţi de praf şi rupţi de osteneală. Cât n-ar da un nefericit de aceştia pe-un ceas de umbră şi de odihnă!

Gândul că el e liber îi răsări cu strălucirea vie, fulgerătoare, a unei revelaţii, şi se simţi recreat ca dem curent răcoritor. Da, era liber, nu datorea nimănui nimic, nu depindea de nimeni. Munca lui era uşoară, şi câştiga foarte mult. Bietul tată-său scria toată ziua la primărie **pentru** o sută cincizeci de lei pe lună, şi ce viaţă umilită, ce greutăţi şi nevoi, cari nu se mai isprăveau!... N-avea nimic de zis în contra sorţii lui. Atâţia băieţi cu cari-nvăţase în şcoală au ajuns rău de tot: Duţulescu **s-**a făcut frate la schitul de la Durău, Macovei un actoraş de provincie; Nedelcu **s-**a ales un pungaş de rând, acela de când era în şcoală fura de stingea când intra **într-**o băcănie; pe unii i-a stricat beţia, pe alţii lenea. Şi chiar dacă sunt câţiva cari din punctul de vedere material au ajuns mai bine, dar nu e nimeni care să se fi distins prin ceva, ca să-l ştie lumea; pe când el, slavă Domnului, trăieşte între cei mai inteligenţi tineri din ţară, şi-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca şi meritele lui, neajutat de nimeni; câteva poezii au fost foarte bine primite, şi i-au marcat deja un loc printre tinerii de talent. Începea să se găsească fericit. Când se gândea c-ar fi putut rămânea toată viaţa un biet scriitoraş ca tată-său,

într-un orăşel de provincie, simţea un fior analog cu acel pe care ni-l dă deşteptarea din**tr-**un vis urât; i se părea că trecuse pe lângă o prăpastie pe care n-a fost văz**ut-**o atunci, şi numai acum când se uita în urmă îşi da seamă de primejdia din care a scăpat ca prin urechile acului; un sentiment de lumină şi de siguranţă îi însenina viaţa. Apoi un moment de neclintire… gândurile lui parcă se opriră pe loc, ca şi când ar fi aşteptat ceva: în sufletul lui astfel pregătit, ca **într-**o linişte evlavioasă de templu, apăru, cu strălucirea fantastică a unui planet nou, Ana. Ş-atunci, prin**tr-**un fel de conştiinţă retrospectivă, văzu că ea era de mult acolo. Da, acum îşi aducea bine-aminte: îndărătul celor mai trise şi mai întunecate gânduri, el simţise întotdeauna vibrând ceva luminos, şi cald, şi binefăcător, ca o mijire albă de soare **într-**un cer închis, acoperit de nori.

Acum o vedea bine. În ochii ei dulci tremura ceva din propriul lui suflet; erau atâtea gânduri semănate de el, ca nişte flori din altă climă, **într-**un pământ rebel, şi toate răsărise… Mintea lui aluneca în urmă ca pe-o proiecţie de lumină, căutând paşii, atitudinile, privirile, sunetul glasului ei, atâtea licăriri de-o misterioasă fericire, ce l-au făcut adesea să simtă trecerea unui farmec necunoscut, a unei suflări nouă de viaţă peste inima lui ostenită, şi zile întregi să rămâie visător.

El, pe catedră, explică o lecţie de psihologie. Ea, cu coatele pe bancă, se uită ţintă-n ochii lui, ş-ascultă. Din când în când privirea ei inteligentă parcă **s-**aprinde de căldura frazelor lui, faţa i se luminează; o vede gesticulând cu ochii ei limpezi şi vioi, propriele lui gânduri, şi setea ei de a-l asculta îl animează, dă minţii şi glasului lui o elasticitate ş-o vibrare particulară. El însuşi se miră de lumina asta neobicinuită ce i se face în cap; cu o emanaţiune de putere uimitoare ea îi trimite, din ochii ei fascinatori, o acuitate de simţuri, o dilatare inexplicabilă a minţii, una din acele aprinderi şi clarificări repezi a tuturor gândurilor, pe care se zice c-o dă prima beţie de eter. E

scăpărarea a doua suflete emoţionate, misterioasa întâlnire a doua raze de simpatie, forţa nouă pe care o descarcă întotdeauna căderea pe acelaşi ritm şi perfecta armonizare de vibraţii a doua unde de energie, de viaţă.

Şi Dan avea atunci conştiinţa exactă a unui inestricabil echilibru de puteri intelectuale, se dedubla clar: în fuga vorbirii îşi vedea gândurile înainte de a le rosti, cum răsar şi se înşiră, legâ**ndu-**se, urzind cuvintele şi construi**ndu-**se-n fraze, îşi da seamă în acelaşi timp de sonoritatea şi modulaţiile glasului, de expresia figurii, de cumpătarea gestului şi de efectul fiecărei fraze: atâtea percepţii multiple ale momentului îşi găseau în el răsunetul şi atenţia cuvenită. Îndărătul gândurilor pe care le spunea tare, un alt rând de gânduri se ridicau, şi el parcă le auzea cum îi şoptesc mereu: „Vezi tu ce jocuri curioase de umbră şi de lumină trec pe faţa ei albă şi-n ochii ei albaştri, o vezi cum te-ascultă de cuminte şi cum te-nţelege? În momentul acesta ea hi iubeşte, fără să ştie: vorbele tale intră şi se aşază şi sufletul ei ca un ferment de lumină; acum dorm în ea, la sunetul glasului tău, toate impresiile din lumea-n care-şi poartă rochiile de mătase şi micile ei vanităţi şi cochetării; nu te vede decât pe tine; ea te cugetă, şi tot sufletul ei se pierde **într-**al tău…”

Apoi o vede pe stradă, la braţul unchiului ei Peruianu. Privirile lor se întâlnesc **într-**un salut jenat şi parcă-şi spun ceva pe fugă. Îşi întoarce capul după ea, ca după o nălucire din**tr-**o altă lume ce-a trecut o clipă pe dinaintea lui, ca să-i dea prilej de visuri dulci şi zadarnice…

Ce figură ursuză şi posomorâtă are Peruianul şi mereu o vede cu el la plimblare. Cum e cu putinţă să **s-**apropie şi să meargă alături două fiinţe atât de monstruos deosebite!

E la Ateneu; prima lui conferinţă, sala geme de lume, se suie la tribună emoţionat, o salvă de aplauze îl întâmpină; privirea lui o caută în mulţime, o vede lângă tată-său, ochii lor se salută şi ea-i trimite un zâmbet

discret de prietenie şi de încurajare. Vorbeşte despre: *Iubirea în poezia populară*. Glasul lui e cald, sonor, gestul liniştit, fraza corectă şi sigură. Publicul îl aplaudă des. El simte în sală un curent simpatic care-i aţâţă verva. Uneori aplauzele îl fac să se oprească; ş-atunci, drept, cu un surâs copilăresc se uită în ochii ei umezi, scăpărători de bucurie, ca şi când de-acolo ar sorbi toată puterea şi entuziasmul talentului lui. Ea râde, ca prin vis, şi bate din palme… Şi la ieşire-l aşteaptă-n uşă.

— Ce frumos ai vorbit, domnule Dan!…

Şi el duce, în sufletul lui răsunetul acestor cuvinte şi umbra dulce a chipului ei, din care se exală un parfum de fericire peste toate impresiile şi gândurile lui…

— Intră

Şi se sculă, puţin necăjit, ca şi cum l-ar fi deşteptat din**tr-**un vis frumos.

Dar când văzu pe Albert se bucură; simţi în odaia lui ceva din prezenţa Anei.

O… şi fără asta. Dan îl iubea, de când era în secretele vieţii lui intime.

Albert venise în ziua aceea de la Sinaia. Îl căutase pe la redacţie; pleca la Berlin, de unde nu va mai veni în ţară. dacă va fi să mai vie, decât cu Miba lui.

Apoi după o mică ezitare, şi plecâ**ndu-**şi ochii distraşi pe un calendar, zise, ca-n treacă t:

— Ştii că şi Ana se mărită…

— Da? Cu cine? şi Dan înţelese de ce nu se uită Albert la dânsu!

— Cu Drăghici.

Şi ca şi cum ar fi simţit în tăcerea lui Dan sfărâmarea unei iluzii, începu să-i spuie, tot cu ochii pe călindar, cât de uşoară şi de frivolă i **s-**a părut lui Ana, cum a primit de iute propunerea lui Drăghici, pe care cu două zile nainte îl găsea *asonant* şi nesuferit, cum numai faptul că acesta e bogat, graţie falimentelor lui tată-său… Şi se opri, lăsâ**ndu-**şi fraza neisprăvită; făcu un gest de silă şi de dizgust. Dan era liniştit: acum putea să-l privească-n faţă.

— Când pleci?

— Desearǎ, şi tocmai voiam sǎ te rog… sǎ prânzim împreunǎ…

— Cum nu I Cu cea mai mare plǎcere. Ş-am sǎ te petrec şi la garǎ…

Dan simţi cǎ pronunţase prea tare vorbele din urmǎ. Neliniştea, nevoia de a se mişca îl fǎcu sǎ se uite la ceas: era aproape vremea mesei. Ieşirǎ, jenaţi cǎ nu mai gǎsesc nimic sǎ-şi spunǎ, simţind cǎ amândoi se gândesc la acelaşi lucru, de care sǎ pǎzeau sǎ vorbeascǎ: Albeit din discreţie, Dan din mândrie.

Drǎghici era fiul unui toptangiu de pânzeturi, Hagi Enachi din Iaşi, care-n adevǎr dǎduse douǎ falimente, dar nu aşa mari dupǎ cum se zicea: tot sǎ-i fi rǎmas bǎtrânului, din atâta zdruncen, zece mii de lire turceşti, cǎ el aşa-şi socotea paralele; acum se retrǎsese la moşia lui în judeţul Vaslui, îşi mǎritase fetele, una dupǎ un doctor, alta dupǎ un avocat din Roman, bǎiatul îi ieşise printre cei dintâi din şcoala militarǎ, bǎtrânul îi trimitea patru sute de lei pe lunǎ, ca sǎ aibǎ Nunuţul lui cu ce-şi ţinea *„grantu”* în lumea nobilǎ în care trǎia.

Locotenentul era bine fǎcut, frumos, totdeauna vesel, excelent conducǎtor de cotilioane, trecea de foarte bogat, croitorii îi fǎceau haine pe datorie, superiorii îl ocroteau, camarazii îl gǎseau de spirit, cocoanele începeau sǎ râdǎ cât îl vedeau. Era în garnizoanǎ la Bucureşti. De trei sǎptǎmâni venise la Sinaia în concediu. Cu doamna Lambrino se cunoştea, de mult. **Într-**o zi îi spuse, între douǎ glume, cǎ e pe tabloul de înaintare, ş-o vorbǎ a domnului Lambrino i-ar pune imediat a treia tresǎ la chipiu. Ea îl tachinǎ.

— Eşti prea tânǎr, dac-ai fi încai însurat. Am auzit cǎ ministrul va înainta întâi pe cei însuraţi. Însoarǎ-te, domnule Drǎghici, dacǎ eşti nerǎbdǎtor sǎ-ţi vezi tresa.

— Dǎ cu cine? Spune-mi dumneata cu cine…

— Cautǎ…

Şi Drǎghici crezu c-a înţeles. Din ziua aceea Ana

deveni punctul de asediu al viitorului căpitan. Ea nu pricepea. Dimineaţa cum se da jos în grădină, n-apuca să facă zece paşi, şi tunica roşie îi apărea ca din pământ. vera o adevărată obsesiune, de care fetele, oricât **s-**ar plânge ele, sunt totdeauna bucuroase. (Mi-a spus o fată *f* lucrul acesta, şi eu am crez**ut-**o.)

În ultima excursiune, de la care au dezertat Dan şi Albert, Drăghici băgă de seamă că de multe ori doamna Lambrino îşi găsea de vorbă cu soţul ei şi cu Peruianu, şi el rămânea ceva mai în urmă cu Ana. „Se vede cât de colo că e înadins, gândi el, ca să ne vorbim în răgaz. Trebuie să încetez cu glumele şi să-mi iau un aer mai serios”...

E curios cum găsesc oamenii ruşine pentru o mulţime de lucruri absolut inocente, şi-n schimb spun atâtea necuviinţi, cu cea mai perfectă linişte, şi fără să se poată zice că nu sunt *bine crescuţi*, în înţelesul de salon al cuvântului. E o politeţe, întotdeauna bine primită, să spui unei femei cinstite că are piciorul excepţional de mic, că-i şade foarte bine decoltată, că te miri cum soţul ei se-ndură să plece pen**tr-**o săptămână de lângă ea, ş-o lasă să vie singură la bal... La teatru eşti în cel mai riguros bonton să te uiţi cu binoclu la braţele goale şi pieptul desfăcut al doamnelor, cari găsesc că tot pielea pudrată e cel mai elegant corsaj. Şi la băi de mare eşti un ursuz ş-un rău crescut, dacă nu vii să priveşti în fiecare zi unde se scaldă „naiadele”. Vorbeşti c-o domnişoară, de abia scăpată din pension; şi cu chip că eşti hazliu, îi spui o mulţime de... *grosolănii fine*, ea râde şi te găseşte nostim. Ia încearcă, presupuind că-ţi e dragă şi c-ai vedea posibilitatea să-i placi tu ei, încearcă să-i faci această întrebare francă şi absolut inocentă:

— Domnişoară, pot să spun părinţilor dumneavoastră că vă iubesc?...

Ce neruşinare! Copila se va rumeni toată. Vei fi tratat ca un nebun. Minune, dacă ea nu va spune părinţilor să te dea afară. E, pe cât se vede”, ceva mai adâncă, decât o simplă glumă, anecdota pudicului june, care surprins în

cămaşă de noapte, se acopere tot, ca să-şi ascundă gâtul, cerându-şi scuze, dezolat că-l găseşti fără cravată.

Gânduri de acestea îi treceau vag şi lui Drăghici prin minte; dar nu se oprea mai cu dinadinsul asupra lor, şi nu se hotăra la o întrebare desluşită şi francă, din două puncte de vedere: întâi, ca toţi tinerii cari se cred irezistibili, era sigur că Ana îl iubeşte, şi n-avea niciun zor să-i ceară un răspuns, pe «re îl ştia mai dinainte; ş-al doilea... al doilea, ţinea, şi el, mai mult la *cravată*.

Tăcu un moment şi încercă să-şi ia un aer melancolic; dar lucrul era aşa de nepotrivit cu firea lui veselă, că renunţă numaidecât. Şi-ncepu a râde mai dinainte de comica istorie pe care avea s-o spuie:

— Cunoaşteţi pe doamna Guran, a colonelului?... Soldatul meu a fost ordonanţă ia domnul colonel. Cică i-o comedie când pleacă la un bal; aţi văzut ce groasă e, că nu-ncape pe uşă; în ziua aceea nu mănâncă nimic, şi când se-mbracă pune doi soldaţi să-i strângă corsetul, cică-ntind de şnururi bieţii soldaţi, de le iese sufletul, şi ea-i ocărăşte şi-i bate de necaz; şi-ntr-o seară tocmai când era mai furioasă, că nu-şi putea realiza talia „de silfidă”, iaca vine şi colonelul în ţinută de bal cu decoraţiile pe piept, să vadă ce s-a întâmplat de zăboveşte atâta, şi cum îi el tacticos şi moale: „Cica lasă-te mai slobod, soro, că iar o să-ţi vie stenahorie, [11]ca la palat...” Dar ea o dată s-a repezit ca o leoaică şi, niciuna nici două, jap o palmă prea iubitului soţior... şi undese-ncinge o bătaie, cică ţipa doamna şi striga, ca din gură de şarpe: săriţi că mă omoară, Ioane, Achime, puneţi mina mizerabililor; da’ soldaţii: „nu putem coconiţă, că ne trimite la ocnă pe viaţă! Cum să ne atingem noi de d-nu colonel!...”

Şi Drăghici îşi ilustra naraţiunea cu gesturi, strâmbături şi schimbări de glas caraghioase.

5*

M

Ana râdea mai mult de schimele lui, decât de ce

11 Stenahorie (gr.) — greutate în respiraţie, năduf.

spunea. Şi apoi la vârsta ei, e aşa de ieftin râsul!... Dar încurajat de succes, locotenentul începea să aibă haz în adevăr. Ştia atâtea istorii, şi le spunea cu dichisul lor şi cu oarecari aptitudini de ventriloc[12]. De la veselia asta, trebuie să recunoaştem, că e cam greu să treci la o declaraţie de amor. Dar e şi acesta un mijloc de a seduce:

râsul e o creştere de energie, şi ori de unde ne-ar veni, îl plătim cu un echivalent din simpatia noastră. Toţi comicii sunt iubiţi.

La întoarcere, scoborau pe jos; pe la câte un lunecuş mai repede, el voia **s-**o ajute, îi oferea braţul; ea refuza, c-un zâmbet de voinicie care sfidează. Acum erau înaintea celorlalţi; soarele în urmă se lăsa încet, copacii parcă se lungeau, se întindeau în sus ca nişte braţe nerăbdătoare să-l apuce; pădurile, munţii respirau o dulce linişte de seară. Ana se gândea vag la privelişti de mare, la asfinţituri de soare citite prin cărţi, la melodii blânde, somnoroase, la depărtări nelămurite, la nimic... Ceva din umbra şi lenea apusului părea că-i şterge, îi topeşte conturul lucrurilor închipuite, şi gândurile-ncep să doarmă.

Locotenentul povestea mereu; râdea, să leşine, de pretenţiile la frumuseţe şi de aerile şi gătelile doamnei V'elisar. La un bal, astă iarnă, îi cade o jaretieră, şi în 1. xul valsului nu bagă de seamă; un tânăr o ia ş-o strânge frumuşel în buzunar; după ce se isprăveşte valsul, o vede un moment singură deoparte şi se apropie de ea, cam jenat; da' ea, tare:

— Ştiu ce vrei să-mi spui, mă adori...

— Nu, doamnă, v-aţi pierdut asta, zice tânărul naiv, dâ**ndu-**i jaretiera.

Şi Drăghici râdea, râdea de se prăpădea.

— Eşti un răutăcios, zise Ana distrasă, fără să ştie bine ce-i spusese acum în urmă, şi rezumâ**ndu-**şi, în aceste cuvinte, mai mult impresia ei generală asupra atâtor palavre, cari-ncepeau **s-**o obosească.

12 Ventriloc — persoană care poate rosti cuvintele fără a mişca buzele şi fără a deschide gura, dîţid impresia că vorbeşte din abdomen.

Locotenentul crezu că e cea mai bună ocazie să vorbească de el, de copilăria, de viaţa, de cum e firea lui. El, *răutăcios*? şi-i părea aşa de bine de epitetul acesta spus de Ana, că-l repeta mereu, prefăcâ**ndu-**se că protestează **–** el răutăcios? dar tocmai c-avea inima prea bună... şi-şi aducea aminte de o mulţime de neajunsuri şi supărări provenite numai din această prea mare, nefericită bunătate a inimii lui; şi trăncănea nainte, cu acea exasperantă vervă şi uitare de sine a oamenilor bolnavi de limbuţie, care se îmbată vorbind, şi nici nu vor să mai ştie dacă-i asculţi, sau nu.

A treia zi pleca la Bucureşti. Ş-atunci, în tren, îi spuse lui Albert, care nu era să se mai întoarcă la Sinaia, că e pe cale de a se rudi cu el, că domnişoara Racliş era de mult visul lui, că în sfârşit **s-**au înţeles, şi numai doamnei Lambrino datoreşte această fericire; merge la Bucureşti să vadă pe d-nu Racliş şi să hotărască nunta, cât de curând. Pentru Albert era neaşteptat, aproape de necrezut lucrul acesta. Şi nu-şi da seamă nici el, pentru ce, ascultâ**ndu-**l, i se părea falsă toată bucuria şi expansiunea omului acestuia. Dar **–** fie sila de a-şi opri gândurile la ceva cu totul displăcut, fie lipsa de o mai adâncă înţelegere a lucrurilor ş-a oamenilor **–** Albert sfârşi prin a crede. După ce i-a spus lui Dan i-a părut rău imediat, ar fi vrut să mai aducă vorba despre asta, şi tot timpul cât a mai stat cu el la birt, la gară, a fost mereu sub apăsarea acestui gând.

Întâmplarea făcu ca tânărul Drăghici, înainte de a da ochi cu Racliş, să se-ntâlnească cu doamna Aspazia de Mavrichi, amica şi consiliera intimă a tuturor candidaţilor de-nsurătoare, cari fac parte din *societate*. Cuvântul acesta are încă o însemnare de *castă* între oamenii cu pretenţii de nobleţă: ca să faci parte din „societate”, ţi se cer mai multe condiţii, între care două par a fi mai de căpetenie: întâi, să n-ai nevoie să munceşl”, ca să-ţi câştigi viaţa (munca e o înjosire); ş-al doilea să cheltuieşti mai mult decât ai.

Drăghici vru să facă pe misteriosul, dar cu Aspazia

nu merge, ea pricepe, miroase, uite **ea –** şi pune capul că e ceva la mijloc… Şi tânărul îi spuse tot, se deschise ca o carte, sub ochii mici, şireţi şi iscoditori ai doamnei de Mavrichi.

— Câtă zestre crezi că poate să-ţi dea?

— Ca şi lui Lambrino, trei sute de mii…

— Cu patruzeci de mii, te mulţumeşti? Atâta are.

Şi Drăghici boldi ochii mari.

Atunci Aspazia îi spuse toată istoria: cum a scăpătat Racliş, cum îşi desface ultima rămăşiţă din avere, ca să-şi plătească datoriile, şi-i lămurea cu cifre exacte, ca şi când ar fi fost de faţă la răfuiala financiară dintre Racliş şi Lambrino.

— A, înţeleg, dacă ţi-e dragă fata, felicitările mele. Un lucru să ştii însă: că Ana costă scump, costă foarte scump… să-ţi spun eu cum a fost crescută, şi risipa pe care a văz**ut**-o casă lor. Ea nu ştie ce-i banul.

— Dacă-i aşa…

Şi Drăghici nu **s-**a mai întors la Sinaia.

Dan se sculă de dimineaţă, hotărât să stea în casă toată ziua şi să scrie. De mult nu mai scrisese versuri, şi parcă-l apucase dorul, ca de-o fiinţă iubită, de-un vers cald, puternic, şi sonor, în ritmul căruia să simtă bătăile propriei lui inimi. Era duminică, şi-i era dragă odăiţa asta curată şi liniştită în care se mutase numai de două zile; era o casă albă, veche şi simplă, în mijlocul unei curţi largi, cu tufe mari de soc şi de lilieci în faţă, şi-n fund copaci bătrâni; şi era toamnă, şi frunzele îngălbenite, care se scuturau cu un fior misterios de regret, aveau ceva din melancolia sufletului lui.

Dar ridică transparentul. Afară era moină, cernea de sus o bură măruntă. Când deschise fereastra, un zgomot de trăsuri depărtate năvăli în odaie, ş-un miros plăcut de câmp, şi de pădure udă îl izbi în faţă.

„Totuşi e dulce viaţa”, gândi el, şi-n răcoarea şi parfumul sănătos al acestei dimineţi de toamnă simţi că soarbe ceva din copilăria lui. Întocmai aşa miroseau

dimineţile la Bârlad, pe la culesul viilor, când plecau duminica cu toţii la Crâng. Ş-un dor nemărginit îl ducea către acele vremi triste şi totuşi de un aspect fermecător, acum, privite din depărtare. În mintea lui se lămurea, ca-n**tr-**un tablou, căsuţa din Cotu-Negru, tot aşa albă şi veche, **într-**o curte mare şi cu livadă-n fund…

Desigur, e un ritm în viaţa asta, e o putere ascunsă, neînţeleasă încă, ce face să revie periodic sub ochii noştri priveliştile de-odinioară, reînchegând, pen**tr-**o clipă, o lume întreagă dispărută; de-aici vine că noi avem uneori conştiinţa c-am mai trecut cândva, de mult, prin nişte împrejurări, identice cu acelea în care ne aflăm, şi c-am auzit ş-atunci aceleaşi vorbe, spuse cu acelaşi ton, de aceiaşi oameni, ca şi cum complexul de senzaţii actuale ar deştepta din adâncimile unei vieţi anterioare un ecou depărtat, o stranie fulgerare de reminiscenţă, care ne face să ne-ntrebăm uimiţi: „oare unde am mai văzut eu toate astea, când am mai auzit eu perfect aceste cuvinte ş-am simţit întocmai, tot ce simt în clipa asta?”

Ce rău îmi pare că nu mi-am însemnat…

Dan ridică ochii, şi rămase înmărmurit. La casa din faţă, în pervazul unei ferestre deschise, Ana sta în picioare şi se uita la el. **Ea –** şi înclină capul c-un zâmbet. El se roşi… a salutat oare? şi mai dete o dată din cap, zăpăcit, neîndrăznind **s-**o privească, neputând să-şi ia ochii de la acea dulce, ameţitoare, fascinantă apariţie.

O, acum înţelegea el ce-l atrăsese cu atâta farmec şi de unde-i venea acel sentiment vag, neobicinuit, ca o presimţire de fericire, pe care-l avea în căsuţa asta cu lilieci la poartă 1 Ochii Anei, peste aceşti lilieci, bătau în fereastra lui, ca o rază de soare în odaia unui bolnav.

Dar… aici şedea ea? Când se mutase? Casa lor era în Calea Victoriei. De ce nu se mai duce de la fereastră?… Parc-a mai slăbit; se uită-n stradă. Ce-o fi gândind?…

O trăsură se oprise la poartă. Ana se pleacă, face-un semn şi dispare.

Cine-o fi venit? Cu liliecii ăştia, nu se mai poate

vedea nimic în stradă…

Ea se mai iveşte o clipă, cu pălăria-n cap, îi **arunc-**o privire neînţeleasă, parc-a vrut să spună ceva, parcă i-a arătat ceva, o carte…

Dan, gânditor, ascultă huruitul trăsurii cum se depărtează, **s-**amestecă cu alte zgomote, se strânge; de mult nu se mai auzea, şi lui i se părea că tot îl mai aude.

Îşi punea o mulţime de-ntrebări, şi **s-**adâncea în presupuneri. Ce se mai întâmplase de-atunci? Ce-a fost zvonul de astă vară, ş-apoi deodată nu **s-**a mai auzit nimic? … A, lui, nu i-a părut rău, când i-a spus Albert… Dar l-a surprins, fireşte. Ea, să fi iubit pe Drăgnici? Prea bine… dar atunci n-ar mai fi fost Ana pe care-o ştia el. Ar fi fost o Ană cochetă, frivolă, nesimţitoare…

foarte potrivită pentru un Drăghici… atât mai bine că se întâlnesc în drumul vieţii. Ana lui? O, aceasta nu era o fiinţă de rând, era un suflet mare, care înţelegea lumea şi viaţa, aşa cum le-nţelegea el, care l-ar însufleţi la fapte mari şi l-ar susţinea, ca o providenţă, în toate gândurile şi luptele lui, o fiinţă blândă, superioară, făcută pentru iubire şi pentru jertfă. Era şi frumoasă, căci ce e frumuseţea, dacă nu expresia şi întruparea exterioară a bunătăţii, a puterii şi armoniei dinlăuntru? Da… i se păruse adesea că-n ochii aceia albaştri şi limpezi, ca un cer frumos de primăvară, întrevede un suflet care l-ar înţelege, copilăros, întunecat încă de mici vanităţi moştenite, dar cald, pasionat de lumină, însetat, parcă, de o viaţă nouă. De multe ori credea că surprinde pe figura aceea dulce, atenţivă, un reflex de entuziasm, ca o tremurare a propriilor lui visuri… Şi atunci mintea lui o chema, o chema adânc, hipnotic. Şi se ducea cu ea în singurătăţi… ba nu, în lume, în agitaţiile vieţii, unde se cere forţă şi voinţă, unde bunătatea şi simpatia noastră are un scop ş-un câmp larg de desfăşurare, unde sunt atâtea răni de vindecat şi lăcrimi de şters, şi unde omul simte pururea că are pentru ce trăi; şi amândoi luptau, se îndemnau la muncă, îşi aduceau partea lor de energie în marea şi

generoasa frământare a vieţii, vibrau de durerile altora, şi cu cât sufereau mai mult, cu atât se iubeau şi *se admirau* unul pe altul, pentru că adevărata iubire, vecinic tânără şi inalterabilă, nu trăieşte decât din admiraţie.

Altă dată i se părea rece, mândră de frumuseţea şi de rochiile ei, ş-atunci îşi aducea aminte de lumea deşartă în care trăia închisă, de viaţa ei artificială, de prejudiţiile şi vanităţile ereditare, de care nu se mai putea desface, pentru că erau în sângele ei. Simţea o depărtare enormă: altă fire, altă creştere, cu totul alte gânduri... Ş-apoi, ea e bogată. Cum de nu cugetase el la lucrul acesta mai întâi!...

Dan se mai uită mult la fereastra deschisă; dar nimic nu se mai arăta în golul negru şi trist al acelei odăi, în care de aci înainte aveau să locuiască cele mai pasionate gânduri ale singurătăţii lui.

Luă o carte, citi de câteva ori aceeaşi pagină, ş-o lăsă. Se aşeză la masă şi-şi deschise caietul de versuri, vechiul lui caiet cu colţurile-ndoite, ale cărui scoarţe vinete, pătate de stearină, îi aduceau aminte nopţi de neodihnă, momente de discutajare, când după ceasuri de muncă, adesea stearpă, ostenit ca de-o luptă c-un vrăjmaş invizibil, îşi lăsa caietul pe flacăra lumânării şi, întorcân**du-**se cu faţa la părete, îşi continua, în întuneric, involuntar, căutarea unei forme ce i se părea c-o prinde, amăgitoare ca o himeră, vecinica alergare a minţii chinuite de setea perfecţiunii. Dan nu era poet. Îi lipsea zborul, spontaneitatea, topirea şi turnarea repede a emoţiunii în tiparul limbii; îi lipsea, vedea el bine, acea fluiditate de gânduri, ce par a-şi nimeri dintr-odată forma proprie, fraza clară, cu sensul, ritmul şi sonorităţile cerute, cu vântul predestinat, fix şi etern ca un adevăr. La el versul se urzea încet, c-o migăleală penibilă, c-o tortură de minte adesea exasperantă; şi gândirea lui se resimţea de această stoarcere dureroasă, purta parcă semnele forcepsului, marca unei scrâşniri, a unui chin de faceri. Versul era corect, supărător de corect, de o limpeziciune de cristal, dar focul, emoţiunea, care se toarnă deodată ca bronzul

cât e fluid, lipsea mai din toate poeziile lui. Şi totuşi aveau ceva curios de atrăgător aceste poezii, în strălucirea lor rece de lună; te puneau pe gânduri ca o marmură antică, cum zicea Graur adesea, vorbind cu o prietenească admiraţie despre severitatea de factură şi tăietura sculpturală a versurilor lui Dan. El se deosebise, de când era în şcoală, prin**tr-**o neobicinuită sobrietate şi preciziune de stil; era în clasa patra gimnazială când profesorul de româneşte, care nu prea avea obiceiul să citească lucrările şcolarilor, i-a scris pe compoziţie: „Foarte frumoasă, dar de unde-ai copiat-o?” Nici nu se putea un elogiu mai mare.

Citise mult şi cu pasiune. Admiraţia aproape estatică, de care îl umpleau operele marilor maeştri, ce i se înfăţişau ca nişte zei din**tr-**o altă lume, şi ambiţia precoce de a însemna şi el ceva în viaţă îl aţâţau şi-i concentrau **într-**un singur gând toate puterile lui sufleteşti. Şi cum a avut o copilărie săracă şi neliniştită, a contractat de mic un fel de reţinere, de ezitare şi de sfială în tot ce făcea; de aci frica de a-şi descărca impresiile, de a-şi turna gândurile în prima lor formă.

Dan îşi trase scaunul mai aproape: primul vers i se închegase. Şi cu slova lui măruntă, chinuită parcă şi ea scrise încet, în fruntea pâginei:

Tot *visul meu de-odinioară... În ceasuri de singurătate*.

şi **rezemându-**şi condeiul pe marginea caietului, îşi răsuci o ţigară, dibuind al doilea vers. Forma aceasta de vers încăpător, lung afară din obicei, i se impunea ca o necesitate, de câte ori lăsa să treacă prea multă vreme între o poezie şi alta; ca şi cum, după atâta aşteptare, gândurile lui ardeau de dorul de a se vedea strânse, în tiparul versului, ca o îmbrăţişare mai lungă, mai caldă, mai plină de frenezie. Nu **s-**aşeza niciodată la scris, până când nu-şi avea în cap un subiect lămurit, şi cel puţin primul vers. Rima, de obicei, nu-l preocupa, era sigur că ea va răsări la sfârşitul versului următor din însăşi încheierea frazei, va creşte ca o floare, din dezvoltarea normală a

ideei; totul era să înlăture cu luare aminte orice umplutură, să găsească cuvântul precis şi să-l planteze în lumina care-i trebuie, ca să poată trăi. Un fir de zgură, o clătire de-o clipă în turnarea unui clopot, cine ştie dacă nu hotărăsc pentru totdeauna de claritatea sunetului…

Dan îşi rezuma astfel subiectul poeziei pe care-o începuse: M-apropii de treizeci de ani şi eu n-am trăit încă. Din tot ce-am gândit, din tot ce-am încercat să iubesc, nu m-am ales decât cu visul; eu simt că am în mine un fond de bunătate şi de simpatie, şi nici până azi nu ştiu ce să fac cu el; cât am **s-**aştept? cât am să stau cu braţele-ntinse, spre ceva luminos, care-mi surâde, şi-mi spune mereu că vine, şi nu mai vine? Parc-aş începe ceva… parcă m-aş duce undeva… Şi mi-e frică, sunt aşa de singur… Unul, numai unul să mai fie, ce mare m-aş simţi în faţa vieţii! Ah, un prieten, un suflet care să mă-nţeleagă, şi să deştepte tot ce am bun şi doarme în păcătoasa mea fire; să-mi întindă mâna şi să-mi zică: „Am venit, haide!…”

Gânduri de tânăr, agitat de nedreptăţile şi dezordinele vieţii, gânduri de visător al unei lumi mai bune, pe care-o vede posibilă, şi nu pricepe cum de nu vine mai curând. Dan le purta de mult, şi le plămădea în el; acum i se păreau legate şi limpezite, aşteptau gata să **s-**aştearnă în poezie.

Şi pe când îşi isprăvea a doua ţigară, simţi că i **s-**alege, ca din**tr-**o negură, întreg, versul următor. Luă condeiul, stătu puţin, neclintit, în cumpănă; apoi se hotărî şi scrise:

Aceleaşi licăriri mă cheamă, ca nişte glasuri depărtate.

Şterse *licăriri*, şi puse *zări de foc*; dar nici aşa nu-i plăcea, se necăji, şi şterse versul tot, îl înnegri bine, ca să nu se mai poată „citi. Se gândi, se gândi… Curios; cum i se păruse lui c-avea în cap, foarte lămurit planul unei poezii? … O vedea parcă desfăşurâ**ndu-**se şi curgând agitată ca o apă mare de munte; simţea vibrarea versurilor în gândurile lui, le auzea, aci melancolice, tânguitoare, ca

plânsul unui fluier depărtat, **într-**un amurg de seară, aci răsunătoare, puternice ca strigătul de alarmă al trâmbiţilor **într-**o noapte de revoltă... Dar n-avea nimic: unde-i poezia? Nici urmă de plan, nicio idee lămurită. Se-nşelase, ca acele femei obsedate de dorul maternităţii, cari au uneori toate simptomele unei sarcini, simt în ele copilul mişcând, şi-n duioasa, divina lor aşteptare, pregătesc scutice pen**tr-**o iluzie.

Dan şterse şi primul vers, şi-nchise caietul.

Se uită la fereastra din faţă: acelaşi gol, căscat ca o gură în întunericul odăiei. Se întrebă dacă nu cumva visase...

A doua zi Ana se arătă iar, timpul de a schimba un salut, un zâmbet şi dispăru.

De-acum înainte Dan îşi petrecea în casă toate ceasurile lui libere. Întotdeauna venea cu nerăbdare, ca şi cum **s-**ar fi ştiut aşteptat. Avea sentimentul că Ana a intrat în viaţa lui intimă, că-l observă: când pleacă, şi când vine, cât de dimineaţă se scoală, şi la câte ceasuri, noaptea, îşi stinge luminarea.

Uneori n-o vedea câte două zile. Atunci era trist, îngrijat, îşi făcea fel de fel de închipuiri. Se gândea că e supărată pe el, ori că e bolnavă, ori că **s-**a dus, şi n-are să mai vie. Şi mereu se uita acolo, neliniştit ca de nişte presimţiri urâte. Apoi o dată, **într-**o dimineaţă, fereastra se deschidea, ş-o vedea iar, parcă mai veselă şi mai frumoasă decât totdeauna, ochii lui se extaziau ca de-o apoteoză, ca de-o explozie de lumină. Uneori **ea –** şi lua o carte şi citea. Din când în când îşi lungea spre el o privire vagă, ce părea că se duce departe, fără nicio ţintă, fără nicio dorinţă de a se opri pe ceva; şi Dan îşi punea la încercare tot talentul lui de premiant la desen, dar nu izbutea să-i prindă sub creion expresia blândă, gânditoare, de o amoroasă melancolie, pe care-o avea ea când sta aşa la fereastră, cu ochii pierduţi şi adânciţi în deşert. Apoi iar nu se mai arăta câteva zile. Dan se întreba mereu unde dispare, cu cine-o fi stând acolo; niciodată nu văzuse pe

altcineva la fereastră; de ce n-o fi mai venind pe la pension?... Unde o fi tată-său, de nu se vede? Altă dată îl mai întâlnea pe stradă. Cum ar face el să afle?... Are să pună pe Dinicu lui să cerceteze...

Dinu Poteraş era un fost ţigănaş, descendent din**tr-**o familie de robi, tovarăş de arşice cu Dan, odinioară, făcuse oarecari studii – două clase primare, încercase câteva cariere, pentru cari tată-său, un meşter potcovar, care sembăta regulat de şapte ori pe săptămână, îşi da toată osteneala ca să-i dezvolte aptitudinile; **într-**o zi dispăru, şi nu se mai întoarse; băieţii din mahala spuneau că **s-**a înecat, unii bănuiau c-ar fi plecat cu „Circul"; potcovarul mai vorbi de el o săptămână, arătând ciocanul ameninţător **pentru** o eventuală întoarcere; cine-a suferit mai mult a fost Dan: singurul băiat de seama lui care-i arătase o dragoste mai atrăgătoare fusese Dinu; de câte ori seara, pe lună, când şedeau amândoi în grădină, nu-şi croiau visuri copilăreşti, să plece în lume departe, printre străini... planuri de mici aventurieri, cari nu se sperie de nimic, şi pentru care toate sunt posibile. Trecuse zece ani, fără să mai audă nimic de el, îl uitase. Şi **într-**o dimineaţă, iată că se pomeneşte la redacţie c-un tânăr nalt, brun, şi foarte jenat în surtucul lui vechi şi. larg. Era Dinicu-n persoană. O viaţă zbuciumată de om fără noroc şi fără căpătâi... Scăpat **într-**o noapte de groază, din mâinile lui tată-său care voia să-l omoare, rătăcise zece ani din loc în loc, slujind pe mâncarea ce rămânea de la câini, bănuit, maltratat pentru c-avea, ziceau toţi, „mutră de potlogar", mai târziu hamal la Brăila la port; adesea se gândea la d-nu Vasile, îşi închipuia mereu c-are să-l vadă **într-**o zi printre călătorii unui vapor; acum în urmă ajunsese chelner la o cafenea în Buzău; **într-**o zi, neavând muşterii, **s-**a pus să citească un jurnal „*Alarma*"; acolo a dat de numele lui „domnu' Dan" şi l-a apucat dor[13], de-a început să plângă. A mai stat o lună, a făcut economie, ş-a venit la Bucureşti să-l găsească, să-i spuie... să facă ce-o vrea cu

13 In ed. 1894 : „...şi l-a apucat un dor..."

dânsul, că el de-acum nu se mai duce, vrea să rămâie toată viaţa pe lângă „domnu' Vasilică al lui”.

A doua zi Priboianu îl înscria în bugetul redacţiei cu şaptezeci de lei pe lună, şi, arătându-se încântat de figura lui deşteaptă şi simpatică, îl bătu amical pe umăr:

— Să mi te porţi, Dinicule, dragă!...

Trecuse trei ani de-atunci. Dinu era încasator în Capitală, de-o îndemânare şi de-o cinste, cum „papa” Săndulescu spunea că n-a mai pomenit de când îi el. Dar ceea ce era în adevăr atingător, era iubirea, adoraţia lui pentru Dan: o devotare de acelea, cum numai prin cărţi se mai citesc. Toată suferinţa lui era că nu venea mai curând o împrejurare în care să-şi poată arăta recunoştinţa, dragostea lui de a se jertfi, de a-şi da viaţa pentru „domnu' Vasile”... şi ce fericit era când avea de făcut un mic serviciu pentru Dan, şi cu ce discretă, supusă prietenie-l privea, căuta să-i afle din ochi gândurile, nevoile, supărările, pe care el credea c-ar şti să le împrăştie; numai un cuvânt să-i spuie, ş-ar face orice; se simţea mare, atotputernic în umilita, nemărginita lui iubire.

— M-ai înţeles, Dinicule, nu-i grabă... când ei putea... Nu vreau să ştie nimeni.

— Nici pământul, domnule Vasile; ştiu eu...

Şi Dan rămase singur, în odaia lui tristă din care privea zadarnic la fereastra din faţă. De-o lună n-o mai văzuse. Era iarnă: nopţi lungi, tăcute, de-o apăsare mortală. Fereastra Anei, vecinic îngheţată, îi făcea o impresie de pustiu. Numai alături, la două ferestre, se vedea seara lumină, ş-o umbră se purta mereu de colo colo; era bătrânul, singur, care se plimbla până târziu. Ce gânduri îl munceau? Ce se petrecea în casa aceea?...

Racliş vânduse moşia şi casă, nu mai datorea nimărui nimic: achitase pe Lambrino până-ntr-o pară, refuzând, cu indignarea delicată a omului mândru şi bine crescut, actul de generozitate al ginerelui său, darul de zece mii de franci pentru Ana.

Fusese o lună la Paris şi se-ntorsese ceva mai bine.

Doctorii îi recomandaseră linişte, şi puţină mişcare închiriase un mic apartament în strada Armaşului; aici sta cu Ana, căreia nu i se spusese nimic de toatf» aceste daraveri băneşti. Bătrânul şedea toată ziua în casă, făcea pasienţe, şi era sigur că **într-**o zi are să se întâmple ceva **–** nu ştia ce **–** o minune, desigur, care**-**i va reface averea şi va pune lucrurile la cale, din nou, aşa cum au fost. La ce dar să mai arate şi Anei un vis urât, prin care trec vremelnic, din care**-**or să iasă curând, poate nu mai departe decât mâine? Un zgomot de paşi pe scară.

O vizită, o scrisoare dădeau mâinilor lui slabe un tremurat supărător, imposibil de stăpânit, figura, ochii lui **s-**aprindeau de**-**o nerăbdare, de**-**o nelinişte, care**-**i iuţea, **într-**un mod dureros, bătăile inimei.

— Ha? Ce? Cine e?

Şi la fiecare mişcare ce se făcea în jurul lui, tresărea.

I se părea că slugile, Ana vor să**-**i ascundă o surpriză; se uita în ochii lor cu priviri cari**-**ntreabă, cu o expresie de rugăminte duioasă ce părea a spune: „nu mă mai faceţi **s-**aştept, vedeţi că sunt bătrân şi tremur, ştiu… suntem bogaţi iar…”

Avea peste tot o mie de lei pe lună; pentru el nu cheltuia mai nimic, se lăsase şi de fumat; uneorise-ncuia în odaie şi-şi repara**-**n ascuns hainele, ştergând petele cu benzină, cusând nasturii, fericit că are de lucru… Toate economiile, peste patru sute de lei pe fiecare lună, i le da Anei, să facă ce**-**o vrea, să**-**şi cumpere ce**-**i trebuie; şi, dacă**-**i mai trebuie, să-i spuie lui, să**-**i ceară oricât, oricât de mult…

Uneori seara, după masă, juca *écarté* cu Ana, şi se lăsa să**-**l bată: se prefăcea că se necăjeşte, mărea miza de la un leu, la cinci, şi pierdea mereu. Ana râdea; la sfârşit voia să**-**i dea banii înapoi.

— Nu, dragă Ninică, ăia sunt ai tăi; dacă vrei să mai joci… **–** dă-i târziu, lasă mâine seară.

Şi bătâ**nd-**o încet peste obraz cu degetele lui tremurătoare, o trimitea să se culce.

De câtva timp soră-sa, doamna Peruianu, era mereu bolnavă. El nu putea să iasă, şi ruga pe Ana să se ducă **s-**o vadă şi să mai stea cu ea.

Peruianu îşi avea casa lui, în strada Griviţii; din prag simţeai că intri în locuinţa unui om sever: o sală mare, pătrată, cu păreţii ştucaţi şi c-o lumină rece, mohorâtă; de o parte şi de alta se deschideau opt uşi, cari dădeau în încăperile principale; în fund o scară de marmură urca la catul al doilea, unde era un vast salon de primire şi câteva odăi laterale, deschise numai la baluri, de două ori pe an.

Pi.

Mobila, păreţii, uşile, toate aveau un aspect sombru, ceva din interiorul bogat şi răcoros al castelelor. Şi-n toată casa, o disciplină, o tăcere, uşile se deschideau şi se închideau fără niciun zgomot, servitorii curaţi şi discreţi păşeau încet, cu un aer solemn; nu se auzea ţipet de copil, căci şi copiii erau gravi, de-o seriozitate precoce, şi nu ieşeau din odaia lor decât însoţiţi de guvernantă şi la ceasuri hotărâte; de altfel toate se petreceau în casa asta după bătaia ceasornicului şi după o normă fixată; fiecare servitor îşi avea atribuţiile şi programul lui de mişcări, pe minute, ca la drumul de fier. Întregul aparat al casei funcţiona cu o regularitate şi precizie mecanică; şi cu toate astea, când intra *domnit* pe poartă toţi tresăreau ca şi cum **s-**ar fi simţit vinovaţi de ceva; nu-l vedeau; numai cât auzeau cunoscutul huruit, opri**ndu-**se la scară, ş-un fior rece, fulgerarea:

unui sentiment de reculegere, străbătea toată suflarea, de la doamna Peruianu, până la micul Bubi al bucătăresei, mult mai nefericit decât cinele Azor al soldatului căzut în bătaie; cel puţin acela putea să urle, **să-**şi manifesteze durerea pe mormântul iubitului său stăpân, pe când sărmanul Bubi n-avea voie să latre decât la două săptămâni o dată, când îl scotea madama la plimblare. Şi să nu se creadă cumva de aci că domnu' era rău; el nu certa niciodată pe nimeni, erau slugi vechi în casă, cari nu-i ştiau încă glasul; dar ochii, ochii aceia mici şi întunecaţi,

cu reflexe de oţel, dădeau nu ştiu ce fior de primejdie ascunsă, de ceva fatal şi necunoscut ce**-**ţi inspiră o frică instinctivă, ca aprehensiunea 1 morţii.

Înserează, un amurg trist de toamnă. Afară e vânt, plopul din poartă fâşâie legă**nându-**se, apropii**ndu-**se şi depărtâ**ndu-**se de fereastră, cu mişcarea molatică a unei draperii imense.

Zoe Peruianu stă nemişcată **într-**un fotoliu larg; figura ei palidă, de o nespusă, suferitoare blândeţe, îi dă un aer de sfântă şi de martiră. Ana, la mesiţa de lucru, lângă fereastră, coase o rochie pentru păpuşa Marioarei.

De**-**o săptămână casa îşi deschisese obloanele ei, mari şi albe; tăcerea şi întunericul în care stătuse toată vara părea că se impregnase în păreţi, era ceva din aerul unui interior, în care **s-**a întâmplat o nenorocire, vecinicul urât al caselor mari, cu oameni puţini, tăcuţi ce par a fi păzitorii unui castel părăsit.

— Ninico, sună **s-**aprindă.

— Dă-i lumină încă, tuşă…

— Ştiu, da**-**mi face rău. Nu-i bună pentru ochi lumina**-**asta…

Şi ea căuta în minte cuvântul „crepuscul”; dar un huruit de trăsură se auzise pe sub ferestre, şi deodată parcă se făcu frig în toată casa.

La masă Ana se gândi **s-**aduc**-**un subiect de conversaţie. Numai **ea –** ndrăznea să spargă obicinuita tăcere a familiei; şi uneori izbutea să puie lumina unui zâmbet pe figura aspră a lui Peruianu.

— În astă seară se dă „Popa Zăbavă” la teatru.

— Ce**-**i asta?

— Nu ştii? Noua comedie a lui Petroni.

— A, da, am auzit… Mari, cum stai?…

— Se spune că e o piesă de mare valoare.

— Aş, valoare 1

— De ce? Petroni e un talent…

— Da, de talent I

— Bine, unchiule, tu ai citit ceva din el?

— Asta-i! C-o să m-apuc acuşi să citesc toate secăturile, că altă grijă n-am. Fugi, Ninico, cine ţi-a băgat în cap prostii de astea? Ce, românii ştiu să scrie literatură? Maimuţăresc pe franceji – cică sunt şi ei naturalâşti; şi scriu nişte fleacuri, nişte grosolănii de mahala şi de stradă... şi se extaziază unii de alţii!... Şarlatani, ascultă ce-ţi spun eu, toţi sunt şarlatani.

Zoe îl privea încântată, de mult nu-l mai auzise vorbind atâta, şi inconştient ea dădea din cap la fiecare pauză. Peruianu vorbea sentenţios, lăsând tonul după fiecare propoziţiune, cu aerul unui om care-a spus tot, ş-a dovedit mai mult decât se cerea. În cuvântul şi privirea lui era întotdeauna siguranţa dispreţuitoare a învingătorului, care nu mai are ce cuceri. Ana simţi vag că, prin gura lui, vorbeşte-o clasă-ntreagă de oameni, cei mai puternici, ajunşi... triumfătorii. Şi ca o mustrare îi veni în minte figura blândă şi luminoasă a lui Dan, şi parcă se puse între ea şi chipul sever şi-ntunecat al unchiului său.

— Dar tu n-ai nimic în bibliotecă din scrierile literaţilor de-acum. Sunt unii foarte talentaţi: cum e Stelian, cum e... Graur... (Era să zică Dan, şi din**tr-**un sentiment de milă, parcă, nu-i veni să-l numească) nici nu i-ai citit şi vorbeşti aşa... fără să ştii...

Zoe, guvernanta, cei doi copii mai mari şi feciorul plecară capetele-n jos, ţii**ndu-**şi respirarea ca şi cum **s-**ar fi aşteptat în clipa aceea la o detunătură grozavă, la o explozie care să-i arunce-n aer: ...dar nu **s-**auzea nimic; şi când îndrăzniră să ridice ochii rămaseră uimiţi de-atâta lumină: Peruianu surâdea. Cine n-a observat cât farmec, câtă strălucire se lasă pe figurile oamenilor acestora, când se hotărăsc şi ei, la un an o dată, să zâmbească?

Peruianu, transfigurat, frumos, surâdea, cătând ţintă în ochii Anei, care se simţea tulburată, fascinată de privirea lui.

— Vii mâine la noi?

— Da, răspunse ea, neînţelegând de ce-i face această întrebare.

— Alege ce-ai găsit tu mai frumos în scrierile acestora, şi vino mâine de-mi citeşte. Vrei?

Şi după masă, Peruianu făcea totdeauna o mică plimblare pe jos, o conduse pân-acasă, fără să spuie-o vorbă pe drum. Ana tăcea şi ea; mintea ei părea obosită, fără să-şi dea seama de ce. Din când în când vântul îi umfla rochia, şi parcă voia **s-**o smulgă de la braţul lui; **ea –** şi tupila capul[14] şi se înclina spre el, cu sentimentul că e sub apărarea unei puteri mari, nebiruite.

Racliş aştepta în poartă.

— Cum te mai simţi?

— Tot aşa… bătrâneţe! Da’ Zoe ce face?

— E mai bine. Aşadar, Ninico, pe mâine! Noapte bună.

Bătrânul luă încetişor pe Ana de mână.

— Tu eşti bine?

— Da, tată.

— Adinioarea am ieşit şi eu, mi **s-**a părut c-am auzit un zgomot la uşa de la scară… Ce vânt! se lasă frig…

Şi intrară. Ana-i spuse discuţia, de la masă, cu unchiu-său; apoi îşi întinse fruntea să i-o sărute şi se retrase-n odaia ei.

De-un ceas, stă la micul ci birou de pă. tjandru şi citeşte poeziile lui Stelian. Pentru ce uneori lucrurile cele mai frumoase, şi cari ne-au impresionat adânc alte dăţi, par a se întuneca şi a se veşteji deodată?… De unde ne vin acele stări de indispoziţie sufletească, de neînţeleasă răceală şi amorţire mintală, care ne fac în unele momente să simţim în noi sleirea puterii de a admira, ca şi când ar fi zburat deodată tot sufletul şi sensul lucrurilor ce ne extaziau? Sunt oameni, închişi la orice sentiment de altruism, de admiraţie, naturi posomorâte şi refractare cari împrăştie în jurul lor ca o senzaţie de frig, al căror contact stinge orice entuziasm şi întunecă, împiedică vibrarea vieţii şi simpatiei noastre. Prezenţa acestor oameni exercită o influenţă de depresiune nervoasă, un act de

---

14 In ed. 1894 : „...ea-şi tupila atunci capul..."

sugestie nefericită, care abate şi scade energia noastră normală, ei ne dau ceva din răceala şi indiferenţa lor temperamentală; în faţa lor suntem cuprinşi de-un sentiment de silă, de slăbiciune şi dacă vorbim sau citim ceva, simţim că cele mai frumoase gânduri, cele mai emoţionante fraze mor în gura noastră, ca sunetul unui clopoţel, pe care-l acoperi cu mâna.

„Curios, cugetă Ana, atâtea poezii pe care le admiram ieri chiar, mi se par slabe, schimbate nu ştiu cum...”

Totuşi câteva bucăţi rămân încă strălucitoare de frumuseţe, şi le însemnă cu o bucurie ca şi când le-ar fi făcut ea. Nu punem oare ceva din noi în tot ce admirăm? De unde-ar veni altfel acea fericire pe care-o simţim de câte ori facem pe cineva să admire cu noi un chip, un tablou, un pasaj frumos **într-**o carte, unde-am îndoit foaia? Lucrurile frumoase sunt locuri de întâlnire de dragoste pentru sufletele noastre. Dante a descris admirabil această contopire de simpatii, unde arată cum au început să se iubească Francesca şi Paolo, citind amândoi: ... „Noi leggevamo un giorno per diletto ...”

Ana pune semn la o nuvelă din cartea lui Graur. Dan nu-şi avea un volum. Poeziile lui şi câteva nuvele erau publicate prin reviste. Ana le are pe toate, tăiate cu foarfeca de pe unde le-a găsit, şi lipite **într-**un caiet, pe a cărui scoarţă din faţă a scris, cu oarecari pretenţii de caligrafie: *Proză şi versuri* de V. *Dan*. Se uită prin ele, frunzărind caietul... le ştie: toate sunt frumoase... Ce bine-i pare! Pe acestea are să le citească la urmă. Îşi face ordine pe birou, îşi aşază-n teanc deoparte cele două cărţi şi caietul, având grijă a pune deasupra un cub de cristal, ca şi cum **s-**ar teme să nu le-mprăştie vântul peste noapte. Ia luminarea ş-o pune pe mesiţa de lângă pat. În faţa patului e un dulap cu oglindă. Ana, gânditoare, îşi descheie corsajul, cu mişcări ostenite. Ea nu vede cât îi de frumoasă fata care se dezbracă în oglindă. Dar când se pleacă să-şi dezlege şnurul de la ghete, simte-un fior prin spate, ca şi

cum i-ar fi sui it cineva-n ceafă, ş-un zâmbet de surpriză rumeneşte pui. n faţa ei distrasă: o aluniţă deasupra umărului stâng… ce curios lucru! Oare când i-a crescut? Şi îndoi**ndu-**şi braţul o pipăie cu degetul arătător, ş-o simte ca pe o insectă ce şi-a înfipt picioarele şi capul în pielea ei albă şi catifelată.

Se culcă, dar nu-i e somn, şi nu stinge luminarea pentru că-i e frică să gândească în întuneric… Ce-o fi având soră-sa, de nu mai vine pe la ei? **S-**o fi ameţit fumurile de ministreasă?… E-n stare. Atâta pagubă. Cum a slăbit bietu' tată-său! Oare la ce se tot gândeşte? înainte era aşa de vesel. Cât n-ar da ea să-l vadă fericit! De ce nu vrea să-i spună ei ce are pe suflet? O crede tot copilă, se vede. Dar ea acum înţelege toate, cugetă ca orice om cuminte. Săptămâna viitoare e bal la soră-sa. N-are să se ducă. Haz ar face să n-o invite… dar nu se poate! Biata mătuşă-sa, ce viaţă de martiră! Şi mereu bolnavă. E un om crud unchiu-său… De ce-o fi urând el aşa pe literaţi? Cică-s şarlatani… ce prostie! Dan şarlatan! De mult nu l-am văzut. Cum ar vrea să se mai ducă la pension să-l audă… Sunt aşa de idioate fetele alea. Auzi, ce să le dea-n gând? Să spuie pe acasă că ea iubeşte pe Dan… Ce neghiobie!…

Şi stingând lumânarea, închide ochii; aude cum vâjâie vântul afară, inconştient, repetă mereu în gând două versuri din Dan:

Toată vibrarea unui suflet sub sfânta artei stăpânire
E o întindere de braţe după o rază de iubire…
…*Toată vibrarea…*

Ş-adoarme.

Dimineaţa ridică storul – ochii ei somnoroşi cată-n sus, cerul e închis din toate părţile, apoi îşi lasă privirea peste liliecii uzi, un instinct îi atrage spre fereastra din faţă, şi Ana tresare, cunoscând pe Dan, ca şi când **s-**ar fi pomenit cu el în odaie. Ea se retrage iute, îşi freacă ochii şi se uită-n oglindă, îşi ridică o viţă de păr care-i atârnă la ceafă; se-ntoarce iar la geam, şi gândul ei îl strigă, îi cheamă privirea lui dusă, oarbă… Parcă i-ar fi necaz că n-o

vede. „De ce nu se uită-ncoace? Eu aş simţi, când m-ar privi cineva aşa”. Şi deschide fereastra, cu zgomot… ca **s-** audă; n-a auzit, dar desigur a trecut ceva prin aer, că Dan o dată şi-a ridicat ochii la Ana, ca şi când l-ar fi strigat cineva de-acolo. Ea-l salută şi-i zâmbeşte.

„Aş fi curioasă să ştiu ce gândeşte de mine. Parc-a mai slăbit. Ce jenat e! Bine că suntem aproape: am să mă uit, pân' i-oi sugera gândul să-mi fac-o poezie… Şi el o să creadă, poate, că-l iubesc. Atât mai bine”.

O trăsură se opreşte în poartă: e guvernanta cu Marioara; au venit **s-**o ia. Ana îşi pune iute pălăria şi luâ**ndu-**şi cărţile i le arată lui Dan, de la fereastră, ca şi când i-ar spune: „azi am nevoie să-mi amintesc de ce m-ai învăţat tu”.

În biroul lui Peruianu, după dejun; Ana citeşte rar şi foarte desluşit, ea împrumutase ceva din glasul şi respiraţia lui Dan; e o nuvelă tristă de Graur; Zoe îşi duce din când în când batista la ochi şi oftează încet. Peruianu, îngreuiat şi moleşit ca toţi sângeroşii după masă, stă cufundat în fotoliu, cu capul dat pe spate şi fumează, el mai mult priveşte, decât ascultă: prin**tr-**un nor de fum, cuprinde cu ochii bustul corect al Anei…

„Ce iute-a crescut, şi ce frumoasă **s-**a făcut!” Şi el se uită la cele două vine albastre ce-i ies în tâmple, la creţii pe care-i face uneori în frunte, la mişcările graţioase ale gurii, la expresia caldă a ochilor ei moi, lungi, cu gene mari şi clipiri dese, şi la tot ovalul figurii, care se-ncheie cu un farmec nespus, în gropiţa aceea drăgălaşă din bărbie… Ana citeşte, şi pe unde crede ea că-i mai frumos, îi aruncă, pe fugă, câte-o privire ce caută efectul, emoţiunea frazei în figura lui: ea îl vede mulţumit, surâzător ca de-un vis. „Îi place” cugetă ea, şi faţa ei se rumeneşte, **s-**aprinde de bucuria triumfului, glasul îi devine mai sigur, mai cald, şi ochii ei clipesc cuceritori, şi umezi de recunoştinţă. După unele fraze mai lungi, se odihneşte, îşi ia suflet, ş-atunci pieptul i se ridică puternic în corset; ea zâmbeşte: i se pare că în momentul acesta converteşte un suflet rătăcit,

i/nblânzeşte o fiară, transformă o viaţă Cum a crescut, şi ce frumoasă **s-**a făcut!” Şi strecurând ultimul fum prin mustăţi, se uită la ea, ca la o fiinţă străină, pe care n-a mai văz**ut-**o: sub privirea lui curioasă, în care mijeşte licărirea unei patimi, chipul nevinovat al Anei parcă-i arată-nadins voluptăţi tulburătoare, însuşiri neobservate până acum. Tocmai îi făcea în gând socoteala exactă a ariilor, tresări, ca din somn, de-ntrebarea Anei, care isprăvise nuvela:

— Ce zici, unchiule?

Peruianu o privi ţintă-n ochi, ş-o ţinu un moment, neliniştită, sub ezitarea sentinţii lui.

— Ce vrei să zic?... E foarte frumos. Şi dacă n-ai ostenit, mai citeşte-ne ceva.

O, i-ar fi citit zile-ntregi fără să ostenească. Cine se osteneşte vreodată de triumf?

Şi i-a citit. Se hotărâse două zile pe săptămână, „pentru literatură”. Uneori, seara, ieşeau amândoi la plimblare. Se duceau la şosea, pe jos. Toamna era pe sfârşite; se întuneca devreme; o melancolie, o dulce şi visătoare tristeţe părea că se desprinde din copaci şi tremură în aer.

— Ce liniştite sunt serile de toamnă! Nu simţi şi tu, Ninico, în toată natura, ca un fel de osteneală, ca o pregătire de somn?... Ş-adesea omul acesta rece, în jurul căruia aceeaşi natură îşi ’nfâorise şi-şi scuturase de-atâtea ori copacii fără să-l atingă, părea încălzit de-o neaşteptată trezire de simpatie, ce dormise atâta vreme în el, ş-atunci căuta forme, cuvinte aduse de Ana în viaţa lui nepregătită, nedeprinsă să exprime astfel de sentimente.

Ş-apucâ**ndu-**i mâna, i-o strângea cu dragoste, ca şi când i-ar fi mulţumit de-această comoară de simţiri necunoscute, pe care numai ea a ştiut să i le deştepte.

Ea se-mbăta de succes. Începea să-i spună viaţa ei de la şcoală, cât era ea de proastă nainte, şi cum numai Dan i-a deschis mintea la lucruri frumoase, la lumea asta de impresii fericite şi de gânduri mari şi generoase; şi-i vorbea, de artă, de entuziasm, de ideal, îşi aducea aminte

fragmente din lecţiile lui, glasul ei se emoţiona…

— Aşa-i, acum văd şi eu, Ninico dragă; şi când mă gândesc că, dacă nu erai tu, aş fi murit fără să cunosc partea asta dulce a vieţii…

Şi-i strângea mâna de i-o îndurerera.

Cu ce naivă mândrie, cu câtă bucurie de copil triumfător, spunea ea lui tată-său isprava aceasta a ei, de care şi bătrânul se minuna.

Şi dimineaţa, de la fereastră, trimitea lui Dan, în privirile ei calde, cuvinte dulci, pioase ca o rugăciune, cuvinte de recunoştinţă şi de admiraţie, pe care le rostea în gând, şi buzele i se mişcau încet, inconştient, parcă şopteau, şi **ea –** şi închipuia că Dan, uitâ**ndu-**se-n ochii ei, îi aude gândul.

„O, îţi mulţumesc, şi-mi pari un sfânt cum mă priveşti de-acolo cu ochii tăi aşa de blânzi, îţi mulţumesc că m-ai făcut să te-nţeleg şi c-am putut să dau şi altora din fericirea pe care mi-ai dat-o tu… Aşa, uită-te la mine, şi vezi în chipul meu lumina şi seninătatea cuvintelor tale binefăcătoare, vezi că nu le-am uitat, şi le semăn şi eu la rândul meu, şi fac dar din darul tău…”

Mătuşă-sa e bolnavă; Ana-i spune istorii, ca **s-**o adoarmă. Afară viscoleşte, **s-**aude lovind în geamuri pulberea de zăpadă, vânturată de jos.

— Lungi mai sunt nopţile, Doamne… câte ceasuri sunt?

— Douăsprezece făr-un sfert.

— Ţi-o fi somn, Ninico, du-te de te culcă…

— A nu, tuşă, mai stau…

Zoe închide ochii, şi Ana rămâne pe gânduri. De patru zile n-a mai fost pe-acasă, şi i-e dor de tată-său, de odaia, de lucrurile ei, de fereastră… Aici, camera în care se culcă e mare, e tristă, e izolată, parcă toată tăcerea şi urâtul casei **s-**ar fi retras acolo… Douăsprezece şi jumătate. O mânie de vifor zguduie ferestrele.

— Nu te-ai dus?

— Nu, tuşă, mai stau.

— Auzi ce-i afară? Când te gândeşti că suntem deabia-n octombrie… Ce vreme!…

Şi Zoe închide iar ochii. Ea pare moartă, sub lumina alburie şi slabă a candelei. Ana-şi urmează gândurile: cum **s-**a schimbat unchiu-său. Aşa-i de vesel şi de bun acum… O, de-ar fi adormit. Ce rău îi face, când îi apare-aşa deodată, în sală, de câte ori ea trece la culcare! Ş-o conduce pân-la uşa camerei ei, dar cu ce ochi curioşi o priveşte, când îi spune: „noapte bună”, şi cum îi arde gura când o sărută pe frunte… Ce delicat o sărută tată-său!… E unu aproape.

— Noapte bună, tuşă.

Doarme… desigur **s-**o fi culcat şi unchiU-său. Şi Ana iese, încetişor; în sală mijeşte un bec de la policandrul de cristal; uşa de la birou „se deschide cu o frecare surdă de postav; ea tresare, şi cearcă să zâmbească, ne-nţelegând de ce **s-**a speriat aşa. El o apucă de mână, şi parcă vrea să şoptească ceva şi nu poate…

— U, cum te uiţi, unchiule, mă sperii…

Şi păşeşte grăbit; în uşă-i întinde fruntea; el o sărută pe amândoi ochii, şi ţii**nd-**o strâns de mână, zăpăcit, fluierând cuvintele **într-**o şoaptă, spăimântător de pasionată, bâlbâie:

— Să… să văd, dacă-i cald… la tine…

E întuneric. Ana se simte strânsă-n braţele lui de fier, şi cască gura să ţipe, să ţipe tare să scoale casă, dar nu scoate decât un gemăt năbuşit, groaznic ca ultimul suspin horcăit al unui asasinat; ea crede însă c-a ţipat, **s-**a auzit… şi tremurând se zbate, ca-n**tr-**un vis oribil, gura lui o arde, braţele lui o îndurerează…

— Lasă-mă… te rog… Mi-e frică… Ah!…

O moliciune subită îi discordează toţi nervii, crede că moare, şi… nu mai ştie nimic.

Când Peruianu îşi revine-n fire, simte deodată toată oroarea faptei lui. Se cutremură; o frică de bestie, o păcătoasă laşitate îl goneşte din întunericul, din atmosfera aceasta a crimei, pe care nu-şi dă încă seamă cum de-a

făcut-o… îşi muşcă buzele, vorbeşte singur:

— O, ce cădere, ce nebunie, ce teribilă nebunie!…

Şi-nchis în odaia lui, se plimblă toată noaptea, cugetând în spaima oarbă a egoismului lui, nu atât la monstruozitatea faptei, şi la nefericirea Anei, cât la răul ce-ar putea rezulta de aci pentru liniştea şi bunul lui trai.

Ana tresare, se scoală buimacă, ş-aprinde luminai ca în primul moment nu pricepe ce i s-a întâmplat, îşi duce mâinile la tâmple şi cearcă să-şi aduc-aminte… îi arde şi-i huieşte capul, parc-a bătut-o cineva: tot trupul o doare; o taie, ca nişte cuţite, oasele de la corset; şi, pe când se dezbracă, i se arată, ca la lumina unui fulger, groaznicul adevăr… Ce ruşine! Şi-şi acopere faţa-n palme, înmărmurită… Dar de ce n-a sărit nimeni la ţipătul ei? Se vede că toţi au fost înţeleşi cu acel monstru, ca s-o piardă! Odaia se tulbură, se-nvârteşte cu ea… Parc-aude un zgomot; şi se repede la uşă de-ntoarce cheia. Tremură toată, i se pare că se scufundă parchetul unde calcă; ia luminarea şi se uită în oglindă, pe sub ochi două dungi vinete taie chipul ei de ceară; o usturã obrazul, şi-l şterge cu scârbă, parcă simte încă barba lui aspră, şi gura… uh, ce monstru! şi se scutură, ca de fiorul unei năluci, o picătură fierbinte de stearină se varsă din luminare şi i se sleieşte pe mână

Sufletul ei, zbuciumat ca o flacără-n vânt, are întunecări repezi de conştiinţă, clipiri de uitare şi deşteptări penibile, reverberaţii de groază. Şi mereu se întreabă dacă nu-i un vis tot ce vede, şi simte, şi gândeşte. Nu mai poate de osteneală, se culcă, nu stinge luminarea, căci ar muri de frică pe întuneric. Închide ochii şi se gândeşte la viaţa ei, la tată-său; şi, mai mult decât ruşinea, o umple o milă ş-o scârbă, ş-o desperare sfâşietoare, se simte singură şi cumplit de nenorocită; cu faţa îngropată-n pernă, plânge până în ziuă, neavând altă mângâiere, altă zare de lumină, în noaptea şi deşertul vieţii ei devastate, decât gândul, presimţirea, c-are să moară… gândul acesta binefăcător, nu ştia nici ea cum i-a venit, dar îi umplea

sufletul, îi acoperea durerea ca o speranţă de mântuire apropiată.

— Ce e? întrebă îngrijat bătrânul, văzâ**nd-**o aşa de dimineaţă, şi mâna stângă începe să-i tremure.

— Nimic, tată, ce te sperii aşa? Nu **s-**a întâmplat nimic.

— A murit Zoe? spune… Ninico dragă, uite, sunt liniştit, spune-mi, te rog…

Şi bătrânul privi**nd-**o fix ca un alucinat, **s-**aşază pe scaun, mâna stângă-i tremura mai tare.

Ana-l asigură că nu-i nimic, absolut nimica: mătuşă-sa e bine, e mult mai bine. Dac-a venit aşa de dimineaţă, e c-a visat un vis urât, şi **s-**a deşteptat c-un început de friguri; nici n-a mai spus la nimeni, pentru că n-ar fi lăsat-o să plece; e ostenită, şi vrea să se culce puţin.

— Dar la tine-i frig… aşteaptă.

Şi se scoală să sune, când intră servitoarea:

— A venit Rosa de la coana Zoe, că cică întreabă de coniţa Nimica…

Racliş răsuflă, numai acum se convinge că nu **s-**a întâmplat nimic.

— Bine, Mario, spune-i că-i bine… ori nu, spune că-i niţel bolnavă… Nu-i aşa, Ninico?… şi să faci iute focul…

Dar iată că trec zile, trec săptămâni şi Ana nu se mai duce pe la mătuşă-sa. Nu e bolnavă, n-are nimic, se supără când îi pomeneşte tată-său de doctor; dacă n-are nimic!… e anemică, totdeauna a fost ea aşa palidă; o milă, o iubire din ce în ce mai adâncă, pentru tată-său, dă ochilor ei priviri de o nespusă duioşie, la fiecare ceas îl întreabă dacă e bine, dacă nu e supărat pe ea, şi-i spune mereu că de acum n-are să mai plece de lângă el, că e aşa de fericită să stea în casă, să joace în toate serile écarté, şi să-i citească jurnalul, şi să-i pregătească cu mina ei în toate dimineţile cafeaua cu lapte…

Dar **într-**o seară, pe când îi citea, deodată încep să-i joace literele sub ochi, şi nu mai vede nimic; o clipă, crede c-are să leşine, şi-şi duce palma la ochi.

— Ninico, dragă, ce ai? Să trimit după doctor.

Ea face un efort suprem, şi se scoală, e albă ca marmura, cearcă să surâdă, şi ochii îi sticlesc straniu.

— O nu, te rog, n-am nimic, uite, mi-a trecut.

Ar mai putea să citească, dar e ostenită, trebuie să fie târziu.

Ana-şi aprinde lumânarea-n odaie, şi-ncale uşa. Ideea c-ar putea aduce tată-său, fără voia ei, un doctor, o înspăimântă. De câteva zile se simte slabă, la masă îi vine rău, are oroare de tot ce e mâncare, şi adesea osteneala ce şi-o dă, ca să se stăpânească, îi asudă spatele ş-o moleşeşte. Atât se deprinsese cu gândul morţii, că în tot ce simte mai neobicinuit, ea vede semne că i **s-**apropie sfârşitul. Uneori o înspăimântă închipuirea păcii şi golului etern; o sfâşiere crudă şi fiziceşte dureroasă, o greutate de foc i se lasă atunci pe piept ş-o arde, i se pare că i-a dat cineva brânci **într-**un abis, şi cade, cade mereu în întuneric şi-n necunoscut.

Adesea noaptea, după ce strânge luminarea, dă transperantul la o parte şi se uită la fereastra lui Dan, vede lumină până târziu şi câteodată i se pare că se mişcă ceva acolo, o dor ochii, aţinti**ndu-**i, dar nu distinge nimic, şi totuşi când se strânge lumina, îi trece un fior de o tristeţe neînţeleasă, parcă **s-**a rupt ceva din viaţa ei.

E dimineaţă. Racliş se plimblă prin odaie, dă cu ochii de călindarul din părete şi-şi aduce aminte să-l descarce de ziua de ieri: *marţi, 27 februarie*; trece şi iarna asta; apoi îşi reia şirul gândurilor: desigur bănuieşte Nimica, poate chiar ştie, şi de aceea nu vrea să vadă pe nimeni; iată patru luni aproape, de când nu se mai duce nicăieri, şi, cum vine cineva **s-**o vadă, se-ncuie-n odaie. Şi cum a slăbit mititica de ea. Ştie, trebuie să-i fi spus cineva, Peruianu, poate: deşi se jură că nici n-a gândit; dar atunci pentru ce **s-**a arătat dispus să mărească el zestrea Ninicăi? – auzi obrăznicie, ca şi când Nimica ar fi orfană, ş-ar avea nevoie de pomana lui... Biata copilă! Ea ştie... şi ce delicată e, nicio vorbă de mustrare, căci ar avea dreptul să-l mustre,

ca pe un părinte netrebnic ce a fost. Cu toate astea are să-i spuie, da, are să-i spuie chiar astăzi, chiar acum când o intra; să-şi ia o sarcină de pe suflet; uite-aşa are să-i zică... sau nu, mai scurt: „Nino, fata mea, copilul meu cel mai iubit, am fost un nebun, nu m-am gândit...” Nu, nu, nici aşa... de-a dreptul, mai bine: „Suntem săraci, am căutat să...”

— Tată, tată, sunt pierdută... omoară-mă... oh, ce ruşine!... Şi Ana plânge, ascunzâ**ndu-**şi faţa la pieptul nefericitului bătrân, care crede că această durere este deznodământul grăbit al gândurilor lui; şi pe când el bâlbâie cuvinte nedesluşite, de mângâiere, ea, **într-**o criză sfâşietoare de nervi, ca în delir, îi spune tot, tot.

— Nu-nţeleg. Ce zici?...

O, durerea de a spune înc-o dată asemenea orori!

Şi i-a spus din nou, îngenunchind la picioarele lui, şi tremurând ca varga...

De mult erau îmbrăţişaţi şi plângeau amândoi, amuţiţi de durere, când uşa se deschide largă şi apare Zoe, vijelioasă.

— Ai spus *tu* să mă lase Mişu, ca să te ia pe tine?

— Eu?

Peruianu, din ce în ce mai îngrijat de urmările acelui moment de pătimaşă orbire şi uitare de sine, venise mereu pe la cumnatu-său... Dar bine, să nu vadă pe Ana?... şi se făcea că nu-nţelege ce înseamnă sălbăticia ei de a se încuia în odaie şi a fugi aşa de toată lumea; nici pe el nu vrea să-l vadă?... asta nu putea să fie decât o boală, o manie; altfel nu-şi explica... Bătrânul îi descria indispoziţiile copilei, lipsa ei de poftă de mâncare, tânjirea, ameţelile, groaza ei de doctor... şi-şi arăta presupunerile lui:

— Ea a răcit probabil, de-atunci dimineaţa, de cum a venit am văzut că nu-i e bine... i **s-**a stricat stomacu... şi asta i-a dat ca un fel de friguri, nu-i aşa că friguri trebui să fie?...

— Friguri, nu mai încape vorbă...

Şi Peruianu, întâi bănui, în urmă rămase convins, că acele friguri ale Anei erau simptomele sarcinii. O bucurie feroce se amestecă în neliniştea lui... Cum e nevastă-sa slabă şi prăpădită, **s**-ar putea întâmpla să moară, când ar auzi... dar şi fără asta; el a suferit destul, a muncit ca un hamal, a strâns ban peste ban, de câte plăceri nu **s**-a privat!... I se pare c-ar avea şi el dreptul la câţiva ani de fericire, în viaţa asta de pusnic şi de osândit, pe care-a dus-o pân-acum. Gândul lui trecea de la Zoe la Ana, şi-i da senzaţia unei ieşiri la lumină din**tr**-o peşteră întunecoasă. Tinereţea, voluptăţile Anei îi desfăşurau perspective de un farmec tulburător: simţea că i se ridică sângele în 1 cap. Se hotărî să aibă o întrevedere cu Aspazia; se şi cam rudeau prin Mavrichi; *ea* făcuse această casă nenorocită, ea-i legase viaţa de o femeie vecinic bolnavă.

În ed. 1894: „... *simţea că i se riilică sângele la cap*”.

Ce veselie diabolică avea Aspazia asta: închipuiţi-vă, l-a făcut să râdă.

— A, ştrengarule, va să zică mi te-ai dat la lucru fraged!

Era grozav de intrigată să afle cum **s**-a petrecut lucrul... Şi-l sili să-i descrie în toate amănuntele „momentul psicologic” cum zicea ea.

Cine i-ar fi auzit atunci ce glume crude şi pline de cinism spuneau, şi cum se amuzau pe subiectul acesta, ar fi rămas uimit şi nu şi-ar fi putut explica, cum, în faţa celor mai sfâşietoare dureri, pot unii oameni găsi atâta sinistră bucurie, atâta râs nesimţitor.

— Ei, bată-te, Mişule, că mucalit ai mai fost...

Şi Aspazia şi ştergea ochii; de mult nu mai râsese-aşa. cu lacrimi.

— Ia lasă gluma, cum rămâne?

— Asta-i! Ţi-am spus că fac – fac. Ce-ţi pasă?

— Vezi de-o răsuceşte bine... Ai luat zece mii ca să-mi legi capul, o să iei douăzeci... ca să mi-l dezlegi... Cine-mi mai eşti!...

Dar aci i **s**-a înfundat şi Aspaziei, cât era ea de

meşteră. Zoe, în adevăr, a avut o criză de nervi îngrijitoare când i-a spus buna ei prietenă, Aspazia, toată infamia stricatului de Mişu, care nu mai merita un ceas, după cele ce făcuse, să mai trăiască c-o soţie atât de bună, de iubită şi de respectată de toată lumea. Da nicio clipă să nu mai stea la gânduri; **s-**o asculte pe ea, Aspaziţa, care-a iubit-o-ntotdeauna ca pe ochii din cap, să nu-i fie milă… da de loc, na; ca la un câine să-i dea cu piciorul. Slavă Domnului, de ce-avem divorţ, dacă nu pentru astfel de lucruri!

Auzi Mişu!… A, dar ea, Aspazia, n-ar putea să mai mănânce la aceeaşi masă c-o asemenea canalie pentru nimic în lume. Şi Zoe are averea ei. Se mai poate mărita. Chiar ea…

— A, destul, destul, te-am înţeles… Du-te, du-te-ţi zic… Ieşi, că chem feciorul să te dea afară!

Şi Zoe, îngrozitor de palidă, se ridică în pat, cu părul în dezordine, cu ochii aprinşi de friguri şi de mânie;

degetul ei de schelet, întins spre uşă nu tremura; toată, în neclintirea ei teribilă, părea o marmură fantastică, o furie macabră.

Cum rămase singură, se sculă să se-mbrace; b-o mai durea capul, şi sfârşala pe care-o simţea pân-acum în tot trupul îi dispăruse. Ca acei paralitici, cari, zguduiţi de spaimă **într-**o noapte de incendiu, se pomenesc alergând, Zoe, fără să ştie cum, se simţi deodată voinică, gata de luptă. Ea, care se uita de-atâta timp ca la un Dumnezeu la omul acesta care-o umilea, o strivea cu calităţile lui, cu severitatea perfecţiunii lui, ea care se sfia şi de zgomotul paşilor lui, de mult ce-l respecta, acum, când îl ştia păcătos şi imoral, era nerăbdătoare să-l vadă, să-i spuie-n faţă, cât mai curând… Ce să-i spuie-n faţă?… Un moment i se păru că-l vede, tot aşa grav şi fioros… A, degeaba poate să se-ncrunte cât o pofti, n-o mai intimidează de-acu. Să-i spuie curat, că-i un mizerabil, că-l dispreţuieşte şi că n-are să se despartă de el. Uite-aşa.

Sună: Roza rămase cu gura căscată.

— Domnu-i în birou?

— Da, dar…

— Singur?

— Ba-i… coconiţa care-a fost la dumneavoastră…

— Bine, du-te.

Zoe deschise, ca o furtună, uşa de la birou. Peruianu şi Aspazia o priviră-nlemniţi. Apariţia unui mort nu iar îi zăpăcit mai tare.

Ea vru să zică ceva, dar, un moment, simţi că-i lipseşte glasul; se rezemă de-un scaun şi-i acoperi pe-amândoi **într-**o privire de ură.

— Zoe, ce-nseamnă asta?

Aceeaşi privire groaznică, şi niciun cuvânt; apoi un râs hidos, oribil.

Aspazia, crezând că sunt spasmurile morţii, se ridică speriată.

— Gândeşte-te, draga mea, că ţi-e nepoată, să-ţi fie milă…

— Nu mă atinge, nu mă atinge, scorpie, strigă Zoe ferin**du-**se c-o mişcare de oroare; o să vorbim noi, domnule Mişu, acum vă las să complotaţi amândoi… Mi-e scârbă.

Şi ieşi, trântind uşa după ea.

Rămaşi singuri, se uitară o clipă îngrijaţi, unul la altul; dar iute Aspazia îşi reluă veselia obicinuită.

— Las că-i bine; ascultă ce-ţi spun eu, din asta ori moare, ori înnebuneşte… De, Mişule, rozele au spinii lor, ce vrei?…

Zoe se duse la frate-său. Ea credea pe Ana părtaşă, o vedea conspirând cu Aspazia şi cu Mişu, ca să-i strice casa. Şi când află că biata Ana nu era decât o victimă nenorocită, îşi descărcă şi ea inima **într-**un lung hohot de plâns, şi parcă se mai răcori.

A doua zi bătrânul pleca cu fata lui la Paris, amândoi torturaţi de ideea că nu pot lua şi duce cu ei orice urmă, orice amintire despre existenţa lor…

O, ce pradă voluptuoasă lăsau ei gurilor rele! De mult nu mai căzuse în clevetirea saloanelor din Bucureşti un

subiect aşa de frumos şi de suculent.

— Ai auzit, soro… de scandalul lui Mişu Peruianu?

— Da, dragă, închipui-ţi c-aseară a venit Roşasca la mine, încă era bolnavă, şi **s-**a sculat din pat cum a auzit, eu nu ştiam nimic, m-am crucit, când mi-a spus ea… cică Mişu vrea să se despartă, i-adevărat?

— Aşi, i-a făcut Zoe un scandal, nu ştii c-a vrut **s-**o omoare…

— Ce spui? Cum?

— A băt**ut-**o, de-a lăsat-o leşinată.

Aici, fantazia doamnei intră în descrierea amănunţită a întâmplărei: ea ştie exact vorbele pe care şi le-au spus, gesturile, atitudinile, expresiunile figurilor, pe care ea le reproduce inconştient, ştie cu ce era-mbrăcată Zoe, şi anume asupra cărui cuvânt **s-**a început bătaia…

— Doamne, dragă, da' eu am auzit că el trăia de mult cu nepoată-sa.

— De patru ani, soro, apoi să-ţi spun eu… acum doi ani, când zicea că-i bolnavă de tifos, ea avortase…

Aici din nou lucrează fantazia.

— Păcat, era frumuşică săraca!…

— Şi vezi cum făcea pe sfânta! Da' el… ai fi putut să juri…

Fiinţi, cari nu se puteau suferi, care erau certate de mult, cu ocazia aceasta se-mpacă, ochii le sticlesc de mulţumire – luni întregi au ce bârfi – pe urmă or să se certe iar desigur.

Cele două baluri tradiţionale, cari deschideau saloanele doamnei Peruianu, de obicei pe la sfârşitul iernii, adunară şi de astă dată aceeaşi lume elegantă şi veselă, şi „cronica mondenă" a ziarului „Patria" dedea, cu acelaşi stil de budoar, cititorilor săi, interesanta ştire că „amfitrionii, amabili, voioşi şi neobosiţi ca-ntotdeauna, au făcut onorurile somptuoasei lor case, până când aurora cu degetele ei trandafirii… etc., etc."

Invitaţiile primului bal căzuseră tocmai în timpul când se paria mai cu furie şi se conta mai mult pe divorţul

amfitrionilor. „Quelle guigne I[15]...”

Şi toate-au reintrat în matca lor obicinuită.

Oare, când o fiinţă, care şuiere, se gândeşte la noi, nu ne-o fi trimiţând, cu gândurile, şi o parte din suferinţa ei? De câte ori, mergând pe stradă, sau stând în odaia noastră, nu ne pomenim deodată, cuprinşi de-o grijă nedesluşită, de-o melancolie vagă, care nu ştim de unde ne vine, ca un parfum de tristeţe ce trece prin aer şi **s**-abate asupra noastră? Probabil că în momente de linişte, când propriile noastre patimi sunt potolite, şi când se face puţină tăcere-n noi, auzim mai mult din gălăgi i vieţii care ne-ncunjoară; conştiinţa noastră o fi tresărind, ca de nişte strigăte depărtate, de răsunetul suspinelor, de ecoul durerii celor pe care-i iubim, şi sufăr, şi se gândesc la noi.

E cu putinţă ca ceea ce numim noi simpatie, în vecinica onaulaţie a vieţii, să se întindă, mult mai larg şi mai puternic, să aibă vibraţii mult mai depărtate şi mai străbătătoare, decât cum le percepem noi cu simţurile şi mintea noastră de azi. Oamenii înzestraţi cu un sistem nervos excepţional de dezvoltat, naturile – aşa-numite – senzitive, au presimţiri şi vederi la distanţă, în adevăr uimitoare: semne izolate cari ne dau o idee, de pe acum, de ce-or să fie oamenii viitorului.

Curios, Dan asculta pe Poteraş, şi i se părea că tot ce-aude îi deşteaptă reminiscenţi de fapte pe care le ştia. De multe ori gândul lui mergea înainte şi prevedea exact ce are să-i spuie. Nu simţise el de-atâtea ori, în liniştea nopţilor lungi de iarnă, că se varsă-n sufletul lui valurile unei nemărginite suferinţe? A, ştia el bine de unde-i vin acele gânduri de o sfâşietoare tristeţe; un glas misterios îi spunea adesea, că îndărătul acelei ferestre întunecate e un suflet, rănit de moarte, care tremură şi se vaită, fără nicio mângâiere şi fără nicio speranţă.

Acum i se părea că văzuse de mult, în ochii lui Peruianu, tot planul acestei drame ca şi când i l-ar fi spus; gândurile lui asistaseră de mai înainte la urzirea şi

15 Quelle guigne 1 (fr.) — ce ghinion !

desfăşurarea acestei nenorociri.

— Dar cum ai aflat tu, Dinicule, toate astea?

— Apoi că *taman* voiam să vă spun... (Dinicu ţinea grozav la expresiile locale; de altfel pentru dânsul nu fusese nicio greutate să-şi asimileze imediat felul de a vorbi al românilor de dincoace de Milcov.)

Când **s-**a dus el întâi, cu chitanţa de abonament, a dat cu ochii de Maria, şi numaidecât şi-a zis: „diavoliţa asta trebuie să ştie toate, să mă dau bine pe lângă ea”, în prima zi au schimbat câteva vorbe: din ce loc sunt... dacă le trăiesc părinţii...

De-atunci în fiecare seară ducea el gazeta, ş-o dădea în mâna Mariei. **Într-**o duminică după prânz, nici el nu şcie cum, căci nu-şi dăduseră întâlnire, **s-**au pomenit amândoi pe-o bancă din grădina Icoanii. Acolo şi-au spus viaţa şi primele cuvinte de dragoste.

Aşa **s-**au întâlnit în fiecare duminică pe aceeaşi vreme. Acum, în urmă, fără **s-**o întrebe, ea singură a luat vorba şi i-a spus tot ce se petrece în casă. E orfană, se iubesc şi **s-**au hotărât să se cunune-n primăvară... El are ceva economii, vreo mie de lei, ea e fată bună, şi harnică, şi pricepută la toate. Dacă „domnu’ Vasilică” ar vrea să le fie naş... n-are să cheltuiască nimic... ce fericire-ar fi pe ei...

— Bine, Dinicule, să ştii că te cunun... Ia lasă... ce, eşti nebun?

Poteraş se repezise să-i sărute mâna: a trebuit să i-o dea, ca să scape.

Dan rămase singur. Un ceas se plimblă prin odaie; simţea că-i urlă capul, şi mereu îi veneau în gând vorbele acestea: „un amor aprins în umbra unei dureri”... „O floare pe-o ruină”; îl enervau, şi se hotărî să le scrie; se aşeză la masă, deschise caietul în care-şi nota el unele impresii, nu cel de versuri, şi scrise cu creionul: „Cum **s-**au cunoscut şi **s-**au iubit Dinu şi Maria lui”, apoi, în paranteză, verbele care-l obsedau. Cercă să cugete la Ana, la soarta ei, dar îşi simţi gândurile ostenite şi risipite, ca nişte ostaşi învinşi

după un măcel cumplit. Tot înţelesul şi noima vieţii i se răsturnau în minte; şi-n lume vedea atâta nedreptate, atâta dezordine, că-i venea nebunie de disperare, scrâşnea de inutilitatea deşertei lui revolte. Un gol imens i se făcea-n viaţă, şi nu mai putea gândi nimic. Era aproape miezul nopţii. Se culcă şi când stinse luminarea, băgă de seamă că era frig în odaie. Se ghemui în plapomă, atunci îşi aduse aminte iar de suferinţele şi iluziile copilăriei lui, şi, ca să-şi împrăştie vedeniile, începu să fluiere încet o arie din „Traviata”; adormi cu gândul silnic că din toate> viaţa lui n-are să **s-**aleagă nimic. Zilele treceau, şi Dan se gândea tot mai rar la Ana. Uneori se întreba dacă-n adevăr a existat o fiinţă care-a trecut, aşa ca o lumină, prin existenţa lui, sau e numai o amintire mai vie din ce-a citit ori a visat odinioară; alteori i se părea c-a murit**. Într-**o dimineaţă, la redacţie, uită**ndu-**se distras peste hârtiele răvăşite pe masa lui papă Săndulescu, dete cu ochii de slova Anei: era o cartă poştală din Paris, prin care cerea să i se trimită ziarul acolo.

— Îţi mai trebuie asta, papă?

— Nu, i-am luat adresa, rupe-o... răspunse „papa”, fără să bage de seamă că Dan e puţin schimbat la faţă.

Apoi, tot în ziua aceea: Priboianu face cuvenitele amputaţii în foile lui Bimbirică, pe când acesta suflă greu pe nas şi-şi freacă un vârf de mustaţă în degete; el aşteaptă cu nerăbdare să i se citească ultima foaie: acolo e o ştire de senzaţie, la care ţine foarte mult, şi pe aceasta a redactat-o cu un stil... frumos de tot, e sigur c-are să-i placă şi directorului... în sfârşit, iată c-o citeşte: „Un scandal în lumea mare: aflăm din sorginte cât se poate de autorizată că domnul avocat M.P. profitând cu abuz de poziţiunea d-sale de unchi al domnişoarei A. R...”

Priboianu rupe foaia bucăţele, le-aruncă şi – fără să se uite la capul lui Bimbirică – îşi scoate batista şi se şterge pe degete, cu disgust, ca de ceva murdar.

— Domnule director, zice Bimbirică ofensat şi căutând să-şi ascundă emoţiunea, eu, zău, nu mai ştiu ce

informaţii să v-aduc…

— Domnule Gamulea, turcul are-o vorbă… passez a la caisse![16]… Papă Săndulescu! cum stă, te rog, dl. Alfred Gamulea?

În toată redacţia trece ca un fior de solemnitate, se face tăcere, nimeni nu văzuse pe Priboianu aşa de grav, nimeni nu-l auzise zicând „domnule” la „băieţii lui”. De bună seamă, era supărat rău în ziua aceea.

— Domnul Gamulea: optzeci şi cinci lei avansaţi din chenzena viitoare.

Aşa vorbea papa cu dl. director, scurt şi lămurit în daraveri de administraţie.

— Domnule Gamulea, poftim încă cincisprezece franci, ca să fie suta, şi sper că m-ai înţeles.

Bimbirică lunecă o privire, cu intenţie de dispreţ, peste cele trei patace, aruncate pe masă, şi mai mult lor le zice „adio” făcând un salut stângaci şi ieşind, cu jobenul pe ceafă; dar trist şi, probabil, intrigat de „vorba turcului”, pe care n-o înţelesese.

— Uf, nene, bine c-am isprăvit odată cu licheaua asta!

Şi Priboianu îşi desface braţele şi respiră mulţumit.

— Îmi sta pe suflet… Ce speţă de pungaş detestabil!

Din ziua aceea Dan începe iar să se gândească la Ana.

Când îşi scrie foiletonul, parcă l-ar seri numai pentru ea, îşi citeşte fiecare rând prin ochii şi mintea ei; parcă ceva din iubirea lui bolnavă, din dorul lui adânc şi trist se strecoară în fiecare frază; ca un om care, vorbind, se ascultă în altul, aşa se observă el în cugetul ei, îşi urmăreşte cu luare aminte toate gândurile cum străbat, cum vibrează şi răsună în ondulaţiile sufletului ei.

Într-o dare de seamă despre noul volum al lui Graur „Schiţe din trecut” găseşte prilej să scrie: „Aşa e. Cele mai sfinte visuri ale noastre se sfarmă uneori de suflarea unei clipe. De la un cuvânt, pe care nu l-am spus la vreme, de la

---

16 Passez à ta caisse (fr.) — treceţi la casă I

un pas întârziat, de la un moment de nehotărâre, atârnă adesea fericirea noastră, direcţia şi planul întregii noastre vieţi...”

Altă dată, **într-**o poezie, „Dor de ducă” îşi aşterne pe cele cinci coloane de foileton, tot focul, toată neliniştea visurilor lui de o tristă, sfâşietoare nebunie: sunt strofe ce dau impresia unei căderi de braţe ostenite, a unei fatale renunţări la orice aşteptare, la orice licărire de speranţă:

Nu vezi, c-aceleaşi căi **s**-aştern Deşertei tale alergări? Că vraja unui vis etern Te soarbe-n şterse depărtări...

Din umbra ce la piept o strângi, în veci n-ai **s-**o-ntrupezi pe *Ea*. ... Apleacă-ţi faţa-n mini şi plângi, Nebun, înamorat de-o stea!

A venit primăvara. Acum stau la un loc, Stelian, Graur, Petroni şi Dan, în casa lui Priboianu, din strada Fântânii.

Petroni a avut o tipografie, pe care-a vând**ut-**o şi-a rămas dator vreo două mii de lei; acum e în căutarea unui mic capital, pentru a întreprinde un nou negoţ, de astă dată e sigur că **s-**ar îmbogăţi, acum **s-**a învăţat minte; o lăptărie fa şosea – ar fi o afacere minunată, şi, pe când ceilalţi îşi dau cu piciorul pe sub masă, el face socoteli şi dovedeşte, negru pe alb, că un capital de zece mii de franci ar aduce un venit anual net de cincisprezece mii de franci. Până una alta a primit un post de secretar la Teatru Naţional, două sute cincizeci de lei pe lună, din care **s-**a hotărât să puie deoparte o sută pe fiecare lună, o să dea banii lui Priboianu să-i capitalizeze; face jurământ, să nu ia o para din ei până când nu şi-o realiza suma cu care să-şi poată începe afacerea. Dar aceasta, bineînţeles, rămâne pe „luna viitoare”.

Ei mănâncă-n casă; le găteşte Maria lui Poteraş. La zece mai, eveniment mare: nunta lui Poteraş; toţi sunt solemni, în fracuri de-mprumut; cunună Dan c-o mătuşă a lui Graur; câţiva profesori şi jurnalişti sunt invitaţi; de la biserică vin acasă, unde-i aşteaptă un taraf de lăutari ş-o

masă întinsă, cu mâncări reci, şi băuturi şi mai reci; mirele şi mireasa, foarte jenaţi, stau în capul mesei, lângă ei nunii, apoi ceilalţi invitaţi: Stelian schimbă tacâmurile, Graur toarnă prin pahare; Petroni a pregătit un mic discurs; şi când, cu un gest tragic, arată spre miri, şi zice cu glasul emoţionat: „aceşti doi orfani, cari **s-**au întâlnit în drumul vieţii şi şi-au întins mâna cu iubire...” Maria izbucneşte **într-**un plâns cu hohot, Poteraş începe şi el să plângă, şi oratorul, îngrijat de efectele jalnice ale discursului său, îşi lasă fraza neisprăvită şi striga, ridicând paharul: „Hai noroc, noroc să vă dea Dumnezeu, că de alelalte...” şi glasul lui se pierde **într-**un „ură! ură!” cu acompaniament de cobză şi de vioare. Un lăutar începe să cânte:

„Taci mireasă, nu mai plânge că la maică-ta te-oi duce, Când a face plopul pere şi răchita vişinele...”

Dar Priboianu-l întrerupe: „Altu’ mai vesel!” Şi imediat o dă pe:

Leleo cu scurteica verde...

După masăse-ncinge-o horă strămoşască, singurul joc la care se-nfig şi cei care nu ştiu juca.

Priboianu e mosafir în gospodăria acestor patru prieteni. El şi-a oprit pe seama lui două odăi, cu intrare separată: toată ziua e ocupat, la tribunal, la redacţie, şi noaptea vine târziu acasă; numai duminica mănâncă cu ei, ş-atunci de regulă le face morală şi le dă poveţe să fie mai prevăzători, să facă economie, ei râd şi se pârăsc unul pe altul, unde-i chip? toţi au gusturi şi slăbiciuni costisitoare: Stelian – şampania, Graur – birjele, Dan – icrele negre, numai dom Petroni capitalizează... în bilete de loterie; de neexplicat boala acestuia de a cheltui şi de-aş face încurcături, din care nu mai ştia cum să iasă; şi vecinic afif \ şi vecinic furios pe ţară, pe timp şi pe multe alte lucruri concrete şi abstracte. Banul unuia e al tuturor a; dar **s-**a nemerit ca toţi să fie mână spartă, şi de multe ori sunt zile, când n-au ce da în piaţă; noroc de Poteraş, domnu’ itidant, care-ntotdeauna-i gata şi foarte fericit să-şi deschidă

lădiţa, când e vorba de „împrumuturi naţionale”.

Adesea, seara, după o zi de belşug şi de risipă, încep să facă planuri, Petroni adună câştigurile cele mari de la loterie. E o sumă fabuloasă. Şi, fumând ultimele ţiuări, stau până-n ziuă şi schimbă faţa lumii.

Cel mai vesel între ei e Graur, adevărul e că el şi munceşte mai mult. La cancelarie, şeful lui e foarte mulţumit, doar în privinţa stilului e cam dificil: găseşte că Graur prea face conceptele scurte şi nu respectă cu stricteţă formulele consacrate; fără acest cusur, ar fi un şef de birou, model; la minister e îmbrăcat în hainele cele mai răblărite, şi are un aer de prostănac; cum vine acasă-şi schimbă şi hainele, şi figura, e altul; el e ceva mai glumeţ: se duce-n câteva familii, unde din când în când e poftit la masă, şi unde e foarte apreţiat ca băiat de talent, şi ca bun cititor. Ceilalţi, neciopliţi şi sălbatici, găsesc în această notă de sociabilitate a lui Graur un nesleit izvor de glume şi de râs. E destul ca unul să-nceapă: „degeaba, puteţi voi să ziceţi orice, copistul e băiat de salon” şi şedinţa e deschisă.

— Vezi mă, el introduce literatura noastră în înalta Societate...

— Trebuie să băgăm de seamă la ce scrim de-acum, că ne citesc *boierii*; glumă e?...

Puţină glorie începe să se strecoare în viaţa lor plină de nemulţumiri şi de revolte: ei văd că sunt ned. reptăţiţi, excluşi de la o soartă mai bună pe care ar fi meritat-o; în jurul lor mediocritatea, neruşinarea, viclenia triumfă cu o statornicie exasperantă; alta era lumea pe care-o visaseră ei în şcoală; abătuţi moralmente şi enervaţi continuu de ceea ce văd, au ajuns să se creadă dezarmaţi în lupta pentru existenţă; tot ce-i mai împacă şi le mai dă putere să lucreze, e gândul că ei pregătesc, cu munca lor cinstită şi demnă, o vreme mai bună pentru tinerii cari vor veni după ei. Fiecare e în ajunul de a seri ceva „cum n-a mai scris el”... eternul vis al operei definitive, care mereu **s-**anunţă, şi nu mai vine. Fac proiecte să-nceapă la toamnă o revistă

literară, şi-şi iau fiecare ferma hotărâre ca, până atunci, să scrie cel puţin pentru trei numere de revistă. Dar zilele trec, şi ei îşi pierd adesea, fără să bage de seamă, cel mai preţios timp în planuri şi discuţii interminabile.

A venit vara; Petroni pleacă să-şi vadă părinţii, ţărani în judeţul Buzăului, Graur se duce la Piteşti, la un unchi sărac „pe care are să-l moştenească”, Stelian la Mănăstirea Neamţului, unde-are să joace toată vara tabinet cu stareţul Gherassi. Dan iar rămâne singur, şi iar îl apucă gânduri urâte. Tot el mai nenorocit! îi petrecuse pe câte unul la gară, ş-acum i se părea c-au murit, că n-are să-i mai vadă. Casă, uliţile, sufletul lui, toate erau pustii. Priboianu îl întreba mereu ce are; **într-**o zi îi zise cam în glumă:

— Mă, tu trebuie să fii amorezat I

Dan se roşi, pentru prima oară i se păru indiscret şi brutal „domnu’ director”. Dac-ar fi atins mai delicat această rană ascunsă a sufletului lui, i-ar fi spus imediat, şi-ar fi deschis inima, pentru că de câtva timp simţea în adevăr nevoia de a se destăinui unui prieten şi a-i cere sfaturi. Priboianu înţelese, şi schimbă vorba, hotărât să revie, şi să-l descoase, cu toată dragostea şi pregătirea de suflet necesară unui confesor.

De când Dan aflase că Ana e săracă, simţea c-o iubeşte în adevăr cu tot focul, cu toată setea de fericire, cu toată puterea de a spera a tinereţii lui.

Visurile tremurătoare şi nehotărâte de odinioară încep să se desfacă din neguri şi să se lumineze, ca un peisaj frumos **într-**un răvărsat de ziuă; atâtea dorinţi vagi şi sfiicioase ce de-abia-i licăreau mai înainte, acum îi revin în conştiinţă cu tăria posibilităţii, cu obsesiunea poruncitoare a voinţei.

Seara ceasuri întregi se plimblă prin odaie şi cugetă la Ana, şi plănuieşte: câteodată **s-**aşază la masă, îşi razimă capul de mână, dar observă că, stând jos, nu mai poate gândi aşa de liber şi de clar, pare că o parte din energia covârşitoare a gândurilor lui tinde să se reverse, să se

transforme imediat în mişcare fizică; şi, ca un călător, care are – un drum lung de făcut, se scoală grăbit, şi deapănă kilometri între uşă şi fereastră… din când în când scoate din buzunar carta poştală de la Ana, îi vede mâna în forma literelor, citeşte-n gând fiecare vorbă, şi i se pare c-o aude pe ea spui**ndu-**le, îi urmăreşte mişcările gurii pe fiecare silabă… *Paris, Place de la République 15*… Între cuvântul Paris şi Place, el descoperise urmele unui gând al Anei: P mare de la cuvântul Place, era făcut ca de tipar, întocmai cum îl face el; şi-l observa cu un surâs de mângâiere… desigur că **s-**a gândit la dânsul când l-a făcut. Apoi o vedea, palidă şi ostenită; la braţul lui tată-său, cutrierând străzile Parisului, două suflete nenorocite, neştiute de nimeni în haosul acelui oraş mare: închipuirea lui i-o arăta desluşit; el o fixa cu privirea, îi cunoştea şi-i alegea mişcările, paşii, ca şi cum ar fi mers încet pe urma ei, o vedea opri**ndu-**se pe la vitrine, întor**cându-**şi capul după un echipaj… O, cât trebuie să sufere ea acolo, în acel exil de ruşine şi de durere!… Ce-o să se facă ea acum?… Cum **s-**ar duce **s-**o vadă, să-i cadă-n genunchi şi să-i spună c-o adoră şi se închină la ea ca la o sfântă, că niciodată n-a iubit-o cum o iubeşte-acum, să-i aştearnă la picioare viaţa, toate visurile lui…

— Ce, nu te-ai culcat încă?

— M-ai speriat… E târziu?

— Aproape două. Ascultă, Dane, vreau să-ţi vorbesc; şezi colea puţin, că văd că nu ţi-i somn…

Şi Priboianu îl aşeză pe scaun; părea un dantist ce r. e prepară să-i scoată o măsea; cu mâinile în buzunar făcu câţiva paşi prin odaie, apoi se opri în faţa lui Dan, îl privi c-o nespusă dragoste şi îi zise:

— Frate Dane, eu n-am avut vreme să iubesc… dar să nu-ţi închipui că viaţa asta de-berărie şi de cafenea n-a mai lăsat nimic sfânt şi delicat în mine… dăunăzi ţi-am spus aşa o vorbă… în glumă, şi n-ai idee cât mi-a părut de rău, când am văzut că nu era pentru tine un subiect de glumă… eu, de felul meu, nu sunt curios; dacă nu mi-ai fi

drag, dacă n-aş crede că ţi-aş putea fi de vreun ajutor în nevoile şi supărările cari te mistuie, nici prin gând nu mi-ar trece să te-ntreb: ce ai? ce te doare? Dar îmi eşti drag, şi de-aceea te rog să-mi spui… cum ai spune mamii tale. Iubeşti?

— Da.

— Pe cine?

— Pe… Ana Racliş.

— Domnişoara care…

Dan se roşi până-n albul ochilor şi, văzând uimirea, mila şi jena cu care-l priveşte Priboianu, făcu un efort, ca şi cum şi-ar fi smuls din carne vorbele pe care avea să le spuie:

— Ştiu, dar ce-i ea de vină? Dac-a avut un unchi mizerabil… e o nenorocire… dar ce vrei? să judec cum judecă lumea rea şi idioată, să arunc asupra ei ruşinea unei fapte murdare, de care nu-i întru nimic vinovată? Poţi **s-**o plângi, dar **s-**o faci răspunzătoare de… violenţa unei bestii?…

— Bine, Dane, eu n-o acuz pe ea, să ne înţelegem; a fost victima unui om mizerabil, brutal… tot ce vrei, nu zic ba; dar dacă, cum spune lumea, ea are să aibă un copil… te-ai gândit la asta?

— M-am gândit, m-am gândit la tot.

Şi fruntea lui Dan se broboni de sudoare.

— Vezi trebuie să… mă rog, tu de când o iubeşti? Cum aţi ajuns… ţi-e somn?

— Nu, de loc.

— Atunci, spune-mi tot de la început.

Şi Dan spuse toată istoria acestui adânc şi dureros amor, care-i umplea viaţa: i se părea că se născuse cu el.

Privirile Anei erau atâtea momente de fericire şi de lumină, el îşi aducea aminte şi vorbea de ele ca de nişte întâmplări însemnate, ca de singurele locuri de repaus în lunga, pasionata goană a dorului ş-a iluziilor lui. Nu-şi vorbiseră… dar câte nu-şi spuneau ei când se uitau aşa pierduţi unul la altul, înfioraţi de misterioasa atingere a

sufletelor lor, simţind amândoi din lumina ce răsărea deodată pe faţa lor, din focul şi duioşia cu care se priveau, că în momentele acelea se înţeleg, vieţile lor se sorb şi se topesc **într-**un singur gând, şi ei îşi dau bine seama că, dacă stau aşa neclintiţi şi pătrunşi ca do-o evlavie sfântă, e că-n existenţa lor se oficiază un act solemn, o taină mare, ceva care dă fiorul eternităţii 1

Dan se încălzeşte, îl îmbată farmecul expansiunei, tăria gândurilor atâta timp închise: el îşi spune nopţile de visuri şi de nelinişte, credinţa lui că Ana e singurul suflet care l-ar înţelege, şi i-ar da putere şi entuziasm:

O adoră, viaţa lui nu mai respiră decât prin ea, o simte în cele mai secrete gânduri, şi temeri, şi speranţe ale sufletului lui; de când o ştie nenorocită, de când a aflat cumse-nchidea-n odaia ei şi nu voia să vadă pe nimeni, şi cum a plecat cu bietu' tată-său ca să-şi ascundă durerea de ochii răi şi veninoşi ai lumii, de atunci parcă o iubeşte şi mai mult, gândurile lui o caută, o urmăresc din ce în ce mai însetate, şi mai bolnave de dorul ei. Acum parc-o vede mai bună, mai cuminte, mai mare în tristeţa pl… poate că e o nebunie, dar simte că viaţa lui ar fi deşartă şi n-ar mai însemna nimic, fără neliniştea şi aşteptarea asta tristă, dureroasă, şi totuşi nespus de dulce; când se gândeşte la ea, la viaţa pe care-ar duce-o ei împreună, o dată i se înseninează toate, parc-o altă lume

I se deschide, aude glasul ei chemâ**ndu-**l la fapte mari, şi, în farmecul iubirii ei, i se pare c-ar deveni atotputernic…

Luminarea se trecuse toată, mucul sfârâi în sfeşnic şi se stinse: afară era ziuă.

Priboianu avea ochii umezi, îşi întoarse faţa spre fereastră, geamurile erau asudate, parc-ar fi căzut brumă.

— În câte-avem azi?

— Azi… e miercuri… douăzeci…

Mai sunt unsprezece zile pân-la-ntâi septembre… Când se-ncep lecţiunile regulat?

— De ce mă-ntrebi?

— Trebuie să pleci la Paris...

Dan simţi că se-nvârteşte casa cu el; în momentul acela văzu pe figura lui Priboianu o lumină extraordinară.

— Tu culcă-te să te odihneşti, eu azi îţi pregătesc tot, ca să poţi pleca diseară... Să n-ai grijă de nimic... Dormi liniştit...

Şi Priboianu ieşi: în urma lui parcă scăzu deodată lumina-n odaie.

Greu de hotărât care din doi era mai fericit.

Ce om bun, gândi Dan; şi tot sensul vieţii parcă i se lămuri în acest gând...

Dan era de două săptămâni în Paris. Ce **s-**a ales din toate planurile pe care şi le făcuse-n tren? Bucuria cu care plecase, încrederea copilărească în iluziile lui, curajul cu care se vedea intrând la Ana, vorbele ce gândea să i le spuie, unde erau? Tot planul lui, atât de sigur şi de clar, rămăsese-n vagon.

A cincisprezecea zi de când bate acelaşi trotuar, în Place de la République. L-or fi luat oamenii la ochi; i se pare că unii trecători întorc capul după el şi-l privesc bănuitor.

Din când în când îşi iuţeşte pasul şi trece cu aerul unui om zorit de afaceri, şi peste zece minute se întoarce, ca şi când ar fi uitat ceva. Înălţimea edificiilor, mulţimea ferestrelor, bogăţiile vitrinilor îi ostenesc ochii, îi sperie gândurile; şi mereu se uită, fără să vrea, la colosala statuă din mijlocul pieţii. îl obsedează atitudinea neclintită, calmul figurii, şi braţul ridicat al femeei-uriaş, cu sfinţi creangă de măslin, pe care i-o întinde c-un gest solemn, de o eternă, exasperantă pacienţă. Sufletul lui agitat se simte contrariat de imobilitatea lucrurilor din afară. I se pare că statua Republicii înadins stă acolo, ca să-l observe cu privirea ei fixă, cum se poartă de colo, coto, fără astâmpăr; se sfieşte de ea ca de-o fiinţă vie, indiscretă, care-l spionează şi-i ia sama la toate mişcările lui. De câte ori se apropie de casa în care stă Ana, simte că o durere surdă îi strânge inima şi-i taie respirarea, parcă-l arde ceva pe

piept, picioarele i se moaie, şi-l umple o frică neînţeleasă, un sentiment penibil de laşitate, care-i discordează toţi nervii şi-l prosteşte. A încercat adesea să-şi ia inima-n dinţi şi să intre, dar gândul că ar facs o impresie rea vizita lui neaşteptată, şi că ar fi o lipsă de respect pentru durerea acelor două suflete zdrobite, să le tulbure din liniştea şi izolarea în care **s-**au refugiat, gândul acesta îi răsărea în minte şi-l oprea brusc, ca şi cum i-ar fi intrat un glonţ în cap. Zadarnic, în toate serile până târziu îşi trudeşte ochii căutând să-i vadă umbra la vreuna din sutele de ferestre ale casei: inima lui bolnavă şi neliniştită tresare cu fiecare lumină ce se aprinde, năluciri şi iluzii se desprind din fiecare tremurare de perdea, dar nimic din ce caută el cu atâta neastâmpăr, nu i se arată. **Într-**o zi pe la toacă a văzut pe Racliş ieşind de-acasă, l-a urmărit, de departe, şi inima-i bătea de-i îneca răsuflarea, i se părea că face o crimă: ochii, figura lui speriată aveau ceva din expresia feroce a unui ucigaş care se duce să dea lovitura. Bătrânul mergea încet, zgrebulit ca de frig, cu capul plecat înainte, cu mânile-n buzunările pardesiului, ca pe nişte beţe îi jucau pantalonii largi pe picioarele lui slăbănoage, subţiri, apucă pe-o stradă la stânga şi intră **într-**o cafenea; atunci Dan iuţi pasul şi, când ajunse în dreptul ferestrei, aruncă o privire piezişă, fricoasă şi trecu înainte, i **s-**a părut că l-a zărit în profil, stând singur la o masă; la întoarcere, **s-**a uitat şi l-a văzut bine: sorbea din**tr-**o ceaşcă, pe care o ţinea cu amândouă mâinile; pe la celelalte mese erau tot capete albe; probabil, o cafenea în care veneau mai mult bătrânii din cartier... În colţul străzii **s-**a oprit, hotărât să-l aştepte pân-o ieşi, ş-atunci... să fac-aşa ca şi cum l-ar întâlni din întâmplare, să **s-**arate surprins: „a bonjur domnule Racliş, ce mai faceţi?” şi pe când urmărea în gând o conversaţie închipuită, îl văzu viind; curaj!... merse înaintea lui, simţea că-l sugrumă o emoţiune stupidă, revoltătoare, îi părea rău şi-i venea să se-n**t**oarcă 5>i s-o ia la fugă, dar nu se mai putea, acum erau aproape, încă doi paşi, timid, zăpăcit îşi duse mâna la pălărie... bătrânul, cu

acea privire fixă, de somnambul, a omului aiurit de durere, trecu pe lângă Dan, fără să-l vadă. Acesta zăpăcit, înfiorat, ca şi când o fantomă ar fi lunecat pe dinaintea lui, rămase un moment ţintuit pe loc; capul îi era deşert, un sentiment penibil de desperare şi de dureroasă osteneală îi îngreuia trupul şi mintea, i se părea că moare. Îşi duse mâna la frunte, ca un om căruia îi vine rău, clipi tare din ochi şi într-u**n** efort suprem de gândire cercă să-ş**i** dea seamă de locul şi starea sufletească în care se află, o putere hipnotică îl duse în neştire pe urmele nefericitului bătrân, din hainele căruia părea că se împrăştie un parfum de tristeţe şi de mister şi-i înconjoară fiinţa într-o atmosferă nestrăbătută. Racliş intră. Dan îl urmări cu gândul, i se părea că-i aude paşii, respirarea, îl vedea cu mâna pe rampă, încovoiat, suind încet treptele unei scări obositoare: sus, la al treilea, la al patrulea rând, într-o sală lungă, cu puţină lumină, închipuirea lui, odată cu bătrânul, deschidea o uşă: atunci icoana Anei i se lămurea deplin şi-i rămânea în minte, nemişcată ca într-o ramă: o figură de sfântă, palidă, frumoasă, o privire de o divină resemnare şi bunătate în ochii ei adânci, mari, albaştri, şi-n zâmbetul ei o blândeţe, o melancolie duioasă, străbătătoare, pe care o simţea parcă, cum vine de acolo şi se scoboară, cu o lunecare de lacrămi, în inima lui torturată, în viaţa lui pierdută şi zbuciumată ca un vas naufragiat... La ce-a**m** venit aici? Cât am să mai rătăcesc aşa, ca un nebun?” Şi zilele treceau de o monotonie şi de o sterilitate exasperantă. Aceleaşi hotărâri în fiecare dimineaţă, ş-a**c**eleaşi mustrări amarnice în fiecare seară, când se ducea să se culce, târziu, rupt de osteneală, demoralizat, enervat de laşitatea lui, de apăsătoarea conştiinţă a timpului pierdut.

— **D**ar astăzi, fie ce-o fi, are să se ducă s-o vadă. Trebuie să ia un sfârşit acest turment, mult mai crud şi mai chinuitor decât desperarea. „Două săptămâni... af*freux* c*aucheitiar!...* [17]Ce s-o fi uitând aşa la mine femeia asta?

17 Affreux cauchemar ! (ir.) — îngrozitor coşmar.

Mi se pare c-am spus „af*freux cauchemar*” tare, o fi crezând că sunt nebun… Un regiment de husari… Frumoşi soldaţi!… Ce curios răsună trâmbiţele, parcă-i la teatru… Două şi jumătate; mai aştept până la trei, poate să iasă el… de astă dată n-am să-l mai las fără să-i vorbesc… dacă până la trei nu-l văd, intru; dar mai bine-ar fi să-l văd şi să-i vorbesc întâi, în stradă, la cafenea… „Iată-l”. Şi Dan, pândindu-i direcţia, se strecură printre trăsuri şi, convins că bătrânul se ducea tot acolo, alergă să-i apuce înainte; sângele-i vâjâia-n urechi, şi inima-i bătea tare de spaima exagerată a hotărârii lui. Când ajunse la uşa cafenelei îşi aruncă ochii în urmă, cu frică, şi zări pe Racliş ivindu-se în colţul uliţii, intră, se aşeză la o masă din fund, şi ceru o cafea, privi în juru-i şi văzu cu părere de bine că celelalte mese erau ocupate: bătrâni cu capete pleşuve, lustruite, cu ochelarii sprijiniţi pe vârful nasului, citeau gazete; în imobilitatea şi tăcerea lor păreau a fi de ipsos; unii jucau şah, şi-ncremeniţi în atitudini meditative, cu coatele pe masă, cu ochii lungiţi într-o vagă nehotărâre, aveau aerul că stau acolo de la începutul lumii, fără să fi făcut vreo mişcare. Erau şi tineri, cari vorbeau, dar aşa de încet, parcă se temeau să nu scoale pe cineva din somn. Curioasă întâlnire de oameni! Cine-ar fi crezut să găsească în mijlocul celui mai agitat şi mai zgomotos oraş din lume, cafeneaua aceasta, aşa tăcută, liniştită ca o biserică. Uşa se deschise încet, nimeni nu-ntoarse capul să vadă cine intră. Dan simţea ca o arsură pe piept. Bătrânul înaintă în fund, ochii lui sticloşi căutau un loc, instinctiv Dan se sculă, Racliş se uită la el, îl cunoscu şi-i întinse mâna, distras, ca şi când l-ar fi văzut acolo în toate zilele.

— Ce, nu mai scrii la „*Alarma*”?

— Ba da, dar luna asta… mă mai odihnesc şi eu…

— Aşa? de aceea nu mai vedeam nimic de dumneata. Noi credeam că te-ai retras.

Ceru o cafea. Dan luă chibritelniţa din mijlocul mesei ş-o dete ceva mai la o parte. Adânca tristeţi de pe figura lui Racliş îl umplea de milă şi de respect.

— Domnişoara Ana-i bine?

— Mulţumesc, e bine, e foarte bine. Mai stai pe-aci?

— Poate vreo săptămână…

Bătrânul apucă ceaşca cu amândouă mâinile şi sorbi de mai multe ori tremurând din cap. Rămase câteva minute neclintit, cu privirea dusă; apoi plăti.

— Mergem?

— Da.

Şi ieşiră împreună. Amândoi, cu ochii în jos, păşeau încet, fără să-şi vorbească.

Aproape de casă, deodată, ca şi când gândurile pasionate ale lui Dan **s-**ar fi introdus pe nesimţite în conştiinţa lui Racliş, acesta-l întrebă:

— Vrei să vezi pe Nimica?

— Eu nu-ndrăzneam…

Dan se roşi, crezu c-o vede în clipa aceea.

— **S-**a făcut grozav de ursuză, fuge de lume, nu vrea să vadă pe nimeni… Nu ştiu… m-am luat de gânduri. Pentru dumneata însă… are o particulară stimă de când era în şcoală, dac-ai putea să-i vorbeşti, cred că i-ar face bine asta, ar mai înveseli-o poate, e aşa de tristă, că mi-i în grijă de ea… Iată, aicea stăm noi; poftim…

Dan, urcând scările, simţea că-şi pierde conştiinţa, o emoţiune distrugătoare îi încleşta fălcile, bătăile inimei îl sufocau; se ţinu de rampă ca să nu cadă. Era de-o paloare de mort.

— Aşa-i c-ai ostenit? Eu m-am obicinuit cu scările… Şezi puţin… Sau nu, vino ici, în odaie la mine, ş-aşteaptă… o să-i spun că… să vedem… pardon… un moment.

Şi bătrânul, zăpăcit, îi arătă un scaun şi ieşi.

Penibilă aşteptare! De ce-şi închipuia Dan că soarta lui are să se hotărască în momentul acela? De ce tremura ca un vinovat la gândul c-are să vadă pe Ana? Ea poate că-l uitase de mult, poate că nu l-a băgat în seamă niciodată, şi tot ce credea el, era numai o iluzie, o nebunie a minţii lui bolnave… Dar ce zăbovesc atâta? Desigur că nici nu vrea să-l vadă. Îşi pipăi cravata, şi şi-o îndreptă, că era cam

strâmbă. S-auzeau pe sală paşi, zgomot de uşi, câte-o cheie răsucindu-se-n broască c-un scârţâit metalic. I se părea că stă acolo de multă vreme, nu-şi mai dedea seamă de când. Avea clipe de uitare, întunecări subite, ca-ntr-o luptă cu somnul; inima-i era mai potolită: un sentiment, mai mult de osteneală, decât de nelinişte, toropirea şi moliciunea pe care-o lasă în organismele plăpânde o violentă zguduire de nervi. Se gândi la Priboianu. Îşi fixă ochii pe-o fotografie din părete, în care crezu că recunoaşte trăsăturile Anei, un moment se văzu la pensionul doamnei Raspal… figura repulsivă a lui Veronescu Prisăcani îi lunecă prin minte. Jos, lângă scaun, era un jurnal, se plecă să-l ia. Auzi un fâşâit de rochie şi tresări ca din somn… Ana era în faţa lui; i se păru mult mai înaltă.

— Ce plăcere neaşteptată! şi ea-i întinse mâna şi-l privi în faţă cu o prietenie, în care se vedea puţină jenă. Dan, în picioare, tulburat, căta la ea c-un surâs vag, şi parcă nuse-ncredea c-o vede. Bătrânul nu-şi găsea astâmpăr de bucurie, râdea ca un copil.

— Vezi… Ninico, tu credeai că glumesc… Nu-ţi spuneam eu, domnule Dan, că de dumneata n-are să fugă, s-a făcut o sperioasă…

— Ei, acum lasă, tată… Să mergem dincolo…

Şi trecură în odaia de-aââturi, un salonaş cu mobile vechi, joase; într-un colţ o etajeră cu cărţi, la mijloc o masă ovală, neagră, cu încrustaţii de alamă pe mărgini; pe jos un covor; lângă fereastră, care dă în curte, o mesuţă de lucru, de care Ana apropie înc-un fotoliu.

— Şezi colo \ domnule Dan; de mult nu ne-am mai văzut…

— Un an aproape.

Bătrânul sta în picioare şi se uita la Ana cu nesaţ, ca şi când el era acela care n-o văzuse de-un an.

— Ştii, domnule Dan, că şi Nimica scrie.

— Da?

— Cum eşti şi tu, tată?… şi faţa ei albă, întinsă, se

rumeni puţin, ea privi zâmbitor la Dan: Dumneata crezi?

— De ce să nu cred? Eu sunt convins c-aţi seri bine…

— Vrei să râzi de mine; nu m-am gândit niciodată la asta, şi ea căuta să se descarce ca de-o vină. A glumit **într-**o zi cu tată-său: o tot întreba de ce stă vecinic închisă-n casă, şi ea, ca să scape, i-a spus că scrie. I-ar plăcea în adevăr să poată seri; dar e aşa de proastă, niciodată nu şi-a putut fixa mintea la ceva…

Dan o contempla, o adora; sufletul lui găsea un farmec infinit în vorbele ei naive. În glasul ei curat, cu sonorităţi de cristal, în ochii ei dulci, moi, în mişcarea delicată a gurii, în îndoiturile rochiei; toată fiinţa ei i se părea un vis miraculos, fascinator; seninătatea privirei, nevinovăţia chipului ei îl făcu să cugete c-ar putea fi o calomnie tot ce clevetise lumea pe socoteala ei. Cătă la ea, pios, ca la o sfântă…

Un ţipăt strident de copil mic se auzi, năbuşit, din altă odaie.

Ana tăcu. Dan îşi plecă ochii în pământ, dar un hohot de râs, sinistru, nespus de îngrozitor, îi tăie auzul: Ana, cu capul pe spate, cu buzele uscate şi vinete, tremura de-un râs convulsiv, o vână neagră îi diforma gâtul, degetele-i trosneau **într-**o crispaţie desperată, nebună.

— Ninico… pentru Dumnezeu… ce-i asta?… E a treia oară…

Şi bătrânul, zăpăcit, tremurând, o freca pe mână, pe tâmple. Dan înlemnise de spaimă şi de durere. Îi era ruşine, ca de-o crudă şi neiertată indiscreţie, de faptul că se găseşte mărtur la această scenă sfâşietoare, şi-şi întoarse faţa, ca să nu vadă. Bătrânul ieşise **s-**aducă un pahar cu apă. Dan simţi pe mâna lui o mână rece ca gheaţa; ş-un glas fantastic, ce părea că vine de departe îl întrebă blând:

— Te-ai speriat?… Mai stai, te rog… te rog…

Ana surâdea; un surâs straniu, ce da impresia fioroasă a unei agonii. Faţa ei avea un lustru de marmură, şi ochii umezi, gata să plângă, străluceau ca-n friguri.

Clipi, îşi muşcă buza de sus, îşi pipăi părul la tâmple, în creştet, şi la ceafă. Dan căuta o vorbă indiferentă, străină de impresiile momentului, dar nu găsea, şi tăcerea fiecărei clipe îi apăsa conştiinţa cu greutatea unei remuşcări obsedante.

— Dumneata eşti de mult în Paris?

— Eu? de vreo… două săptămâni.

— Mai stai?

— Câteva zile…

Bătrânul intră cu paharul de apă, pe care-l vărsase pe jumătate.

— Ştii ce zic eu, tată? Să oprim pe domnu’ Dan să mănânce cu noi.

— E o idee minunată… Şi mie-mi venise… Bravo, Ninico, bravo… Dar unde-am pus eu pălăria?… am **s-**aduc ceva… bun de tot… nu vă spun… a, am găsit-o.

Rămaseră singuri. Ana se uită la Dan, cu ochii ei de altă dată.

— De ce eşti supărat? îţi pare rău că te-am oprit?

— Da’ nu sunt de loc supărat.

— Atunci, spune-mi drept, la ce te gândeşti acuma?

— Eu? La ce mă gândesc?

Ana deie din cap surâzând. Dan rămase visător; mulţime de gânduri îi fulgerară **într-**o clipă. Se hotărî să-i spuie; şi căută o frază scurtă, presimţind c-are să-i tremure glasul. O privi ţintă-n ochi, avu senzaţia că se clatină casa cu el.

— N-ai să te superi?

— O, poţi să-mi spui orice…

Atunci el simţi o rupere surdă în piept şi, ca un om care moare, şopti:

— Te iubesc.

— Pe mine?

— O roşaţă subită se aşternu pe obrazul Anei.

— Ai spus că nu te superi, şi Dan avu un moment de cumplită căinţă.

— Dar dumneata, se vede că nu ştii, nu ştii nimic…

Ea se uită sălbatic, fioros în păretele din faţă, ca şi cum ar fi voit să-l dea la o parte cu privirea. Dan se temu de un nou acces.

— Domnişoară – şi glasul lui tremura de-o implorare sfiicioasă – de ce nu vrei să vorbim în linişte, să ne spunem tot ce gândim? Poate că niciodată n-o să mai avem ocazia şi pornirea asta de sinceritate.

— Te ascult, domnule Dan, când ai şti cu ce plăcere te-ascult!… Un moment, te rog, **s-**aprind lampa.

Ea se sculă; calmă, cu mişcări îndemânatice şi delicate, ridică globul, aburi sticla ş-o şterse, netezi fitilul cu chibritul aprins, potrivi lumina: şi când se aşeză, avu un moment iluzia că e la pension.

— Aşa, acum ne vedem mai bine… putem vorbi.

Pregătirea aceasta scăzu curajul lui Dan; liniştea Anei îl intimida, nu mai ştia cum să-nceapă. Ea înţelese, şi-l întrebă râzând:

— Vrei să luăm altă vorbă?

— Nu, dar mă gândeam la prea multe lucruri deodată… îmi trec prin minte dimineţile, când ne uitam de la fereastră unul la altul… adică eu mă uitam, dumneata poate că nici nu băgai de seamă cum te priveam… Ţi-aduci aminte, **într-**o seară, era tot aşa pe vremea asta, dumneata citeai la fereastră…

Şi vorbele picurau încet; tablouri luminoase se desfăceau din negurile trecutului, ca din**tr-**o viaţă depărtată. Sufletele lor se deschideau încălzite de farmecul aducerilor aminte, se îmbătau de tăria gândurilor tăinuite atâta vreme. Ana îi spuse torturile prin care a trecut, nopţile lungi, pustii, în care aştepta din ceas în ceas să moară, oroarea care-a urmărit-o ca un vis urât, ş-o urmăreşte încă, momentele de dezolare în care cugeta la Dan, ca la un sfânt pe care nu l-a înţeles, fiorul ei de fericire, şi de suferinţă în acelaşi timp, când citea ceva scris de el, şi i se părea că-l vede, că-i simte gândurile cum se apropie de ea şi trec, ca singurele raze de lumină, peste viaţa ei întunecată şi distrusă pentru totdeauna.

Dan îi povestise copilăria lui tristă, decepţiile şi osteneala care-i tăiase orice avânt, orice entuziasm, apoi speranţele, temerile, planurile nesfârşite şi toate emoţiunile acestui amor care-i umplea viaţa.

Erau alături, plângeau amândoi, şi mâinile lor se strângeau, fierbinţi, pasionate; toată iubirea, toate gândurile pe care nu şi le mai spuneau se descărcau în fiorul acelei atingeri. Bătrânul intră. Dan cercă să-şi retragă mâna, dar Ana i-o ţinu strâns, şi zâmbi.

— Ce, nu ţi-e bine, Ninico?

— Ba mi-e foarte bine. Da… să te-ntreb ceva, tată: tu iubeşti pe domnu' Dan?

— Vezi bine, că-l iubesc. Pentru ce mă întrebi?

— Pentru că… îl iubesc şi eu…

Şi amândoi aiuriţi de-atâta fericire, ţii**ndu-**se de mână, înaintară cu o legănare ritmică de mişcări, ce părea că se leagă inconştient cu cadrilul lor de la pension.

Bătrânul adusese stridii, unt proaspăt ş-o sticlă de *Sauterne*. Dar mai ştiu ei ce mănâncă, ce beau, unde se găsesc? Toate se petrec ca-n**tr-**un vis, din care li-i frică să nu-i deştepte.

Se fac tăceri dulci, sfinte, de o misterioasă voluptate. Ei stau alături, din când în când mâinile lor se ating discret, ca şi cum ar voi să se asigure, să pipăie realitatea acestei fericiri. Ochii li-s încă uzi de lăcrimi, lăcrimi de bucurie, de extaz. Bătrânul îi priveşte lung, suspină, râde, şi nuse-ncrede; spune mereu aceleaşi vorbe:

— Vezi, Ninico, cum a venit domnu' Dan?… Două săptămâni, frate, şi noi să nu ştim!… Cine-ar fi crezut, când ne suiam adinioarea pe scări… Da' osteniseşi, spune drept… Zău, bine a zis cine-a zis, că n-aduce anul ce-aduce ceasul…

După-masă, compunerea telegramei: Ana aşteaptă să-i dicteze, a scris adresa: ridică ochii albaştri şi râzători la Dan, care stă-n picioare, lângă ea:

— Ei, pe urmă?

Şi iar citeşte rar, apăsând pe fiecare vorbă: „Cezar

Priboianu, director *Alarma*, Bucureşti, România”. Dan se uită la părul ei blond, împletit **într-**o coadă groasă şi prins în creştet c-un pieptene de baga, câteva fire scăpate, mai scurte, tivesc cu o umbră delicată ceafa ei albă, rotundă. **Ea –** şi ridică ochii şi-i spune să-şi lase mustaţa-n pace. Dan se apleacă, îi atinge mâna încetişor, şi dictează: „Fericit, recunoscător. Trimite imediat Poteraş Bârlad pentru actele necesare căsătoriei. Cununia aici legaţie. Aşteptăm nerăbdători. Dan”.

— Lasă să scriu şi numele meu aicea.

— Eu… nu-mi venea să zic…

— Aşa! Uite ce frumos sună: „Dan şi Ana”.

Şi amândoi se uită cu drag la numele lor alăturate; ei găsesc şi aci o notă de simetrie, ceva predestinat, care stă în acord cu perfecta armonie a sufletelor lor.

La plecare Dan, cam jenat, dă a înţelege că el ar dori să vie cât de dimineaţă, şi asupra părerii lui că „domnişoara” n-ar prea avea aerul de a fi „matinală”, ea-l asigură că un logodnic mai puţin ceremonios, care i-ar zice *tu* şi *Ano* frumuşel, ar putea veni la şapte ceasuri să ia cafeaua împreună, dar dacă Dan al ei vrea să fie „domnu’ Dan”, ea se sfieşte să-i iasă-nainte cu ochii cârpiţi de somn. În prag mai stau de vorbă un sfert de ceas, în care fac primele încercări asupra întrebuinţărei pronumelui *tu*.

— Aşadar, mâine la şapte… şi ochii lor se privesc adânc, adânc, îşi sorb cu lăcomie provizie de fericire, pentru lungile, nenumăratele ceasuri ale nopţii.

Afară e răcoare. Dan pluteşte; instinctiv îşi ţi-e mâna dreaptă-nchisă, ca şi cum ar strânge în palma lui, caldă încă de impresia pe care i-o lăsaseră degetele subţiri ale Anei, toată senzaţia acelei dulci întâlniri, ceva palpabil din iubirea ei, şi **s-**ar teme să nu-i scape când ar deschide mâna. Stelele de sus, tăcerea nopţii, casele, aerul, luminile de la felinare, toate i se par solemne în momentul acesta. Sufletul lui creşte, un sentiment de infinit îi înfioră gândurile: lumea pr. lpită în ritmul vieţii lui.

— Da, înţeleg, e dureros să vorbim de asta, dar un

moment de bună francheţă ne uşurează şi ne scapă adesea de cele mai crude turmente. Eu vreau, şi sunt sigur că pot, să te fac perfect liniştită asupra lucrului acestuia: mie-mi trebuie sufletul tău; şi-l vreau senin, ca să poată fi bun, şi ca să-l pot avea *tot*... Nino, lasă-mă să-ţi ridic obsesiunea asta de pe suflet. De ce dai din cap?

— Pentru că... tu eşti un sfânt, şi nu vreau să te gândeşti la orori...

Dan o privi ţintă-n ochi, ca şi cum ar fi vrut **s-**o sugestioneze.

— Ascultă, Ano, tu suferi mai mult din cauza modului tău de a ghidi: dacă, în minutul ăsta, ai avea toată încrederea pe care ar trebui **s-**o ai în iubirea mea, şi dac-ai fi o păsărică cuminte, cu totul superioară, cum te-am visat eu întotdeauna... ştii ce-ai face?

— Ce?

— M-ai lua frumuşel de mână şi m-ai duce... la leagănul copilului... nostru; nu e al tău? tu nu eşti a mea? ... Ano, cugeţi tu cât te ador, cât eşti de necesară vieţii mele, aşa cu încercările prin care-ai trecut şi cu tot ce se leagă de fiinţa ta?... Tu nu ştii cât îmi pari de mare şi de sfântă, tocmai prin suferinţele tale... Haide, dă-mi o dovadifecă mă iubeşti în adevăr, ca să fiu deplin fericit...

Tăcuţi, înfioraţi de-un sentiment misterios, privesc amândoi mica figură rotundă şi grăsceană a copilaşului care doarme: guriţa, de jur-împrejur asudată, pare o floare pe care-a căzut roua; e aşa de calm repausul divin al acestei gingaşe vieţi de-o lună şi jumătate, că şi aerul din odaie are ceva tainic, evlavios, solemn, ca şi cum **s-**ar simţi acolo prezenţa unui înger, păzitor al somnului nevinovat; Dan se uită la copil cu o nespusă milă; gropiţa pronunţată, pe care i-o descopere în bărbie, îl face să-şi ridice ochii la Ana; ea e palidă şi cu privirea dusă. El îi zâmbeşte **într-**o căutătură de infinită adoraţie, buza lui tremură de şoapta unei întrebări sfiicioase:

— E băiat?

Ana clatină din cap, şi-şi întoarce faţa.

Din momentul acesta nimic nu mai tulbură gândurile lor. De acum pot vorbi şi plănui în linişte, căci fetiţa a intrat în cadrul vieţii şi visurilor senine ce li se desfăşură înainte cu strălucirea şi farmecul uimitor al basmelor.

Racliş, întinerit, nu mai avea astâmpăr. De dimineaţă până seara era în ropotele pregătirii**.** **Într-**o zi au ieşit tustrei; Ana la braţul lui Dan; discuţie: care clin doi e mai înalt **–** erau deopotrivă **–** se opreau în stradă, se măsurau, oglindi**ndu-**se în vitrine, lipi**ndu-**şi umerii… Nu te nălţa!” „Stai drept”. „Tu ai tocurile mai înalte”. Bătrânul râdea. El susţinea că Nimica e cu două degete mai scurtă, „dar ea are să mai crească”. Oamenii, casele, uliţele, tot ce vedeau îi impresiona neobicinuit: iubirea lor răspândea, pe unde călcau, un farmec de sărbătoare şi de neînchipuită frumuseţe. La întoarcere Dan îi arătă statua Republicii: „Când ai şti de câte ori m**-**am uitat cu ciudă la cocoana asta de bronz, care**-**avea aerul că râde de mine; uite**-**acu ce triumfător ne priveşte, şi ei îi pare bine că ne**-**am regăsit şi că ne iubim”.

Unsprezece zile de când îşi pun viitorul la cale. Sunt singuri, la aceeaşi mesiţă de lucru, Iscare şi**-**au făcut primele destăinuiri. Ana ascultă cu nesaţ: i se pare că intră **într-**o lume nouă, mare, plină de interes şi de minuni. Dan evocă figurile prietenilor lui, pe care-i prezintă, ca pe nişte eroi extraordinari, **într-**o proiecţiune de lumină uimitoare: viaţa lor mândră, munca lor dezinteresată, fraternitatea lor de idei, de talent şi de suferinţe, care i**-**au apropiat, i**-**au strâns ca **într-**o castă şi i**-**au izolat de lume, visurile lor largi şi umanitare, apoi glumele, particularităţile şi figurile fiecăruia… Ana e sigură că i**-**ar recunoaşte, cum i**-**ar vedea, şi parcă i**-**e dor de ei, ca de ceva care face parte din viaţa lui Dan.

El îi ia mâna şi i**-**o sărută; cu o mişcare delicată, ea-şi lasă capul visător pe umărul lui, gurile lor se cheamă cu sete, se atrag, îşi sorb respirarea în sărutări lungi, fierbinţi, fioroase. O, dulcii, îmbătătorii ei ochi ce se închid şi tremură, atât de drăgălaş, sub apăsarea gurii lui arse de

iubire!

— Entrez!

„E cineva jos care-ntreabă de domnu’ Dan”. Cine poate să fie? Dan pleacă cu capul gol. Portarul strigă-n urma lui: „prenez garde, monsieur, vous allez vous casser la tête”[18]. Ana aşteaptă, neliniştită.

Peste cinci minute uşa se deschide largă. Un domn străin, se înclină jenat. Dan, în extaz:

— Ghici cine e?

Ana se gândeşte o clipă, apoi surâde.

— Domnu’ Priboianu?

— Vezi, că te-a cunoscut?

Îşi aduc aminte de noaptea-n care-au stat până-n ziuă. Găsesc o plăcere în rechemarea temerilor şi suferinţelor trecute. Priboianu schimbă vorba, când i se pomeneşte de ce-a făcut el pentru fericirea aceasta... Ana se uită curios la barba lui stufoasă, la mâinile lui mari şi păroase: râsul, gesturile, glasul, vorbele cele mai neînsemnate i se par extraordinare, de un înţeles adânc, mistic – ea crede că vede un om dintr-un alt planet, venit pe pământ numai de dragul lui Dan al ei. Sub căutătura duioasă, părintească a lui Priboianu, inimile lor se simt ocrotite, tresar de-o fericire nouă, ei se privesc ca-ntr-o oglindă, în sufletul lui bun, şi parcă se iubesc şi mai mult.

— Iacă şi tata!...

Nouă explozie de bucurie. Bătrânul adusese verigile de logodnă. Ana trece în odaia de alături să-ncerce o rochie. Dan se scoborî cu Priboianu să cumpere două sticle de şampanie: mai mult un pretext, ca să-i vorbească, să-i spuie de copil, de cum a ştiut el să introducă în sufletul plăpând şi tulburat al Anei un mod mai larg şi mai uman de a privi lucrurile şi de a înţelege viaţa... Inima bună şi generoasă a lui Priboianu tresare, ca de triumful propriilor lui gânduri şi sentimente. Tot aşa ar fi făcut şi el.

— Primul redactor de la „Alarma” să se cunune fără

18 Prenez garde, monseiur, vous allez vous casser ki tête (fr.) —= aveţi grijă, domnule, o să vă spargeţi capul.

frac? Asta n-o permit. E la mijloc onoarea jurnalului meu!

Dan sfârşeşte prin a se lăsa, ca un copil, să facă ce-o vrea cu el. Priboianu îi cumpără rufărie, haine, tot ce se cade la un mire, îi dă o mie de franci, ca să aibă de cheltuială.

— Dar când o să mă pot eu plăti?...

— Nu vorbi fleacuri... Voi unde-o să staţi la Bucureşti? Ori nu v-aţi gândit încă.

— Apoi, să vedem, Ana zice ca să stăm deocamdată tot acolo, în strada Armaşu...

— Aşa? Va să zică ei tot mai ţineau apartamentul... de care-mi spuneai...

După dejun, logodna. La început, discuţie asupra punctelor cardinale. O mică busolă – *„breloque"* – îi pune de acord. Dan şi Ana stau drepţi alături, cu faţa la răsărit, şi sunt aşa de emoţionaţi, că de astă dată au uitat să vadă care-i mai înalt. Priboianu e vesel, vorbăreţ.

— Să nu vă temeţi, că nu ţine mult... A, pardon... logodnica trebuie să stea în stânga. Vezi aşa... Ori în dreapta... ce zici boierule?

Racliş e de părere că în dreapta; dar nici el nu ştie sigur, un moment se opreşte gânditor, **într-**o atitudine ceremonioasă, ca şi când ar căuta să-şi aducă aminte, în care parte-a stat el, când **s-**a logodit: conchide că aceasta n-are nicio importanţă, tuşeşte o dată uscat, din gât, şi apropii**ndu-**se de „copiii lui", mişcat, tremurând, le pune verigele-n degete. „Să trăiţi"... Vrea să mai spuie ceva, dar ochii i Se umplu de lacrimi: sărută pe Dan, apoi pe Ana: i se pare că se desparte de ea şi n-are **s-**o mai vadă. Priboianu, cu o mişcare de scamator, trece lui Dan un buchet frumos, pe care-l ţinuse ascuns, şi-i face semn să-l dea Anei.

— Acum puteţi ieşi din front. Noroc...

Şampania sfârâie în pahare. Planurile reîncep...

— Ba eu, frate Dane, ştii ce-aş zice? Să laşi pensionul şi să te-apuci de avocatură. Ai licenţa... o să-ţi vie poate greu, un an cel mult, pin t-ei da la brazdă, pân' t-ei

deprinde cu chichiţele meseriei şi cu lumea. Tu vorbeşti admirabil, nu că eşti de faţă… şi logodit, da’ ce-i al omului, el al omului, n-ai ce-i face. Pentru cei dintâi trei ani te iau eu în antrepriză, cu douăsprezece mii de franci pe an, vrei?

— Ieşi la covrigi…

— Mă rog, primeşti?

— Eu primesc, da’ să nu te păcăleşti.

— Ce-ţi pasă? Adă mâna… Taie, domnişoară!

Ana nu ştia cum şi ce să taie, şi trebui să-i explice datina poporului.

Două săptămâni trecură cu repeziciunea miraculoasă a întâmplărilor ce se alungă prin vis.

Într-un compartiment din Sleeping-Car: Ana doarme ostenită de fericire; calmul somnului dă figurii ei frumoase expresia acelei mulţumiri indefinite, acelui surâs divin, pe care-l au copiii mici când dorm. Dan, în picioare, rezemat de brâul ferestrei, uimit ca de ceva magic, de prin basme, îşi stăpâneşte respirarea, ca să n-o deştepte. E a lui toată comoara asta de farmec şi de frumuseţe? El o contemplă cu un sentiment de nespusă adoraţie; mintea i se pierde, şi gândurile îl dor, se înfioară de frica vagă pe care o dau fericirile mari şi neaşteptate. Îi huiesc urechile de-un şuier depărtat, neîntrerupt, obsedant. Sufletul lui arde: timpul, evenimentele, imaginile, toate se topesc în conştiinţa lui. Simte, ca prin somn, că e în tren; o impresie surdă de mişcare fără zgomot, fără zguduire. Jos, pe geamantan, se clatină, veşted, buchetul de nuntă. Dan îl vede şi se pleacă încet, îl aşază mai bine, să nu cadă… poate c-ar fi un semn rău; şi-n clipa aceea, ca la lumina unui fulger, îi licăresc imagini, un amestec de amintiri; Ana, în rocilie albă de mătase, pare-o zână din poveşti, pe el îl strânge fracul la subsuori, Racliş are două decoraţii la piept, Priboianu emoţionat, şi de-o solemnitate comică, îi şopteşte: „Dane, ia seama, tu te-ai zăpăcit”. îl ia de mână şi-i dă poveţe pe care el nu le înţelege. I se pare că toţi îl privesc îngrijaţi; îl duc prin case necunoscute, îl pun mereu de iscăleşte hârtii; oameni străini, pe care nu i-a mai văzut niciodată, îi

strâng mâna şi-i vorbesc cu dragoste; în picioare, lângă Ana; cât au să-i mai ţie?... un domn scurt, chel, cu favorite albe, ş-o doamnă grasă cu sprâncenelembinate şi cu ochii încrucişaţi, stau şi ei smirna de-o parte şi de alta, cu câte-o făclie aprinsă în mână; citanii lungi, nesfârşite, descântece superstiţioase, schime cabalistice, care-i duc mintea **într-**o lume de fermece şi de larmazonii. „Hi, hi, hi... Aţi văzut? Fărcăşanu... am copilărit cu el... *ambasador*... cum **s-**a întâmplat... el a botezat pe Nimica, şi tot el a cununat-o...”

Şi, moleşită de extaz, mintea lui Dan apucă, de ici, de colo, câte-o figură, câte-o vorbă, din vălmăşagul de impresii, ce prin mulţimea şi tăria lor pare a fi lărgit timpul în care-au încăput; de aceea întâmplările din urmă îi scăpară acum tulburi, deşirate, ca din**tr-**o imensă depărtare. Ana doarme. Viaţa, toate gândurile lui, imobilizate, o savurează, îi păzesc somnul, îi ascultă respirarea... unde să se ducă din parfumul acestei fericiri? Lumina intensă a momentului îi îngrădeşte vederea, împrăştie în întuneric pulberea de amintiri şi de speranţe, conştiinţa lui se izolează, se pierde în farmecul covârşitor al clipelor cari curg.

O staţie... Ce zgomot infernal. Aude roţile vagoanelor din urmă răsunând sub loviturile unui ciocan de fier, bătăile se apropie, tot mai tari, îl săgetează prin creieri şi-i dau tresăriri nervoase, care-l dor.

Ana deschide ochii speriată, vede pe Dan şi-i zâmbeşte somnoros.

— Unde suntem?

Amândoi la fereastră caută să citească pe frontispiciul gării, dar e noapte şi nu se vede, capetele lor se alătura, îşi lipesc tâmplele; **s-**aude şuetul unei ape mari, lumina felinarelor tremură pe stâlpii albi ai peronului, toată lumea se dă jos, e vama de la Vârciorova.

Pe la amiază sosesc la Bucureşti. Ce curioase li se par străzile! Şi casele parcă **s-**au mai micşorat în lipsa lor. Pe calea Victoriei, câţiva cunoscuţi îi salută. Dan are sentimentul că zboară. Ana e ostenită; pe chipul ei trec

umbre de melancolie.

Acasă, în strada Armaşu; lucrurile parcă se deşteaptă din**tr-**un somn lung, se deschid ferestrele, şi odăile respiră. Dan se crede străin, parcă se jenează de mobile. Din odaia Anei se uită lung la fereastra căsuţei din faţă, unde-şi închipuie că se vede pe el, visător, timid, mai tânăr c-un an, şi toate, câte **s-**au petrecut de atunci, îi sclipesc în fulgerarea unui gând. Zilele dintâi trec ca nişte sărbători pline de surprize: primul lor dejun „acasă la ei”, primii lor paşi pe stradă îi emoţionează şi li se întipăresc în minte cu forţa unor evenimente extraordinare, tot ce văd li se pare nou: simţurile lor au fiorul virgin şi frescheţa de senzaţii a copilăriei. Racliş pleacă la o vară a lui. Dan pledează două procese şi le pierde: aceasta îl dizgustă pentru totdeauna de avocatură, căci era adânc convins că în amândouă pricinele dreptatea fusese de partea lui... îşi reia lecţiile de la pension, şi începe să se ocupe mai cu dinadinsul de literatură. Uneori, noaptea, după ce adoarme Ana, se scoală binişor, şi scrie ceasuri întregi, îşi ascunde paginele chinuite, ca să nu afle ea câtă osteneală îl costă fiecare rând, apoi **într-**o seară se aşază la masă şi deschizâ**ndu-**şi caietul începe să-şi limpezească de-a binelea tot ce-a migălit în secret. Ana se apropie încet, se uită cu sfială peste umărul lui, el o simte ş-acopere cu mâna ce-a scris, ca să nu citească ea; dar nu-l rabdă inima, şi-i citeşte cât a făcut, şi-i spune dinainte ce are să mai urmeze. Ea îl ascultă cu un sentiment de recunoştinţă şi de admiraţie care deşteaptă în Dan puteri necunoscute; privirea ei îl înalţă, îi dă pasiunea muncii, şi setea de glorie, pe care niciodată n-a simţit-o ca acum.

Peste două luni apare volumul „încercări literare” de V. Dan. Erau poezii, nuvele şi câteva portrete, tot ce putuse **s-**aleagă din munca lui de zece ani. Cu ce emoţiune trece pe la vitrinile librăriilor, şi ce curios i se pare **într-**o zi când îşi vede cartea în mâna unui necunoscut! Simte cum sufletul lui se răspândeşte, şi circulă în sufletele altora. Cartea se vinde, e un succes neobicinuit; Ana e mândră;

când nu-i Dan acasă, traduce doicii câte-o nuvelă; îi pare rău că fetiţa, neavând decât patru luni, nu poate să guste şi ea operele lui Dan.

O masă prietenilor, din primii bani de pe literatură. Stelian găseşte şampania „magistrală"; la a doua sticlă zice că destupă „nuvelele", la a treia „portretele". Petroni întreabă mereu pe Graur: „Ce ai tu, de ce eşti aşa trist?" Era o glumă veche a lor, „*une scie*" **într-**o zi Graur vorbind de puterea sugestiei le spusese că, pe el, rând îl întreabă cineva: de ce e supărat? îl face imediat să se simtă supărat, aşa fără niciun motiv, ca şi când privirea şi vorba celui care-l întreabă ar arunca deodată în sufletul lui bine dispus o nelinişte, o presimţire de ceva rău. De-atunci ei îl necăjeau, ziceau că încearcă să-i sugereze melancolia. Priboianu, care se amesteca rar în copilăriile lor, de astă dată se simte şi el sedus.

— Ba nu, zău, ce ai tu Graure, de stai aşa... ca un ţap logodit?

Acesta zâmbi, apoi îşi luă, în adevăr, şi poate involuntar, un aer gânditor... Un hohot general de râs.

— E gata.

— Vezi, domnule, ce ţi-e şi cu sugestia?

— Mititelul, mi l-aţi necăjit, lăsaţi-mi băiatu-n pace... Şi Stelian dă să-l sărute, Graur se fereşte; altă toană de râs. După-masă Stelian citeşte un articol al lui despre cartea lui Dan; acesta se uită în ochii Anei, ea străluceşte de frumuseţe şi de veselie. Fericirea lor capătă un aspect nou, se reîmprospătează sub privirile prietenilor; invneie lor parcă se înţeleg mai bine şi se simt mai strâns legate în atmosfera asta de simpatie şi de solidaritate.

...Dar nici vorbă că trebuie să-şi pună cartoa la Academie! Cine-o să ia premiul anual de cinci mii de lei? Anul acesta n-a apărut nimic vrednic de luare aminte; opera lui Dan se impune, originalitatea gândirei ş-a darului de a exprima sare-n ochi... E adevărat că „nemuritorii" sunt cam tari de ochi, şi au frumosul obicei de a se premia numai pe ei; aşa, ei au respins „Poeziile" lui Stelian, pentru

a premia o broşurică cu „impresii de călătorie” a unui confrate; au respins „nuvelele” lui Graur, pentru nişte dări de seamă şi rapoarte ministeriale intitulate „Opere literare” ale unui alt venerabil nemuritor, care după o lungă şi eroică luptă cu bugetul ţării, îşi înfigea acum dinţii osteniţi în cozonacul Academiei, atât de bun şi de priincios pentru bătrâneţile *confraţilor*; dar anul ăsta nu **s-**a văzut nimic scris dj vreun academician, aşa încât vor fi siliţi să dea premiul cuiva de-afară; desigur o să ia doliu Academia, o să fie un scandal această sfărâmare a celor mai sfinte tradiţii, dar, în lipsă de gloanţe, trebuie să lase vânatul pe seama altora.

— Şi, apoi, zi că te refuză, ce pierzi? Un bilet, la loterie, nu-i aşa Petroni?…

— Aşa-i, numai că prea câştigă mereu comitetul de tragere… pe sfoară.

A doua zi Dan şi-a depus cele douăsprezece exemplare; dar cum niciodată n-avusese noroc la loterie, era la adăpost de orice iluzie.

Ana se înstrăinase cu totul de rude; gândul că soră-sa ar privi-o de sus, ş-ar ofensa-o cu compătimirea ei, îi înăsprea inima, o umplea de revoltă şi de răutate, încă de când era la Paris; oroarea de a vedea pe unchiu’ său punea pentru totdeauna o prăpastie între ea şi familia ei. Nu ieşea din casă decât cu Dan, n-avea nicio prietenă. Adesea zilele i se păreau lungi, apăsătoare; singurătatea îi dădea gânduri urâte, o umplea de temeri neînţelese, superstiţioase; ş-atunci **s-**aşeza la fereastră, ş-aştepta pe Dan cu nerăbdare.

Se simţea incapabilă de a face şi ea ceva; seara, când trebuia să spuie bucătăresei ce să gătească, o apuca groaza; uneori sta o jumătate de ceas să-şi aduc-aminte de vreun fel de bucate, îi venea să plângă de necaz. Dan se însărcina să se ocupe el de menaj, făcea haz de supărările ei copilăreşti, ş-o ruga să-i cânte ceva la piano, sfârşeau întotdeauna prin a găsi un farmec particular, artistic, în casa şi gospodăria lor dezordonată.

Într-o seară se-ntorceau de la şosea pe jos, bătea vântul şi ei închideau ochii şi se fereau de praf.

— Când o **s-**avem şi noi un cupeu?…

Dan văzu în această întrebare un lung şir de păreri de rău, ascunse în inima ei bolnav;

— Ai vrea în adevăr: …

— O, am glumit. Ce idee! Am spus aşa o prostie, fără să mă gândesc.

— Tu te aperi, ca şi când… n-ar fi o glumă…

Ea începu să râdă. Dan rămase pe gânduri. Îşi închipui o clipă c-o vede **într-**un cupeu trecând, vertiginos, pe dinaintea lui, şi depărtâ**ndu-**se pentru totdeauna, în lumea ei de altă dată. Putea dar **s-**o piardă!… Şi el o strângea în iubirea lui din ce în ce mai adâncă, mai pasionată, ca şi cum ar fi căutat **s-**o vindece de-această nostalgie nenorocită.

E dimineaţă. Afară ninge liniştit. Ei stau la fereastră şi privesc cum se cern de sus fulgii mari, uşori, **într-**o cădere leneşă, ostenită. Strada, coperişurile caselor sunt albe, de un aspect moale, vaporos, ce predispune la visuri. Un farmec nou, de care nu-şi dau seamă, străbate sufletele lor, şi ei se miră, li se pare că n-au mai văzut niciodată o zi de iarnă.

Ana surâde visător; braţul lui Dan îi strânge încetinel mijlocul, şi ea, alintată, îşi razimă capul pe umărul lui. În sobă trosnesc lemnele prididite de para unui foc lacom.

— Când mă gândesc că **s-**ar fi putut întâmpla să nu ne cunoaştem, parcă m-apucă groaza… Ţi-aduci aminte, când ai venit întâi în clasă la mine, cum voiai să… mă necăjeşti…

— Ce nebună eram. Da' pe urmă, cum te-ascultam, cu ce nerăbdare aşteptam lecţiile tale! Parcă te văd… erai aşa cuminte, şi blând, şi vorbeai încet, frumos; o dată, ştii, ne-ai povestit ceva trist din viaţa lui Paganini; da' nu ştiu cum, parcă şi glasul şi figura ta aveau ceva misterios în ziua aceea, c-o dată am început toate să plângem… ţi-aduci aminte?

— Te gândeai tu pe-atunci, c-ai putea fi a mea?

Şi Dan, surâzând ca de farmecul unui vis, o strânge la sân ş-o sărută dulce pe colţul gurii.

— Acum mi se pare că m-am gândit întotdeauna, şi cred că n-aş fi putut trăi fără tine, dar atunci... Ştiu eu? Eram aşa de proastă... Tu ai spus doicii să mute patul de-acolo?

— Eu, ca **s**-astupe uşa care dă-n coridor...

Fusese o ceartă între slugi, din cauza asta. Ea începe să-i înşire, ce-a zis doica, ce-a zis bucătăreasa, fiecare-n limba ei, cum gesticulau şi ţipau una la alta, furioase că nu se pricep, şi crezând că, dacă strigă vorbele mai tare, or să se priceapă...

— Era nostim de tot, eu ascultam de aici şi muream de râs.

Pe Dan îl dor aceste ruperi subite de idei: nu înţelege cum poate Ana să se smulgă cu atâta uşurinţă din**tr**-un curent de gânduri aşa de atrăgătoare, şi deodată, fără nicio noimă, să treacă la câte o banalitate neaşteptată. De mai multe ori observase la ea lucrul acesta, şi i se părea straniu, îl tulbura ca o răsturnare violentă şi brutală a legilor minţii omeneşti; dar nici acum nu-i vine să-i spuie. se teme să n-o supere... Ar fi păcat; e aşa de veselă! E un cap delicat, copilăros încă, îşi zice în gând, ş-o priveşte iubitor, zâmbind inconştient de râsul ei drăgălaş, captivant, pe când sufletul lui vibrează şi răsună încă de chemările duioase ale trecutului.

Ei sunt tot în luna de miere. Personalitatea lor doarme în legănarea iluziilor. Toate gândurile, toate grijile, toate asperităţile firii lor se pierd, topite laolaltă, în focul unui amor nesfârşit, şi sfânt, şi dulce, cum n-a mai fost pe lume, cum n-are să mai fie.

Ei se doresc, când nu se văd câteva ceasuri. Dan vine-ntotdeauna grăbit acasă; pe drum îşi face fel de fel de idei: o fi bolnavă, **s**-o fi aprins casa... închipuirea lui îi înfăţoşază primejdii, tablouri fioroase al căror aspect îi alarmează conştiinţa, ş-atunci, ca un copil gonit de spaima

indefinită a întunericului, îşi iuţeşte pasul, inima-i bate speriată, ochii i se tulbură de soare; ca să-şi mai distragă mintea ascultă cum scârţâie zăpada sub tălpi. Ana-l aşteaptă, îi sare-n gât şi-l sărută, face nebunii, zice că e cuţu lui cel mic şi se gudură, îşi îndeasă faţa în hainele lui reci, cari aduc în odaie mirosul plăcut al iemei, al aerului sănătos de-afară.

— Ştii că e posibil să luăm premiul de la Academie!

Se-ntâlnise cu Damaschin, un scriitor de mare valoare, deşi academician, şi acesta-l asigurase că toată atenţia nemuritorilor, şi toţi sorţii de izbândă sunt pentru cartea lui Dan.

Un nou tezaur de iluzii, la gura sobei; cinci mii de lei! Două prietenilor; le rămân trei: o călătorie în Orient… Cine-a spus că nopţile de iarnă sunt lungi? Ei se vedeau deja departe, pe mare, în larma străinilor din ţări deosebite, în zgomotul vaporului, auzeau roţile sfădi**ndu-**se cu apa, şi, sub trompa de fum, vedeau coada alburie de clăbuci de-a curmezişul talazurilor.

— Mă iubeşti, Nino? Nu-i aşa că suntem fericiţi?…

Şi aceleaşi gânduri, aceleaşi vorbe revin cu alt parfum, ei cred că şi le spun pentru prima oară.

O scrisoare de la Racliş: e bine, n-a primit cartea lui Dan; după Paşti are să vie pentru vreo două săptămâni; îi doreşte şi-i sărută cu drag.

Se desprimăvărează, uliţele sunt murdare şi străşinile picură, toate casele parcă au guturai.

E duminică. Dan scrie; Ana îi face ţigări; bate cineva la uşă. E Stelian.

— Cum să te prepar, ca să nu-ţi vie leşin?

— M-a premiat!

— Nu, te-a ras.

— Ştiam, şi cui l-a dat?

— Lui domnu’ Razi…

— Fostul inspector…?

— Da, şi când ai şti istoria… Ascultă, mi-a spus-o Damaschin aseară. Cunoşti pe Curtius Borceanu?

— N-am auzit de numele ăsta niciodată. Cine-i?

— Ce dracu', Dane, e nepermis să nu ştii pe domnu' Curtius Borceanu, mare academician, de la descălecătoare! Poate l-oi fi văzut vreodată pa stradă, e un prichindel, scurt, cu nişte picioare subţiri şi strâmbe, şi are un barbişon roş, foarte nostim, mi se pare că pentru asta l-a şi făcut academician; e el niţel cam hodorogit, şi cam aduce din picior... da' crai, lucru mare! Trăieşte cu una Măcăreasca, o văduvă cochetă, care de multă vreme are-o fată de măritat... Nu-i aşa că pân-aici am aerul de a bate câmpii? Stăi să vezi: domnul Razi, de când a rămas fără slujbă, e vânător, vânător de lei... noi. Ştii că tată-său a murit, şi n-a lăsat decât datorii. De unde şi până unde tânărul Razi, curtezan cum e de felul lui, se introduce-n casa doamnei Măcărescu, în calitate de viitor ginere. Măcăreasca încântată. Se face logodna. Domnu' Curtius Borceanu încântat şi el, că i se limpezeşte terenul. Razi are nevoie de câteva mii de lei ca să poată intra în moştenire, zicea el. Măcăreasca nu dispune deocamdată, femeie cuminte. Ce-i de făcut? Atunci el îi spune c-a pus o carte la Academie: un ghiveci naţional intitulat: „Auguştii miri” n-ai citit-o? Am să ţi-o aduc, e grozavă, monumentală – are şi versuri – să vezi, mă, linguşire greţoasă; sunt ca vreo sută de pagini, pe hârtie groasă; de la început pân' la sfârşit e o milogeală, o înjosire de lichea flămândă şi laşă, care tremură şi se târăşte pe brânci după un codru de pâine...

— Ei, ş-a premiat-o?

— A premiat-o. Borceanu încălzise inimele colegilor: le spusese că-i chestie matrimonială la mijloc: „faceţi această casă, pentru mine!... Sunt tineri şi se iubesc ca doi hulubaşi. Copiii lor or să vă binecuvânteze...” Academia a fost şi de astă dată la înălţimea ei.

— Mai bine. Preferinţile Academiei au ajuns să fie compromiţătoare... Şi totuşi în fundul inimei lui se ascundea un sentiment vag de decepţie, umbra unei păreri de rău, pe care-i era ruşine **s**-o spuie.

Sosise primăvara. Copacii înfloriseră, păreau ninşi.

Era în vacanţia Paştelui; Dan scria o dramă. **Într-**o dimineaţă, Ana dormea încă, el se pregătea să iasă, ca să-i cumpere flori, servitoarea-i aduse o telegramă: o deschise, nervos, cu presimţirea unei nenorociri, şi rămase-nlemnit: murise Racliş. Tiptil se strecură afară, ca să poată gândi; i se părea că vorbele, pe care le citise, se vor speria de sine în tăcerea casei şi vor îngrozi somnul liniştit al Anei. Se aşeză jos, pe scară, şi **sprijinindu-**şi coatele pe genunchi, îşi lăsă capul în mâini şi închise ochii. Văzu chipul uscat al bunului bătrân, în repausul spăimântător al morţii, îi văzu degetele de ceară înţepenite pe piept… Mâine-l îngroapă… Şi Ninica-l aşteaptă, ieri îi pregătea odaia, i-a aşternut covor la pat… Oare cum să-i spuie?… Mintea lui se pierdea, căutând vorbe cari nu sunt. O ţigancă striga pe stradă: „ghiocei frumoşi!” Un moment se gândi să cumpere; şi-ndată-şi luă de seamă: „ar fi un dar perfid”… Intră ostenit, abătut. Ana se pieptăna. Era veselă. îl privi fix, ţii**ndu-**şi râsul, apoi îl sărută.

— Şiretule, crezi că nu ştiu?

— Ce?

— Vine tata, ai primit telegrama…

— Cine ţi-a spus?

— Ioviţa… da’ ce ai?… Mă sperii…

Dan era palid, simţi că vorbele-i scapă prin ochi; un moment i se păru c-a spus tare: ra murit”; şi privi rătăcit, în lături, plecâ**ndu-**şi capul, ca sub groaza unei lovituri fatale. Ana-l zgâlţâi, şi-i răcni-n urechi:

— Spune, omule, ce e?

Dan se uită cu tristeţe la ea. Sufletul lui delicat şi mândru tresări ca de-o ofensă. Se hotărî să-i spuie. glasul îi tremură pe primele vorbe, cari nu erau acelea pe care le gândise…

— Nu-i nimic, Nino dragă, linişteşte-te.

— Spune drept, e tata bolnav?…

El înclină încet din cap.

Ea se răsti, impacientată, mânioasă.

— Dă-mi telegrama… oh, cum mă torturi!

Şi ridicâ**ndu-**şi pumnii în dreptul obrazului, vru să**-**şi blesteme viaţa.

Dan o apucă în braţe, îngânând cuvinte de iubire, de mângâiere. Atunci, prin una din acele fulgerări de conştiinţă, ce par a lumina în noi gândurile altora, Ana înţelese, şi căscă ochii mari, cu o expresie de teroare.

— A murit?

El o înveli **într-**o căutătură de**-**o nespusă înduioşare.

— Nino... dar glasul i se îneca în lacrămi, vru să**-**i sărute mâna; c**-**un ţipăt de groază ea se smulse din braţele lui, feri**ndu-**se ca de o atingere vinovată, ce profana doliul ei sfânt; şi ca să nu mai vadă nimic, îşi îngropă capul în pernă, şi plânse, nebună de durere.

Dan suspinând îi săruta părul despletit, gura lui arsă îi şoptea cuvinte de adoraţie, o implora să**-**şi întoarcă faţa spre el, să**-**i fie milă de viaţa, de inima lui bolnavă... Ea nu voia să**-**l asculte, şi scutura din umeri ca **s-**o lase**-**n pace. El simţi un gol în suflet, ca o retragere bruscă a iubirii lui vexate.

N**-**aveau ei aceeaşi viaţă, aceleaşi dureri, aceleaşi gândnri? De ce**-**l gonea ca pe un străin, în loc să**-**şi plece capul pe sânul lui, şi să plângă cu el, căci şi el era orfan, şi toată iubirea, toată viaţa lui era a ei! În momentul acela i se păru c**-**o vede la şcoală, răsfăţată, cochetă, fudulă de mâinile ei albe şi de zgomotul pe care**-**l făcea rochia ei de mătase.

Telegrama îi chema la înmormântare. Au plecat în ziua aceea, Ana a plâns tot drumul, din când în când suspina, legă**nându-**şi capul: „N**-**am să**-**l mai văd „n-a**m** să-l mai văd”. Au sosit tocmai când îl aşezau în sicriu. Ana se aruncă desperată şi boci pe trupul încremeni: al mortului, îl sărută pe obraz, pe mâini, pe haină; abia au putut-o ridica de acolo: cum îşi încleştase mâinile, unghiile ei hârşâiră c-u**n** zgomot fioros pe chembrica r[19]oşie ce îmbrăca sicriul. La cimitir voia să s-a**r**unce-n groapă. „Lăsaţi-m**ă**, ce-a**v**eţi cu mine!...” Glasul ei era răguşit,

---

19 Chcmbrică — numele unei ţesături de bumbac.

spart; cioclii traseră frânghiile, a căror frecare pe fundul coşciugului dete un sunet uscat, sinistru; şi toţi simţiră trecând prin ei suflarea glacială a necunoscutului, misteriosul fior al veciniciei. Ana leşinase.

Vara lui Racliş era una din acele fiinţi în care nenorocirile parcă trag la ţintă: bărbatu-său internat **într-**o casă de nebuni, băiatul ei exilat, din cauza unui discurs entuziast la o întrunire de studenţi; o fată cocoşată, cu picioarele moi, pe care-o purta toată ziua **într-**un căruţ; aceştia îi mai rămăseseră; bătrâna număra pe degete morţii familiei pe care-i dusese, pe rând, la cimitir, în anii din urmă...

Ce de dureri sunt în lumea asta, cugetă Dan. A doua zi plecau. Ana era palidă, din când în când îşi ducea batista la ochi şi plângea. Tăcerea ei, nepăsarea de tot ce-o încunjoară, rochia ei cernită, crepul negru ce-i flutura din creştet până-n poate, puneau în jurul fiinţii ei o atmosferă rece, impenetrabilă. Dan o privea cu sfială, nu îndrăznea, nu ştia ce i-ar putea spune. Un sentiment de dureroasă izolare îi întuneca mintea, îi discorda voinţa; se simţea slab, laş, gonit din sfera propriei lui vieţi. Uneori avea clipiri de revoltă, de răutate. Până-n gât [îţi venea să-i spuie: „Ce va să zică asta?... Parcă l-aş fi omorât eu...” I se părea că şi-a auzit glasul tremurând pe cuvintele acestea. Ş-atunci tresărea ca din**tr-**un vis prăpăstios; firea lui bună şi miloasă-l dojenea pentru momentele acelea de rătăcire şi de egoism, în care el se alarma numai de suferinţele lui; se uita pocăit, rugător la Ana şi, în gând, îi cerea iertare de ce era să-i spuie, se ruşina de ce gândise, ca de un acces de nebunie prin care trecuse şi care-i umplea conştiinţa de-o spaimă retrospectivă.

Dar vremea vindecă toate durerile. Adu-ţi aminte, cititorule, de morţii pe care i-ai plâns, de prima încercare crudă ce te-a încremenit pe loc, de cele dintâi momente de supremă sfâşiere şi desperare, pe care ţi se părea că n-ai să le mai poţi uita niciodată, şi că va trebui să mori de durere... Câţi ani sunt de atunci? Prin câte încercări

cumplite n-ai mai trecut, şi toate au încăput în inima ta largă, şi vremea le-a acoperit, ş-a potrivit locul unde le-a îngropat, ca să nu se mai cunoască, ş-a semănat pe deasupra flori, ca să nu mai ştie lumea, ca să nu mai ştii nici tu, câte-ai îndurat, câte doliuri mari porţi în sufletul tău 1

— Azi a fost Matilda pe-aici… de când nu mai e ministreasa, şi-a mai venit în fire, vorbeşte cu lumea, nu se mai strâmbă… Ştii că ne-a poftit pe mâine seară la masă…

— Ai spus că mergem?

— Eu am zis că nu ştiu; să te-ntreb pe tine, nu mi-a venit să-i spun că nu vreau, dar după ce-a plecat i-am scris că mâine avem şi noi lume la masă… Cum ai crede tu c-aş merge? Mie-mi face rău, şi când întâlnesc pe stradă, pe câte cineva din familia mea… De ce te uiţi aşa?…

— Pentru că… am eu un gând, care mă tot urmăreşte de mult, şi nu ţi l-am spus, dar acum văd că şi ţie…

— Ce gând?

— Să plecăm din Bucureşti. Să ne retragem…

— Unde?

— Oriunde, la un târguşor, la vreun sat undeva, în linişte.

Ana fu apucată de-o bucurie copilărească; nu mai avea astâmpăr, nu-i venea să creadă; se aşeză pe genunchii lui şi-l luă de gât; ochii ei frumoşi scânteiau de fericire.

— Spune drept, **s**-ar putea?

— Numai să vrei *tu*.

— O, de câte ori nu m-am gândit şi eu la asta, ca la un vis irealizabil!…

Închipuirea lor se pierdea în perspective de fericiri, cu atât mai atrăgătoare cu cât erau mai nehotărâte. Bucureştii li se înfăţişau ca o Gomoră; o lume stricată, capiştea tuturor viţiilor, un aer greu, bolnav, impestat, în care nu se poate visa, nici iubi, în care inimele lor sufereau, tânjeau, fără să ştie de ce; erau nerăbdători să plece mai iute; departe, o căsuţă albă, simplă, ascunsă de copaci, un adevărat cuib de fericire, şi cum or să se

iubească, şi ce liniştiţi or să fie, retraşi, neştiuţi de nimeni, acolo o să-şi isprăvească el drama, la care lucrează de atâta vreme fără niciun spor, acolo are să cugete în toată libertatea, ş-are să scrie pe fiecare an câte-un volum, viaţa celor asupriţi, ticăloşiile oraşelor mari, triumful parveniţilor, toată dezordinea, toate nedreptăţile, care se petrec zilnic, şi nimeni nu le vede, şi nimeni nu le spune.

Era prin august. Mica Lori începea să facă primii paşi, împlinise anul. Doica plecase-n patrie ducând cu ea convingerea nestrămutată că fetiţa seamănă cu Dan, bucăţică tăiată.

Fuseseră două săptămâni la Rădâeşti. Smărăndiţa se măritase c-un arendaş gras, apoplectic un fel de goril, pe care Dan nu putea să-l sufere. Aglaia şedea-n pat şi toată ziua-şi căuta-n cărţi, nişte cărţi soioase, pe care le-am este ca numai c-o mână, cealaltă fiind paralizată. Unchiul lor îmbătrânise, de-abia mai umbla, vecinic cârtitor şi răutăcios, ochii îi erau acoperiţi de-o ceaţă, nasul vânăt; avea o figură idioată, şi duhorea a rachiu, ca o velniţă. Pe Ana o interesau tipurile curioase şi viaţa asta, nouă pentru ea; surorile lui Dan îi erau dragi, îi plăfcea să le-asculte, să le întrebe; ele

O admirau, îi dezmierdau mâinile, îi spuneau mereu cât îi de frumoasă, îi vorbeau de Vasile, când era copil; ea ar mai fi stat bucuros, îl ruga s-o mai ducă pe la locurile pe unde se jucase el cu băieţii din sat, să-i arate urmele vieţii lui de-odinioară, s-o umple de amintirile lui, care-i erau aşa de scumpe; Dan însă suferea; pe el îl prigonea gândul că în casa asta trebuie să se fi petrecut o crimă; în ochii stânşi ai lui unchiu-său căuta umbra unei remuşcări, seara se uita cu frică în colţurile mai întunecate, ca şi cum s-ar fi aşteptat să vadă deodată, ieşind dintr-un părete, spectrul lui Leonida. Să îi mai stat, s-ar fi îmbolnăvit desigur.

Ana e singură, la fereastră; aşteaptă pe Dan. Nimic nu i se lămureşte-n minte. Gândurile ei ostenesc când se întorc spre trecut. Unele întâmplări trăite de curând

I se par rămase departe, străine, ca şi când n-ar mai

ţinea de viaţa ei; şi totuşi, când îşi aduce-aminte de Peruianu, i se urcă sângele-n obraz. L-a văzut **într-**o zi la şosea, şi un fior, o durere surdă a simţit în tot trupul; Dan n-a băgat de seamă. O, ar vrea să plece, să plece mai curând, i-e dor de locuri depărtate, necurnoscute; aici e **într-**o continuă nelinişte, o apasă privirile, gândurile oamenilor, amintirile ei urâte, aerul, toate-i fac rău. Ce bun e Dan cu ea; sufletul lui delicat o atinge, o înduioşează; **ea –** şi aduce-aminte cu mustrare de momentele-n care l-a supărat; n-are să-l mai supere niciodată... îşi priveşte mâinile cu atenţie, ca şi când nu le-ar fi văzut de mult: toate gândurile ei adorm pe lustrul trandafiriu al unghiilor.

Dan intră vesel... „Poirnâni plecăm... Ghici unde..." şi-i arată decretul: era numit judecător de pace la Pungeşti.

A doua zi Poteraş ajuta la „împachetare". Un tapiţer ambala pianul, ale cărui coarde tresăreau **într-**un suspin jalnic la fiecare lovitură de ciocan; răsunetul acesta, zgomotul pe care-l făcea bătutul ţintelor în lăzile de brad, huruitul mobilelor, dezordinea tuturor lucrurilor din casă dădeau Anii un sentiment de devastare; i se părea că toată viaţa ei se distruge: dar se silea să **s-**arate veselă, ca să nu-nţeleagă Dan. Priboianu venise cu gândul să mai încerce, doar le-o scoate din cap ideea asta nesocotită de a pleca pentru totdeauna din Bucureşti. La început crezuse că e o glumă, a râs; în urmă când a văzut că e serios, a căutat să-i convingă de prostia pe care vor **s-**o facă, de greutăţile neprevăzute la care se expun aruncâ**ndu-**se în necunoscut, aşa orbeşte, ameţiţi de iluzii copilăreşti; i-a arătat lui Dan răspunderea pe care şi-o ia, ducând pe Ana **într-**o lume de care şi el se va sătura peste câteva luni. Însăşi iubirea lor va suferi de monotonia aceloraşi vorbe, aceloraşi impresii, pentru că toate se-nvechesc cu vremea; şi-n**tr-**o bună dimineaţă or să se simtă străini, singuri, o să li se urască, ş-atunci, or să vadă ce mare greşeală au făcut... Dar ei – râdeau: „Vezi, Nino, omul care n-a iubit? El nu ştie ce-i asta".

Acum, ce să le mai spuie? îşi luă un aer indiferent.

— Când plecaţi?

— Mâine… Cum se vede că eşti supărat pe noi!

— Eu? De ce?

Dan îl luă de braţ şi-l rugă să-l ierte că nu ţine seamă de sfaturile lui, îi rupea inima această despărţire, dar nu mai putea sta, se simţea ostenit, strivit de ce vedea, de ce auzea în jurul lui, îl sufoca aerul stricat al acestei societăţi, în care oameni ca Veronescu-Prisăcani triumfau, ieşeau din ce în ce mai în lumină cu o statornicie exasperantă, pe când cei mai buni şi cinstiţi rămâneau vecinic în umbră; spectacolul acesta îi zdruncina mintea, îl învenina peste măsură; nu mai putea gândi, când trecea pe stradă vedea atâţia trântori fericiţi, atâtea lichele enervante, c-adesea îl cuprindea o scârbă imensă; viaţa, mizeriile de afară îl năvăleau ca nişte valuri de mocirlă; nu, nu mai putea respira în duhoarea asta; se ducea să se răcorească, să scrie în linişte… are să-şi isprăvească mai întâi drama, şi pe urmă are să scrie un roman, îl poartă de mult în cap…

Priboianu se uită lung la Ana.

— Mă rog, dumneata ce zici de toate astea?

— Eu zic c-o să fim foarte fericiţi. Şi vara ai să vii să ne vezi, nu-i aşa? Dan are să scrie… nu-ţi faci idee, ce bine-mi pare că plecăm.

Şi ea împrumuta inconştient frazele lui Dan; vorbea de liniştea necesară unui artist, de potrivirea minunată a gândurilor ş-a dorinţilor lui. Se iubeau aşa de mult, ce li se putea întâmpla?

Ei tăcură. Tapiţerul bătea zorit în stinghiile de brad; un zgomot lugubru se izbea de păreţii goi, tremura în ferestrele fără perdele; toată casa dădea o impresie de moarte şi de pustiu.

Pe valea Kacovei, la două ceasuri departe de Vaslui, e târguşorul Pungeşti. Nicio privelişte deosebită; sunt locuri şterse prin care treci, fără să le vezi, ca pe lângă acei oameni, după cari nimeni nu întoarce capul, nimeni nu întreabă cine sunt. Pe şesul din faţa o coamă lungă de lozii

şi de papură înseamnă cotiturile unui pârău, a cărui matcă e uscată pe vreme de arşiţă* Numai pe tăpşanul dinspre apus se vede un petic de dumbravă rară; încolo stau măgurile dezvălite, mirişte şi imaşuri cât bate ochiul. În vatra înclinată a târguini căsuţe albe, cu prispe înguste de jur-împrejur: la uliţa, de o parte şi de alta, sunt înşirate dughene, multe din ele lipite sub acelaşi coperiş de şindrilă înnegrită de vechime; unele strâmbe, pleoştite şi vârâte-n pământ pân' în fereşti, parcă rânjesc la trecători. Unde şi unde răsare câte-o clădire mai de seamă: casa proprietarului, conacul subprefecturei, cazarma...

— *Aicea-s* Pungeştii I Tragem la han?

— Nu, la primărie!

Era pe la toacă, tot drumul, ploaia bătuse darabana pe burduful întins al trăsurii. Fetiţa dormea-n braţele lui Dan. Ana plânsese; o durea capul. Primăria era mai la deal: caii, rupţi de osteneală, de-abia se mai urneau. Plesnetele din bici, strigătele desperate ale birjarului, talanga legată la oişte umpleau aerul liniştit al orăşelului de-un zgomot alarmant; capete curioase se grămădeau pe la fereşti, copiii alergau pe lângă roţi, se atârnau de arcurile de dinapoi, lăsate sub greutatea cufărului. Trăsura se opri în faţa primăriei.

Notarul, crezând că e domnul prefect, ieşi în poarta emoţionat, cu condeiul după ureche. Dan se dete jos, îi spuse cine e, şi-l întrebă unde-ar putea trage deocamdată.

— Sunteţi familistru, văd; aveţi încăpere destulă; iaca aici mai la vale-i casa dumneavoastră, poftim...

Şi cum Dan nu pricepea ce înseamnă „casa dumneavoastră”, notarul îi explică: Moisi Singoel ţinea embaticurile târgului. El plătea lui Spano, proprietarul moşiei Pungeşti, două mii de galbeni pe an, şi încasa vest tul tuturor acareturilor.

— El e stăpân pe tot ce-i aicea... (Notarul ridică braţul şi-l mişcă în aer, ca şi cum ar fi adunat; ub mâna lui toate bogăţiile târgului.) Şi fiindcă...

— A, înţeleg, îl întrerupse Dan impacientat, domnul

Singhel… are daraveri cu embaticarii şi… dă o casă pentru locuinţa judecătorului… Eu nu pot primi; voi să plătesc. Aiurea nu găsim?

Notarul se gândi un moment, i se păru cam iute noul judecător.

— Are popa Vasile; dă-i mică, numai două încăperi…

— E departe de-aici?

— Iaca-i colea; a treia casă. Poftim **s-**o vedeţi.

Popa-i văzu şi le ieşi înainte. Din**tr-**un cuvânt se-nvoiră: treizeci lei pe lună

Preuteasa alergă la trăsură. Se minună de frumuseţea Anei, luă fetiţa-n braţe. Ioviţa se dete jos de pe capră, era udă bleaşcă. Câţiva curioşi se strânseseră-mprejurul trăsurii. Ana-şi simţea picioarele amorţite; ea privea aiurită, ca un copil deşteptat din somn; i se părea că visează; îşi frecă ochii, văzu figura simpatică a preutesei, şi, ceva mai încolo, păreţii albi ai căsuţei, în care-şi aducea tinereţa, iubirea şi visurile ei.

Întâia seară în Pungeşti: o luminare de ceară, înfiptă **într-**un sfeşnic de alama, bine frecat, împrăştie o lumină săracă; două paturi primitive, cu aşternuturi curate, pe mesiţa de la fereastră o faţă de masă lucrată cu croşetul, în páretele dinspre răsărit icoana Maicei

Domnului, c-un smoc de busuioc pe policioara candelei, ş-o pană frumos împletită din spice de grâu; pe brâul sobei, de jur-împrejur, sunt înşirate gutui, mere domneşti şi tărtăcuţe; e curat, e linişte, şi miroase frumos a ţară ş-a fructe de toamnă. Pe jos e lipit; uşa e deschisă-n tindă şi sprijinită c-un petroi; dincolo, doarme copila cu Ioviţa.

— Aşa-i că-i drăguţ aici?

— Ce fericită mă simt! parcă nu mă-ncred…

Ei privesc miraţi în toate părţile, se extaziază de toate nimicurile.

Aerul, lucrurile din odaie par sfinte; amintiri vagi din basme, din cărţi citite demult, dau impresiilor şi gândurilor lor un fior indefinit de evlavie şi de mister; ei se simt izolaţi

de lume, tot ce-i înconjoară li se arată ca o răsfrângere a închipuirii lor… Aşa, întorcin îi aşa au visat ei să fie. Sfeşnicul, horbota de la aşternut, soba, toate li-s dragi, fac parte din fericirea lor; iubirea-i covârşeşte, şi se răvarsă peste tot ce văd. Acuma începe adevărata lor viaţă I Pierduţi, nemaigândind nimic, se strâng în îmbrăţişări lungi, pasionate; buzele lor se ating, cu setea şi înfiorarea primelor sărutări.

E dimineaţă. Dan răsfoieşte dosarele, pe care i le-adusese de cu seară ajutorul, şi deschide mereu codul pe la locurile însemnate cu câte-un peticei de hârtie pus între filele soioase, aşa de soioase că se încleiau pe degete… era codul judecătoriei. Ana scoate cărţi, haine şi albituri din**tr-**un cufăr, şi le aşază pe laviţă.

— Cam pe când crezi tu să ne vie lucrurile?

Dan citea o hotărâre a predecesorului său; i se părea trasă de păr. Tocmai peste vreo câteva minute conştiinţa lui tresări, ca şi cum în tăcerea odăii ar fi mai rămas un răsunet confuz din vorbele Anei.

— Ai zis ceva?

— Eu? A, de mobile-ntrebam; pe când crez; să le-avem?

— Peste vreo zece zile.

— Uite ce m-am gândit eu… pianul, să-l punem dincolo… Aici am să-ţi aşez masa ta de lucru în colţul ăsta are să fie etajera…

Şi ea măsura şi tăia din ochi spaţiul pe care-l va ocupa fiecare lucru.

Preuteasa veni să-i întrebe cum **s-**au odihnit. Era bătrână, dar voinică, şi deşteaptă, şi vorbăreţă. Un băiat au avut şi ei, era călăraş cu schimbul; ce mai mândreţă de flăcău! Pentru el ridicase casa asta, să-l gospodărească; şi astă iarnă, prin postul Crăciunului, **s-**au pomenit **într-**o seară cu Dumitrică al lor, că intră pe uşă cu capul umflat, vânăt la faţă şi tremurând ca varga. Când l-a dezbrăcat, tot trupul lui era negru; îl bătuse un afurisit de serjent de-l stâlcise, nu l-ar mai răbda Dumnezeu cu zile că mai bine

nu i-ar zice. Patru zile şi patru nopţi a stat lungit pe spate, şi-n**tr**-una-şi legăna capul pe pernă şi se văita, de-ţi rupea inima: „Valeu, mămucuţă dragă, dă-mi ceva să mor mai degrabă”. Zicea mereu că are un sfredel în cap; şi pân-a închis ochii a tot arătat cu degetul, „uite-aicea, aicea-mi învârteşte sfredelul”...

Bătea soarele. Ieşiră afară. Ea le arătă bucătăria, pivniţa, fântâna la doi paşi, şi pomii, puşi de mâna ei. Ana se uita la o găină nadoleancă.

— E-a noastră, iaca, acolea suntem şi noi, doar gardul ne desparte; şi tot ce-aveţi trebuinţă... e ca şi la dumneavoastră... spuneţi.

Acum cerul părea spălat.

Era o căldură dulce, ş-o lumină albă, intensă, care lărgea orizontul şi lămurea vederea departe. Casa era pe deal; copacii, neclintiţi în aerul calm al dimineţii, păreau zugrăviţi. Un cocoş se sui pe gard, bătu din aripi şi cântă. De departe, ca un ecou, îi răspunse un confrate, apoi altul. În liniştea şi simplicitatea acestui tablou de ţară, Ana strălucea ca o zână fericită din poveşti. Preuteasa, **într-**o pornire de dragoste şi de admiraţie, îi luă mâinile şi i le sărută.

Dejunară devreme. Dan se duse la judecătorie. Intră emoţionat; priviri curioase, impaciente, îl fixau, îi studiau figura, hainile, mişcările. Când sună clopoţelul, i se păru un semnal solemn, care vestea mai mult decât deschiderea unei şedinţe obicinuite; era ceva care nu se petrece în toate zilele; în momentul acela avu sentimentul că-ncepe-o viaţă nouă, şi ochii lui de necredincios se opriră cu o adâncă reculegere şi pietate pe figura blindă şi resemnată a divinului martir, ce-i sta în faţă, cu braţele întinse pe cruce, încununat cu spini.

Dan avea toate calităţile unui bun judecător; asculta cu răbdare păsul fiecăruia, spiritul lui de scriitor urmărea cu o pasionată atenţie viaţa plină de interes, care trecea subt atâtea forme pe dinaintea lui; unele expresii de figură, unele vorbe de-ale împricinaţilor parcă tăiau deodată o

dungă de lumină în adâncimilt întunecate şi atrăgătoare ale vieţii, ş-atunci el se uita cu lăcomia de-a vedea prin deschizătura aceea de perdea, se uita departe ca **într-**o lume vastă şi necunoscută. Veneau oameni învrăjbiţi între ei pentru lucruri de nimic, fraţi cari se trăgeau în judecata pen**tr-**o baniţă de mălai, care se urau, înveninaţi, înrăiţi inconştient de alte nevoi, de biruri, de asupriri, de muncă degeaba. Dan îi înţelegea; el vedea bine că oamenii aceştia se înşală; ei *cred* că se urăsc, şi nu bagă de seamă că sunt necăjiţi de altele; şi cu-atâta milă le vorbea, atât de bine ştia ce vorbe să le spuie, ce coarde să atingă în inimile lor tulburate, că-ndată parcă le ridica o perdea de pe ochi, ei simţeau ca o năvălire de lumină în conştiinţă şi, îmbunaţi, căiţ: parcă de vrăjmăşia lor nedreaptă, plecau capetele-n jos.

— Aşa-i, domnule judecător, noi n-avem nicio duşmănie…

O, mica Lori, ce drăgălaşă se făcea, şi cum umplea casa cu râsul şi primele ei vorbe, ce dădeau senzaţia unor sclipiri de lumină prin aer 1 Dan se aşeza jos ş-o ţinea frumuşel, de subţiori; la câţiva paşi, Ana-i bătea din palme ş-o chema; fetiţa se sălta pe loc, ezita, calcula dificultăţile şi primejdiile unei călătorii aşa de lungi, voia să plece, şi-şi lua de seamă. Apoi o dată îşi încorda picioruşele, şi speriată, cu ochii mari, dedea fuga în braţele măsei. Uneori cădea; atunci zicea şi ea „*hopa*!” şi se scula cu o trudă şi cu o complicaţie de mişcări stângace, şi se făcea un râs ş-o veselie, la care ea nu lua parte până când nu-şi vedea echilibrul bine asigurat.

Venise Poteraş să le-aşeze mobila; a stat trei zile; a plâns când a plecat. Prezenţa lui lăsase în aer ceva din zgomotul şi agitaţia lumii pe care ei o uitaseră aproape, ş-acum, involuntar, se pomeneau mereu vorbind de prieteni, de cunoscuţi, de cum li se făcea dor să plece, când erau în Bucureşti, să plece undeva, departe; şi cum îi apucau uneori momente de nelinişte, de griji, de alarmări surde, inexplicabile, ca şi când o suflare de melancolie ar fi trecut

deodată peste inimile lor. Cât de mult li se părea de-atunci!

„Ce fericiţi suntem acum I… Nu-i aşa?” Şi ei se întrebau mereu, c-un fel de frică de a nu-şi descoperi cumva umbra vreunei ascunse păreri de rău, încolţirea vreunei nenorociri, pe care n-o numeau, nu voiau nici să cugete la ea… **S-**ar fi putut **s-**o evoce numai cu gândul!

Uneori Dan venea acasă ostenit; în inima lui răsunau încă gâlcevile şi suferinţele celor pe care-i judecase, el se simţea contaminat de rănile pe care le atinsese. „O, ce de nefericiri sunt în viaţa asta!…” Şi mintea i se pierdea **într-**un adânc nesfârşit de dureri omeneşti, ce i se păreau fatale, iremediabile. Ana îl înţelegea, îi săruta ochii posomorâţi, şi-i certa pe câte unul, le spunea să fie cuminţi, să nu mai vie la ea aşa urâţi şi supăraţi, că ea nu le-a făcut nimica. Ieşeau la plimblare; lumea se uita la ei, cât de bine le şade; ei simţeau bine cum îi străbate, ca o emanaţiune de simpatie, acea influenţă secretă pe care o exercită asupra noastră privirile celor care ne iubesc. Şi-n această atmosferă priincioasă de admiraţie, Dan se simţea mai bun, Ana mai frumoasă.

Ş-amândoi, ţii**ndu-**se de mână, ieşeau din târg, şi se duceau încet pe „şosea”… Erau ultimele zile ale toamnei, câmpiile goale, aerul trist, pustiu; crengile arborilor păreau nişte braţe întinse, încremenite în atitudini de o sfântă, atingătoare resemnare; lumina scădea în apusuri din ce în ce mai reci, soarele părea că ia şi duce cu dânsul o parte de viaţă, pe care n-are **s-**o mai aducă niciodată. Şi ei păşeau, singuri, în această melancolie penetrantă a naturii; o greutate, o penibilă osteneală li se lăsa pe gânduri, cuvintele le-ngheţau pe buze… tăcerea îi inunda.

— Ne-ntoarcem?

— Cum vrei tu…

Într-o seară, pe la sfârşitul lui noiembrie, se-ntorceau mai devreme; li-era frig şi veneau iute; începuse-a fulgui ca din senin, alte dăţi auzeau din poarta gura Lorii; acum o găsiră tăcută, de o neobicinuită cumii ţenie. Ioviţa o înfăşurase **într-**un şal ş-o rezămase ti” pernă în

patul Anei; şi mititica sta acolo, ca un huhurez, cu ochii mari, deschişi, şi adânciţi în cine ştie ce gânduri. Capul şi mânile-i ardeau. Veni doctorul.

— Să n-aveţi nicio grijă... puţine gâlci. Să nu mănânce nimic şi **s-**o păziţi de răceală. Acum îi dăm o linguriţă de revent, şi mâine... o să vedem.

Privirea blândă, puţin distrasă a doctorului, şi mai ales vorba lui potolită, onestă aveau ceva deosebit de atrăgător. Fu o dorinţă reciprocă de a se cunoaşte mai de aproape, de a-şi spune impresiile. Ana rămase cu fetiţa. Dan trecu cu doctorul în cealaltă odaie; ceaiul îi făcu şi mai comunicativi. După un ceas, li se părea c-au fost prieteni de mult, **într-**o altă viaţă, ş-acum se regăseau cu aceleaşi sentimente, cu acelaşi fel de a gândi.

Anton Pravăţ scrisese şi el o carte: „Boalele şi mizeria de la sate”. Dan n-o citise, dar din câteva fragmente reproduse prin ziare, ştia că e o lucrare da seamă, care zugrăvea în tablouri de o înfiorătoare realitate, viaţa nefericiţilor ţărani. De paisprezece ani era doctor de plasă. Cunoştea aproape toată ţara; nu trecuse niciodată graniţa. De-un an era în Pungeşti, ca-n toate părţile, pe unde fusese, se izbea şi aici de nepăsarea aceleiaşi administraţii păcătoase, care n-are altă grijă decât căpătuiala şi gheşefturile. Înşira greutăţile cu care se luptă ca medic, ignoranţa şi superstiţiile poporului, mizeriile pe care el le vede zilnic. Dan îl asculta cu interes; dar, de la o vreme începu a se îngriji de Ana: era singură, poate că-i era frică, poate că îşi făcea gânduri urâte; ş-apoi era târziu; îl cuprinse un sentiment de nelinişte, de impacienţă. Doctorul, însă, se antrenase:

— Ieri bunăoară, am avut tărăboi mare cu domnu’ Giurgea, subprefectul nostru. Jupânu’ Singhel, care ţine căsăpiile \ voia să ne taie o vită, bolnavă şi slabă de nu se ţinea pe picioare; zor că să-i dau bilet; zic; „fugi cu mortăciunea asta, ce, vrei să îmbolnăveşti oamenii?” Iaca şi subprefectul: „da’ ce are, doctore, vaca asta? Eu o văd foarte sănătoasă”. M-am uitat lung la el... Eu nu sunt om

violent, dar sunt mişei de ăştia care-ţi ridică sângele la cap…

Pravăţ era voinic, cu o musculatură de atlet; figura lui avea frumuseţea oamenilor puternici. Involuntar îşi încruntă ochii, ş-o increţitură adâncă îi crestă fruntea între sprâncene. Dan îl vedea acum departe, ca prin**tr-**un binoclu întors.

— Începuse subprefectul să facă gălăgie. M-am apropiat de el şi i-am spus încet: „Ştiu că ai leafă de la Singhel, ştiu şi cât ai: cinci sute de lei pe lună; a venit să-mi propuie şi mie, şi eu l-am dat afară… prin urmare vezi ce deosebire e între noi; n-aş vrea să-ţi dovedesc ş-o altă deosebire, mai palpabilă”. Ce crezi c-a făcut? îţi închipui că **s-**a schimbat câtuşi de puţin la faţă? De loc. A întors-o la glumă: „Uite doctorul cum **s-**a supărat”. Da’ mi se pare că eu abuzez…

În adevăr pe figura lui Dan era o suferinţă vădită. El îngână un fel de *nu*, care însemna altceva. Doctorul îi strânse mâna şi plecă încântat; în uşă, îi spuse că, până-n seară, vaca a murit.

două zi Dan nu se duse la judecătorie. Afară viscolea a iarnă. De dimineaţă se făcuse foc, la început soba nu trăgea şi tot fumul ieşise în odaie.

A trebuit să deschidă uşa. Ana era dezolată.

— Cum o să iernăm noi în casa asta?

— Da’ nu-i nimica, dragă; aşa-i la început, până se încălzeşte bine soba… uite, deja a mai contenit…

— Pe tine se vede că nu te usturǎ ochii, eu nici nu mai văd…

— Să-i sărutăm ş-o să le treacă.

Şi dete **s-**o ia în braţe; ea se feri c-un gest de silă.

— Ia lasă, că tu…

— Nino dragă, de ce vrei să ne amărâm aşa pentru lucruri de nimic?

— Apoi, la tine toate-s lucruri de nimic…

— Toate, afară de iubirea ta şi de chirăitul tău de păsărică moţată…

Şi el fu aşa de blând, şi găsi atâtea vorbe de alintare, c-o îmbună. Îşi sărutară unul altuia ochii, şi le trecu. De bună seamă că nu mai ieşea fum; Dan se uită vesel în aerul odăiei. „Vezi?... **s**-a trecut!” Şi închise uşa. Focul duduia în sobă, părea că se ceartă cu viscolul de-afară. Lori sta frumuşel. Învelită în tartan, ochii ei aveau o căutătură dulce, visătoare; lângă ea o păpuşe mică de porţelan, ciungă de o mână, avea un aer de suferinţă, de resemnare, aerul trist pe care-l au păpuşile copiilor bolnavi.

— Dar ce-aţi înfăşurat-o aşa, mititica, zise doctorul, după ce-o examină, copila e bine, trebuie să se joace; azi nu-i daţi decât puţin lapte, şi de mâine regimul obişnuit.

Şi pe când Ana o despacheta, doctorul trase pe Dan deoparte.

— Bine, da’ aseară... ceaiul dumitale m-a îmbătat se vede; tocmai acasă mi-am venit în fire, şi m-am gândit ce idee urâtă trebuie să-ţi fi făcut de mine...

— De ce? nu-nţeleg...

— Să te ţin eu până la miezul nopţii!... Nici nu mai ştiu ce ţi-oi fi spus, da’ aşa-i câteodată, te uiţi vorbind, şi nu-ţi mai dai seamă de ce se petrece în cel care te ascultă...

Peste câteva zile veni să-şi ia adio; îl permutase; se aştepta la asta.

Ningea întruna, **s**-acopereau cărările; zăpada creştea mereu, copacii, casele, toate se înecau **într**-o imensitate albă, neclintită, tristă. Timpul părea că nu mai curge; suluri moi de fum se ridicau încet de pe case, şi se risipeau. În aer era o tăcere fatală, apăsătoare ca o prevestire de moarte.

— Nino, pentru Dumnezeu, isprăveşte... nu pricepi că-mi faci rău?

Lori suspina. Ana bătea din picior la ea şi ţipa furioasă: „taci, afurisito, că iar te bat”. Ochii fetiţii, în sforţarea de a-şi ţinea plânsul, căpătaseră o învăpăiere întunecată, stranie; frica, suferinţa, îi micşorase şi-i vârâse mai adânc în orbite. Ana şi Dan rămaseră înlemniţi,

săgetaţi de acelaşi fior; erau ochii lui Peruianu, era privirea lui posomorâtă, rece, cu reflexe de oţel, care răsărise deodată pe chipul Lorii; sângele, speriat, îi arunca în faţă expresia severă şi încruntată a tatălui, marca profundă a paternităţii, la care secretele fiziologice adăugeau poate şi ceva din oroarea concepţiei.

Ca un val de umbră trecu pe chipul lui Dan.

— Las-o acu… nu vezi că **s-**a potolit?

Ana era palidă; ea se întoarse, fără să se uite la el şi privi pe fereastră lung, distras: pentru prima oară blândeţea şi bunătatea asta, fără margini, a lui Dan, o enerva; i se părea o nesimţire, o laşitate.

El se apropie încet, iubitor. Ea se feri, să n-o atingă.

— Te rog, lasă-mă.

— De ce? Nu mă iubeşti?…

— În momentul ăsta, *nu*!

Dan se retrase. Toată fiinţa lui părea că se stinge, se nimiceşte **într-**un sentiment de supremă osteneală şi descurajare. Se aşeză la masă, ochii lui căzură distraşi pe o scrisoare deschisă, la care nu răspunsese… – o luă ş-o citi din nou, **într-**un fel de ameţeală, care făcea să-i joace conştiinţa pe înţelesul rândurilor, cu o pâlpâire de flacără care se trece Dar ce interesanţi sunt prietenii dumitale, de care-mi vorbeai la Sinaia! Am fost şi i-am văzut în cenaclul lor din strada Fântânii… Când ai şti cum te dorim aici cu toţii… Peste-o lună Miba-şi înţarcă odorul… Ce aţi zice să vă pomeniţi **într-**o zi că vă călcăm, în sihăstria în care v-ascundeţi fericirea… îmi închipui ce frumoase lucruri trebuie să scrii acolo; când o să vedem drama?…”

Lori adormise. Ana se uita pe fereastră, cum ninge: inconştient i se urzea în cap o comparaţie între natura de-afară şi sufletul ei; **ea –** şi punea ochii pe câte-un fulg mai mare de zăpadă; îl urmărea cum se lasă de-ncet… tot aşa de reci, tot aşa de ostenite cădeau şi gândurile ei, ca din**tr-**o înălţime misterioasă, pierdută, dincolo de existenţa ei; şi tot aşa simţea că se scufundă, se îneacă **într-**o vastă, nemărginită monotonie, toate iluziile, toată viaţa ei.

Aspectul, aerul iernii intra în ea şi-i răscolea dorinţile şi vanităţile ei adormite, lucruri uitate de mult se dezgropau şi-i apăreau deodată în conştiinţă; sufletul ei se umplea de farmecul unei vieţi depărtate, ca de armonia unui cântec frumos… Iarna, iarna-i aducea aminte de policandrele saloanelor cu parchetul lustruit, de splendoarea şi agitaţia balurilor, de eleganţa rochiilor, de nespusa, ameţitoarea voluptate a valsului!… O, cum tresăreau şi se deschideau acum, flămânde, toate simţurile ei: vedea figurile, cu zâmbetele, cu pieptănătura, cu ticurile lor nervoase; auzea muzica, foşnetul fustelor de mătase, şoptirile discrete; simţea braţul, care-i înfăşoară talia ş-o strânge… aşa de-ncel, aşa de bine; şi aerul parfumat, şi sorbetul răcoritor pe care i-l oferea cu atâta graţie mănuşa albă a unui cavaler surâzător, „şi bine crescut… Apoi nu mai gândea nimic; un clinchet lung de clopoţei îi zuruia în urechi ca de la un şir de să nu cari se depărtau. Vru să se uite-n oglindă, şi când se întoarse văzu pe Dan la masă, scriind: veni încetişor lângă el, îi netezi părul, şi-l sărută.

— Cui scrii?

— Lui Albert.

Dan lăsă condeiul, o privi iubitor, şi luâ**nd-**o de mijloc o aşeză pe genunchi, ş-o dezmierdă ca pe-un copil.

— Răutăcioaso, de ce-ai vrut să mă necăjeşti?

Ana uitase; atâtea lucruri se petrecuse de-atunci în sufletul ei! El îi spuse cât l-a făcut să sufere, şi ce urâte gânduri îi dau unele vorbe şi priviri ale ei… dac-ar şti, i-ar fi milă de el şi nu l-ar mai supăra niciodată. Ana îl asculta puţin distrasă, scăldâ**ndu-**şi degetele subţiri şi albe în părul lui lung; el îi căuta privirea; aştepta un cuvânt de părere de rău, de înduioşare…

— Dane dragă, trebui să te tunzi, uite ce plete-ai făcut, parcă eşti un cioban!

— Vezi Nino, ce puţin te preocupă…

— Ştiu ce vrei să zici, îl întrerupse ea impacientată, nu pricep cum poţi tu să te gândeşti mereu la o vorbă, la o prostie pe care-am spus-o aşa fără să cuget.

— Da' eu nu te-nţeleg pe tine, cum treci de la una la alta cu cea mai mare uşurinţă... pe tine gândurile se vede că nu te-ating, nu te mişcă... o coardă lovită, **într-**un clavir, şi tot vibrează mai mult.

— Mai ales dacă pui şi pedala... Ce vrei? Eu aşa sunt... n-ai zis tu că am cap de păsărică?

Ea râdea; el o privea trist.

— Ce te uiţi aşa? Nu-i păcat să-şi piardă cineva vremea şi mintea gândi**ndu-**se mereu la un lucru de nimic?

— Nu-i păcat, Nino; eu un an de zile m-am gândit la o vorbă a ta; ş-aceea mi-a dat curaj, vorba aceea...

— Care vorbă?

— Ţi-aduci aminte, la Sinaia, când ne suiam călări spre „Vârful cu dor”, tu poate că mi-ai spus aşa fără să-ţi dai socoteală, c-ai vrea să fii odată deoparte şi să mă vezi când scriu... Câte visuri frumoase n-am visat eu pe vorba aceea! De câte ori, când scriam, nu mi se părea că te simt cum te apropii tipţi] şi-ţi întinzi capul peste umărul meu ca să vezi ce scriu, ş-atunci puneam o grijă deosebită în alegerea cuvintelor, în forma literelor... îmi închipuiam că toate trec pe subt ochii tăi şi le judeci.

El tăcu. Ana îi înfăşurase braţele pe după gât, şi-l strângea, îi apăsa capul pe inima ei, ca şi cum ar fi vrut să nu-l mai audă, să nu se mai gândească la trecut, nici el, nici ea. Valuri de regrete surde o năvăleau din toate părţile. Sufletul i se umplea de întuneric, ochii de lacrimi.

Cocoanele, mai ales, erau furioase. Slava Domnului, aveau şi ele casă, relaţii cu lumea, făceau „suarele”... şi mese mari la zile onomastice. Adică ce? nu catadicsea domnu' judecător şi „madama dumisale” să vie!... măcar o dată, la un sfântu Dumitru, patronul lui *Mitu* (subprefectul), la un sfântu Mihail, patronul căpitanului... Ce? Se ţineau mândri Atâta pagubăi şi regulat, până să-nceapă ghiordumul îşi vărsau paraponul pe aceste... „persoane fără nicio creştere... de care nici nu face să se mai ocupe cineva...” La început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăiesc?...

— Ia vezi, Nataliţo, zău, pune-te pe-atâta şi află-ne ce hram ţin şi de unde i-a adus vântu pe-aici?

— Asta află, că-i calu dracilor... una-i Ioneasca sireaca I Acu să te vedem...

Şi **s-**a pus Ioneasca pe-atâta, ş-a aflat: era un fecior de popă[20]; ea era fata unui crâşmar. Şi de-aci-ncolo, laspe Nataliţa să ţi le ticluiască ea...

Bărbaţii, oameni serioşi, aveau alte griji: în fiecare seară se strângeau la Mihăiţă Dimcea, comandantul companiei, şi-şi făceau stosişorul obicinuit, care ţinea până în ziuă: Mitu Giurgea, subprefectul, Costachi Stoica, vechilul lui Spano, Adlef spiţerul, ăştia erau stâlpii „sinodului"; ei de multe ori lucrau ca tovarăşi; când le cădea-n palmă câte-o gâscă de jumulit, toată noaptea era masa-ntinsă şi băutură, la discreţie... aici îşi aduceau recolta boierănaşii de pe Racova, şi de multe ori îşi lăsau caii şi trăsura, ceasornicul de la brâu, puşca de vânătoare; aici îşi depunea primarul „economiile", directorul şcolii leafa, şi cei opt *avocaţi*, ciupelile lor de peste zi. Ce băieţi de ispravă erau loţi!... gura nu le-o auzeai. Un singur scandal a fost **într-**o seară cu doctorul Pravăţ; tăia el o bancă de stos, şi Dimcea, care-i ştiut că n-are niciodată noroc la pontat, se-ncăpăţinează cu „dama de care" şi pierde trei sute de leuşori; ajunsese la tibişir, datora vreo două sute... şi tocmai când voia să facă un „quinze-leva" de zece, doctorul pune cărţile frumuşel pe masă şi spune că nu mai joacă.

— De ce?

— Pentru că nu mai am gust...

— Dacă-i aşa, zice Dimcea furios, nici eu **nu-**ţi plătesc datoria...

— Chiar să vrei să mi-o dai, că nu ţi-aş lua-o... Cât ai mai pierdut la mine? Trei sute de lei? Na-ţi-i!... Asta-i pâinea bieţilor soldaţi...

— Mizerabile!...

Într-o secundă masa fu răsturnată... şi, zău cât era

---

20 In ed. din 1894 : „...el era un fecior de popă".

de iute Dimcea şi de inimos, dacă n-ar fi sărit ceilalţi imediat, să-l scoată din mâinile doctorului, nu se ştie ce i **s-**ar fi întâmplat. „Te pui cu nebunul?…” Dar fie că i-a venit Mitu de hac! Iute-iute l-a mătrăşit.

Negustorimea alcătuia o clasă aparte…

Deasupra acestei lumi, Temistocle Spano trăia ca un prinţ. Tată-său fusese chelar la un boier mare, Iordachi Balş, şi… făcuse economii: la moartea lui lăsa celor doi băieţi câte-un milion; cel mai mare **s-**a dus la Atena; Temistocle a cumpărat Pungeştii, **s-**a însura c-o armeancă frumoasă şi bogată, şi până când nu **s-**a văzut stăpân încă pe trei moşii ale lui Iordachi Balş, nu **s-**a lăsat. Acum era omul cel mai cu greutate din tot judeţul, şi-n opt oraşe se vorbea de caii, de trăsurile şi de bucătarul lui Spano. Băiatul lui, student la Paris, avea coroană pe batiste şi pe cărţile de vizită; fata se-ntorsese numai de câteva luni de la Dresda.

Era prin fevruar. Dan venise de la judecătorie bolnav: îl durea capul; Ana fierbea la sobă apa pentru ceai; Lori făcea conversaţie cu păpuşa.

— Ce-o fi durerea asta de cap la tine, nu pricep… înainte n-o aveai.

— E aerul închis acolo, şi miroase uneori aşa greu…

— Cine te-a pus să te faci judecător? Şi ce, toată viaţa ai de gând să te chinuieşti aici?…

— Nino, cum găseşti tu totdeauna ocazie să mă amărăşti? Mă vezi că sunt bolnav, şi-n loc **s-**aud şi eu o vorbă bună de la tine…

— Ia lasă-mă, că m-am săturat… nu-mi mai face morală, te rog!

— Oh, cum mă torturi I

— D-apoi tu!… când ai şti…

În momentul acela Dan simţi că i se distruge toată viaţa. Ei se priviră cu ură, cu o sălbatică poftă de a-şi spune cuvinte grele, veninoase, ireparabile. O sanie se opri la poartă. Ana se uită pe fereastră…

— Cine dracu’ or fi astea?

Era doamna Spano cu domnişoara. Veneau *ele*-ntâi! Cu acea familiaritate pe care o dă bogăţia, doamna Spano începu de la uşă:

— Da' bine, se poate, de-atâta vreme-aicea, şi să nu ne cunoaştem măcar?...

Apoi dete cu ochii de fetiţă, o luă în braţe şi-ncepu **s**-o sărute şi să-i spuie şi ei că „tata" şi „mama" erau nişte uricioşi, cari trebuiau bătuţi... Domnişoara citise cartea lui Dan, numai de două zile aflase de la e amică a ei din Vaslui că autorul acelor „frumuseţi admirabile" era - aci, aproape; ş-atunci... şi-a luat curajul să vie. Peste două săptămâni aveau să dea un bal, şi ea îi ruga frumos, lua mâna Anei ş-o strângea cu iubire: „nu-i aşa c-o să veniţi? ..." Ana se uita la Dan, ei nu ştiau ce să răspundă. Doamna Spano îi luă cu răpedea:

— Da', cine vă mai întreabă? Nici nu mai vorbim de asta. Diseară să ştiţi că vă trimitem sania să veniţi la masă; suntem numai noi, aduceţi şi pe „*duduia*"...

Nu voia să creadă pe Dan că-l doare capul.

— Bine, atunci mâine... negreşit!

La ieşire, îi recomandă din nou să-şi puie numaidecât un muştar la ceafă, la moment are să-i treacă.

Ana era veselă. Se uită în oglindă şi-şi potrivi puţin părul...

— Tu, cum zici? să mergem la bal?

— Dacă vrei tu.

El sta nemişcat, cu coatele pe masă şi-şi strângea-n palme fruntea fierbinte; din când în când îşi apăsa degetul cel mare la o parte deasupra ochiului stâng; acolo simţea o durere surdă, adâncă, neîntreruptă. Nu se putea gândi la nimic. Lori alerga prin casă după un pisoi care zburda ş-o făcea să râdă. Ana-şi aduseaminte... dar ei îi trecuse-acum mânia; îi părea rău de ce spusese.

— Lorico, ai să cazi...

Veni încetişor lângă Dan.

— Eşti supărat pe mine?

Şi-l rugă **s**-o ierte, îi spuse că-l adoră.

Dan îi deschise braţele; **ea –** şi lăsă capul pe pieptul lui, şi pe-amândoi îi înecă plânsul.

A doua zi pe la toacă sania îi aştepta la poartă. Domnişoara Elvira scria Anei. „Văzând vremea aşa frumoasă, m-am gândit că nu v-ar displăcea să faceţi o mică plimblare pân' la ora mesei; dacă vreţi să vă-ntovărăşesc, treceţi să mă luaţi şi pe mine". Era soare, linişte, strălucirea zăpezii făcea lumina zilei mai intensă, mai transparentă. Elvira îi văzu de departe şi le făcu semn cu batista. Spano, vesel, amabil, îi întâmpină cu dragoste.

— Bine că v-am prins... acu am să mă răzbun...

Îşi puse mănuşile, şi se sui pe capră să mâie el. Elvira se aşeză lângă Ana, Dan la spatele saniei în picioare. Spano plesni din bici, caii plecară sforăind; când ieşi la drum, le dete un chiot şi caii îşi luară vânt; zburau. Spano se întoarse râzând: „Să ştiţi că am să vă răstorn". Ana zicea că nu i-e frică, iuţeala îi tăia respirarea şi-i dădea noruri dulci; i se părea ca pluteşte, ochii ei clipeau de voluptate, aerul avea o coloare de foc. La o răspântie, Spano întoarse-n loc din fugă; sania se hartui... două ţipete, apoi un hohot general de râs: Elvira şi Ana erau culcate-n zăpadă.

— V-a plăcut?... Ce zici, domnule Dan, nu-i aşa că asta a fost o figură... artistică?

Şi toată seara Spano a făcut haz de „figura aceea".

Ana se-mprietenise cu Elvira, erau cam de aceeaşi vârstă şi se potriveau şi la statură, şi la mişcări, şi le şedea bine, amândouă frumoase, sprintene, fericite, îşi vorbeau în secret, din când în când chicoteau de râs. Dan le privea cu un sentiment de nedesluşită mulţumire, inima lui părea că ia ceva din parfumul şi frescheţa prietenei lor Ana i se părea o fiinţă nouă: dragostea Elvirei pentru ea, i-o făcea mai scumpă, i-o transfigura, nici el nu-şi putea explica de ce apropierea, intimitatea acestor două suflete îl fermeca atâta; în atingerea şi simpatia lor el simţea ca o extensiune a propriei lui iubiri.

După-masă, doamna Spano i-a adus cartea şi l-a

rugat să le citească ceva. Niciodată n-a citit Dan aşa frumos, ca-n seara aceea. Toţi erau mişcaţi şi ascultau cu o vădită admiraţie, numai Ana păstra un aer indiferent, aproape plictisit…

Acum le trimitea sania în toate zilele. Elvira adusese o croitoreasă de la Iaşi.

Ana era **într-**o fierbere continuă, pregătirile acestui bal o umpleau de griji, de bucurii, şi de impacienţi neobicinuite. Uneori pleca de dimineaţă şi rămânea cu prietena ei toată ziua. Dan nu zicea nimica;…dar ce rău făcea ea că-l lăsa singur atâta vreme I Pentru că, în ceasurile acelea, se abăteau asupra lui tot felul de gânduri urâte. Atunci, se făceau în sufletul lui ca nişte spărturi largi prin care-i năvăleau în conştiinţă toate grijile, toate suferinţele latente, care se făuriseră cu-ncetul în umbra vieţii lui, şi pe care fără să ştie le purta de mult în el, ca pe germenii unei boli ascunse.

Oare în ce profunzimi întunecate se retrăgea atunci blândeţa, şi mila, şi nemărginita bunătate a naturii lui? De ce nu voia să se joace cu biata Lori, care se uita la el aşa de drăgălaş cu ochii ei mari, cuminţi, rugători? Ce gânduri negre îl rodeau, de umbla cu-atâta neastâmpăr, de colo colo, torturâ**ndu-**şi mustaţa, şi nemaivăzând nimic înaintea lui?… O, cât de sinistru era glasul care se deştepta în el, şi cum îl mustra, şi cum îl umplea de spaimă! De unde-i veneau vorbeleacestea, întunecate, fatale, pe care i se părea că i le spune cineva de-afară? „Nu vezi, că eşti un om pierdut, că toată viaţa ta ai alergat după o himeră, şi că nimic n-are să **s-**aleagă din tot ce-ai crezut, din to ce-ai visat!… De ce ţi-ai legat existenţa de-o fiinţă pe care n-ai înţeles-o, şi care nu te poate-nţelege? Nu vezi câtă depărtare e între sufletul tău şi al ei? Priveşte cum **s-**au deşteptat în ea toate gusturile, toate vanităţile şi poftele frivole, cari dospeau în sângele ei, cari lucrau înăuntru ca o otravă lentă, pe când tu o înălţai cu mintea aşa de sus! N-ai observat cu ce ochi aprinşi se uită uneori în oglindă, cum îşi admiră chipul, umerii, braţele, talia? ea se iubeşte,

se vede frumoasă, în zâmbetul ei, în gropiţa din bărbie, în genele ei lungi, în şuviţa de păr, care-i tremură pe frunte! … Nu-nţelegi tu că acestea sunt darurile ei, *talentele* ei, şi că e foarte natural să ardă de dorinţa de a şi le arăta? Atâta are. Ce? tu ai visat o iubire, care să renască în fiecare dimineaţă, să dea vieţii voastre acelaşi parfum, aceeaşi tinereţe de impresii, aceeaşi intensitate de fericire pe care aţi simţit-o la început? Dar uită-te bine în fundul inimei tale şi vezi cum a început să **s**-aşeze, fără să bagi de seamă, ca o pătură de cenuşă, peste emoţiunile şi entuziasmul tău de altă dată. Unde mai sunt momentele acelea de extaz, îmbătătoarele fioruri ale primelor sărutări? Aţi fugit de lume, şi v-aţi ascuns aici ca să vă iubiţi? Dar nu vedeţi că îmbrăţişările voastre sunt din ce în ce mai reci, că vorbele voastre de dezmierdare nu mai au farmecul şi înţelesul lor de odinioară? Nu simţiţi, din felul cum vă priviţi, din lenea şi indiferenţa atingerilor voastre, că între voi se redeschide vechea prăpastie, pe care nu mai aveţi cu ce **s**-o acoperiţi! Ce-a rămas din planurile voastre? Urâtul, urâtul şi sila…”

— Bine c-ai venit, dragă!

— Da’ ce e? Ce **s**-a întâmplat?

— Nimic; dar îmi face aşa de rău când sunt singur…

— Ei, asta e, parc-ai fi copil mic. Mâncăm acolo. Hai îmbracă-te, că ne-aşteaptă sania.

— Cum să mă-mbrac?

— Ce, aşa ai să mergi?… Ai uitat? În astă seară-i balul…

Dan în frac, pentru a doua oară: se simte prost, umilit, ridicul, parcă nu mai e în pielea lui.

— Ţine-te mai drept… ce te cocoşezi aşa, parcă eşti un pui de boda-prostii?…

— Nino dragă, ai putea să-mi vorbeşti mai cuviincios.

— Te-ai şi supărat? Da’ iute-ţi mai sare ţandăra I

Dan o privi lung, indecis: tot drumul nu maj vorbiră nimic.

După masă Ana se duse cu Elvira să se îmbrace.

Mulţi din invitaţi veniseră mai devreme. Prefectul, un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, frumuşel, jenat puţin de lumea care se uita numai la el, îşi pipăia mereu cărarea, vârful nasului şi panglicuţa de la butonieră: şi la fiecare două minute întreba pe nevastă-sa dacă se simte bine; figura lui lua atunci un aer îngrijat.

— Ţi-e bine, dragă? Spune drept…

Ea clipea din ochi, şi c-un semn graţios din cap, îl asigura din nou că n-are nimic.

Îi

163

O cocoană voinică, al cărei sân deborda, în toată puterea cuvântului, din corsajul unei rochii de mătasă stacojie, îşi duse batista la gură şi, aplecâ**ndu-**se la urechea d-nei Giurgea, îi şopti cam tărişor:

— E în poziţie.

— Cine?

— Madam Costin.

— A prefectului?… Vai, sărăcuţa, i-o copilă…

Din când în când se auzeau plesnete de bici; zăpada scârţâia sub tălpile săniilor, caii îşi scuturau zurgălăii. Lumea se aduna mereu: fanţi de provincie, cu figura năclăiată în pomadă de dafin, moşieri, strânşi să plesnească în redingota lor încheiată la şase nasturi, cu colţul batistei puţin scos din buzunarul de la piept, cu pantalonii scurţi, salutând în toate părţile, sastisiţi, neştiind ce să facă cu mâinile; cocoane înţepate, c-un zâmbet pregătit de-acasă, în roctiii de atlaz cu fel de fel de zorzoane, mirosind a paciulie cale de-o poştă, făcând mişcări şi gesturi anume pentru a-şi arăta mai bine bijuteriile. Era şi puţină lume mai deosebită, mai subţire, dar se pierdea în gloata de megieşi, cărora Spano le-ar fi făcut trai rău în casă, şi i-ar fi avut vrăjmaşi pe viaţă, dacă nu i-ar fi poftit.

Deodată un fior străbate-n mulţime, toţi se dau la o parte: trece Ana, mlădioasă, elegantă, strălucitoare de frumuseţe; ea pare o mireasă de prin basme, un vis ce

plutește în aer, atât e de ușoară, atât e de vaporoasă în rochia ei albă de mătase. Ochii, gâtul, brațele ei goale... toată ființa ei împrăștie lumină, și nu știu ce fluid captivant, tulburător. Elvira, la câțiva pași în urmă o admiră, a uitat că și ea e frumoasă; ochii ei, sclipitori de triumf, parcă spun lumii: priviți-o cât îi de superbă! Muzica pornește c-o izbucnire de țimbale și de clarinete care zguduie ferestrele. Valsul începe, legănător, molatic, în ezitarea grațioasă a primilor pași. Un moment Ana a căutat cu ochii pe Dan, l-a zărit **într-**un colț, i-a zâmbit, și-n urmă nu **s-**a mai ocupat de el.

...Doamne, dar cine-o fi bătrânul, care împuiază urechile lui bietul Dan, cu atâtea istorii ce nu mai au sfârșit? O, ce luptă penibilă **s-**asculți două glasuri care-ți vorbesc, în același timp, lucruri deosebite!... „O vezi cât îi de cochetă, o vezi cum se îmbată de privirile cari-o admiră, de brațele care-i cuprind talia ș-o poartă în vârtejul valsului, de șoaptele măgulitoare pe care le aude în jurul ei!... Tu nu știi să joci, și chiar dac-ai ști, atingerile tale n-b mai impresionează, sunt vechi, cunoscute; cu nimic tu nu mai poți face să tresară nervii ei osteniți, săturați de ființa ta...”

— De mirare să nu cunoști dumneata pe băiatul meu! Mă rog, ai stat chiar în București?

— Da.

— Curios; foarte curios! El... iacă acu la paisprezece april se-mplinesc șase ani de când e în București. Păcat că nu-l cunoști... a, nu că-i băiatul meu da’ să-ți spun drept, e o comoară; las că-i frumos... da’ hazul lui, mă-nțelegi, e ceva rar, nu te mai saturi. Apoi, mai acum vreo trei ani, la Sinaia, nu-și pusese ochii pe el fata ministrului?... cum dracu-i zice?... care-a fost la Culte el... un nume... Lambrino L. Cică și fata era de toată frumusețea, și-nvățată; îi plăcea și lui, și toată familia umbla după el... Ei 1 Da’ ce folos? lipsea principalul... nu-i dedea zestre, decât vreo cincizeci de mii de franci... o bagatelă; Nunuțu meu e deprins să trăiască bine... Mâine-poimâne-l face maior...

Ce-i pasă lui? Toate cucoanele din Bucureşti mor, se prăpădesc după el.

Dan se uită la bătrân, cu aerul unui om care se deşteaptă din somn.

— Apoi, boierule, Lambrino n-are fată de măritat…

— N-are? Atunci… o sor-a lui… ori soră cu nevasta lui, nu mi-aduc bine aminte.

Ana joacă cu prefectul… cum îşi lasă capul pe umărul lui şi cum închide din ochi!… Oare ce se petrece în mintea ei, când se simte în braţele unui om străin, când respirarea lui…? O, ce gust depravat, să-ţi despoi gâtul, şi braţele şi pieptul! Pentru ce? Pentru ce? Ca să le-arăţi cât sunt de corecte, de pline, de apetisante?… Dar atunci… Va să zică asta lucra An-i pe ascuns I… îşi tăia rochia ei de mireasă…

— Douăzeci de milioane-a luat 1 Zestre nu glumă I

— Cine?

— Costin… a, e o istorie de scris! Ăsta-i băiatul lui Şerban Costin, care zice că-i nepot de domn, da’ scăpătase rău toată familia; nu mai avea nimic; decât ştii, cum sunt nobilii, făceau lux pe datorie; ş-au pus ochii pe un bulgar, Fotachi, putred de bogat, ş-au legat prieteşug cu el, la cataramă… bulgarul nu i-a dat în gând; îi murise nevasta, ş-avea o fetiţă de vreo opt ani, se prăpădea după ea coana Săftica, mama băiatului… vezi dumneata ce de departe-a luat lucrurile! Fotachi nu-şi vedea capul de trebi, alerga pe la moşii, bucuria lui că are cine să-i îngrijească de fată. Coana Săftica o lua la ea acasă, o cocolea toată ziua, nu se mai putea despărţi de ea, şi i-a băgat bulgarului în cap că se prăpădeşte fata dac-o da-o la şcoală, să i-o lase ei, c-o creşte ea, o învaţă franţuzeşte, *pian*, de toate, şi când **s**-a făcut fată de măritat, de-abia ştia să citească. dar mirele era gata, lucrurile erau puse de mult la cale, şi Fotachi n-a avut ce zice; anu’ trecut i-a cununat 1 băiatul însă, un stricat, cartofor, crai, făcea datorii în toate părţile, şi socru-său plătea mereu, şi vedea că nu se mai isprăveşte; când a deschis ochii era prea târziu; astă vară, era bolnav, se dusese la băi, la Mehadia, când se pomeneşte cu ginere-

său că, iar vine să-i ceară parale; atunci Fotachi îi arată socoteala: în cinci luni îi dăduse peste-o sută de mii de franci, şi muţunachi ăsta cică i-a spus curat: „Da' ce-ai crezut, că ţi-am luat fata pentru ochii ei ş-ai dumitale? Ai vrut ginere nobil? Plăteşte...” Peste câteva zile am şi auzit c-a murit bietul Fotachi. Ş-a intrat viţa domnească în *douăzeci de milioane*!... Uită-te la el... ni I-a trimis prefect acu de curând... chip să-i facă şcoală, pe socoteala noastră. Vezi dumneata banul, domnule, ce face! Mâine-poimâne-i ministru! şi dumneata care...

Dan se sculă ameţit, năuc.

— Aş bea un pahar cu apă...

Şi se strecură prin mulţime: aerul salonului se încărcase de-un miros greu, acru, pe care nu-l mai simţeau decât cei care veneau de afară.

Bufetul era ticsit de consumatori, care se instalaseră la mese pentru toată noaptea; în odaia de-alături se juca stos. Dan cunoscuse şi el frigurile jocului de cărţi, pe vremea când era student. Acum, îi plăcea să privească; bancherul avea noroc, grămada de bani creştea dinaintea lui, pontatorii erau fierţi; nimic nu dă o expresie mai proastă figurii omeneşti, ca o *goană* continuă la cărţi; din când în când se ridica, palid, câte un mofluzit şi începea să se caute cu gesturi tremurătoare, pripite, prin toate buzunările: ochii lui arătau o nelinişte, o spaimă, o zăpăceală de om prădat. „Ce r* te-a ras?” „înc-un boier *supărat*!” „treci la bufet” şi altul îi lua locul; era îmbulzeală; se auzea câte un ah! de revoltă, unii scrâşneau din dinţi şi rupeau cu necaz cărţile cu care pontau. Bancherul câştiga mereu, el era senin, îi domina pe toţi, îi ţinea smirna sub ochii lui mici şi foarte mobili, cărţile păreau că se mistifică în degetele lui de scamator; când isprăvea *talia*, îşi făcea mina greblă ş-aduna mizele-n banc c-o mişcare graţioasă, rotundă. Un pontator, la spatele căruia şedea Dan în picioare, rupse asul care fusese rău de unsprezece ori: „Parcă-s balamute[21]... eu n-am mai văzut

21 Balamut (rus.) — măsluit.

aşa goană (apoi întorcâ**ndu-**se spre Dan, cu un aer dezolat): Mai du-te, te rog, domnule, din spinarea mea... pentru Dumnezeu!...

Afară era ziuă; lumea începea să plece; muzica tăcuse; figuri palide, ostenite, buimace se mişcau de colo colo, cu un aer de nehotărâre, glasurile răsunau spart, toate rochiile păreau vechi, spălăcite. Ana căuta pe Dan; îl găsi în bufet, stând la o masă-n**tr-**un colţ, şi ascultând la socotelile şi teoriile pe care şi le făceau cu un aer foarte serios doi decavaţi; ochii lui micşoraţi de somn, aţintiţi în gol, cătau a drum. Ea-i puse încetişor mâna pe umăr.

— Mergem, dragă?

— Dacă vrei...

Elvira îi aduse o haină blănită, ca să nu răcească, ş-un pled să puie pe picioare; îi părea rău că pleac-aşa „devreme”... Pe drum Ana, zgrebulită de frig, clănţănea din dinţi şi se-nghesuia, se lipea de Dan.

— Ştiu că te-ai anostittoată seara...

— Eu? De ce?

Şi nu mai vorbiră nimic. Dan se mira cum nu pricepe ea ce se petrece în sufletul lui, aştepta să-l întrebe, să **s-**arate neliniştită, îngrijată de ce simte, de ce gândeşte el în momentele acelea şi, ca să-i forţeze atenţia, crezând că-i va sugera, prin tăcere, o parte din reflecţiile lui, îşi impunea un aer indiferent, distras: era sigur că tăcerea asta, pe care înadins o lăsa să se prelungească, va apăsa ca o greutate pe conştiinţa ei, şi va trebui, în cele din urmă, **s-**o impacienteze, ş-o observa cu gândul; uneori i se părea, fără să se uite la ea, c-o simte cum se întoarce spre el ca să-i vorbească, ş-atunci inima lui tresărea, ca de spaimă... Ana se gândea pe rând la tinerii pe care-i cunoscuse ea la Bucureşti, şi căuta **s-**aleagă dintre ei un soţ potrivit pentru Elvira: închipuirea ei o mărita pentru a zecea oară, când sania se opri.

— U, ce răcoare e în *apartamentele* noastre!

Şi ea se dezbrăcă pe fugă, tremurând, se ghemui în pat şi imediat adormi. Dan trecu în cealaltă odaie. Lori se

sculase şi se juca cu pisoiul. Ioviţa-i pregătea laptele la gura sobei. El se uită la ceas, erau nouă. Îşi schimbă hainele, luă o cafea cu lapte, şi plecă la judecătorie. Servitoarea se uită lung după el: niciodată nu-l văzuse aşa tras la faţă şi cu privirea rătăcită. În capul lui se făceau întunecimi şi fulgerări subite, izbucniri de gânduri rupte, amestecate; în aceeaşi clipă îl năpădea ca un torent de imagini: rudele Anei, prietenii lui, doamna Raspal, şi Drăghici, şi Razi, şi camarazi de „şcoală pe care nu-i mai văzuse şi la care nu se mai gândise de ani întregi… Toate aceste chipuri îi apăreau simultan, în scănărări ciudate de lumină, cari dădeau conştiinţii lui fioruri de o spaimă neexplicabilă, îl umpleau de-o nelinişte şi de-o durere surdă. Figura aspră a lui Peruianu predomina; îl vedea brutal, nebun, aruncâ**ndu-**se asupra Anei, ca o fiară hemesită; şi toată scena, despre care el avusese delicateţa să nu-ntrebe niciodată, i se închega în închipuire, cu o cruzime de detalii cari dădeau cărnii lui o cutremurare de scârbă, de supremă oroare. Apoi deodată i se deschidea iar ca o prăpastie în suflet; şi nici nu mai gândea nimic[22]… Conştiinţa lui tresărea, din aceste aţipiri, speriată ca de-o bruscă ciocnire de tipsii, ş-o gălăgie confuză, asurzitoare i se făcea în cap: ochii i se tulburau.

Pe la trei se întoarse acasă abătut, zdrobit; simţurile lui erau amorţite, bolnave de neodihnă. Ana se sculase, îşi încreţea un volan, era cald în casă, Lori suspina, pusă la colţ, cu faţa la părete. Ce mult i se părea lui Dan de azi-dimineaţă!…

Ea îl privi liniştită.

— Tu n-ai dormit de loc?

— Nu.

— Da’ ce, eşti supărat? Ce ai?

— …Nimic, sunt ostenit.

Dar ochii lor se întâlniră în una din acele căutături indecise, profund agitate, cari cer numaidecât o explicare.

— Mă sperii… cum te uiţi!

---

22 Anostit — plictisit.

— Ano dragă, vrei tu să m-asculţi un moment? Vezi, eu nu ştiu cum să răzbat la conştiinţa ta… de câte ori îţi spui câte ceva, tu-ncepi să te superi, zici că-ţi fac morală; cum vrei atunci să ne mai înţelegem, să ne mai deschidem inimile unul altuia?… M-asculţi?

Pe Ana o apucase un sentiment de frică.

— Te-ascult, da' lasă-mă să iau pe Lori în braţe…

Fetiţa trebui să-şi ceară-ntâi *pardon* – de ce?… nu prea avea multă memorie sărăcuţa; se cuibări în poala măsei şi-şi lipi frumuşel obrazul de sânul

Dan îşi aprinse o ţigară. Mândria lui făcea o cenzură despotică, dezastruoasă, în ce voia să spuie iubirea lui rănită: nicio aluzie la impresiile balului, la grija ce pusese Ana de a se arăta în toată strălucirea frumuseţii ei, la privirile lubrice, ce se abăteau pe umerii rotunzi, pe braţele ei goale… nimic, din ce-ar putea trăda umbra unui început de gelozie, nu trebuia să spuie. Ş-apoi, gelos… de ce? de cine? Şi tocmai pentru că nu-şi putea da un răspuns, era torturat şi de veninul, şi de ruşinea acestui sentiment; inima lui gemea în secret de-o gelozie surdă, pasivă, umilitoare. E oare cu putinţă să pătrundă cineva complexul de cauze cari hotărăsc desprinderea şi formularea unui gând, **într**-un moment dat? Deschizi gura să spui ceva şi… un obiect pe care ţi-au căzut ochii în clipa aceea, un zgomot depărtat, o vibrare imperceptibilă în aer, imediat ţi-a furat gândul şi ţi-a pus altu-n loc.

— Acum, spune-mi.

Dan o privi duios: dinaintea lui era o mamă care-şi ţinea copilul în braţe; nu mai avea de-a face cu femeia decoltată şi cochetă de la bal. Ce bună, şi adorabilă şi sfântă i se păru Ana în momentul acela! Şi cât de blând şi de emoţionat **s**-a aşezat el lângă dânsa, şi cum i-a luat mâna, şi cum i-a sărutat-o de mai multe ori!…

— Nino, nu-i aşa că noi ne iubim încă? Ne iubim mult…

Şi ochii lui înotau în lăcrimi, o căldură dulce, odihnitoare, divină simţea că i se împrăştie, de la inimă, în

tot trupul.

— Dar tu ştii bine că te ador…

Şi Ana plângând îşi lăsă capul pe umorul lui. Lori îi privea nedumerită cu ochii ei mari, serioşi, contemplativi…

E o noapte de primăvară. Ana doarme cu Lori în patul din fund; pe canapeaua de la fereastră doarme Dan. El a scris la drama lui până târziu, şi când a strâns luminarea i **s-**a părut c-a auzit un ţipet în curte… a stat puţin ş-a ascultat… nimic; a dat perdeaua la o parte: afară era lună, ş-o tăcere de pustietate; se culcă şi-ncepu să se gândească dacă n-ar fi mai bine să **s-**apuce de roman… dar acum, doarme dus. Ana aude prin somn un zgomot în sală şi se deşteaptă… un fâşiit de hârtii, apoi paşi nesiguri… o mână bâjbâia la uşă. Ana, înlemnită de frică, începe să tremure, şi, c-un glas sugrumat, înăbuşit, strigă pe Dan:

— Dragă? dragă!

— Ce e?

— Scoală, că e cineva-n casă.

El sare buimăcit, aprinde luminarea, şi cată speriat în juru-i.

— Unde?

În momentul acela s-au iie un bocănit la dulapul din sală. Dan se repede la uşă, cu luminarea în mână, ţiind de clanţă din toate puterile, întreabă, c-un glas alterat de spaimă: „Cine e?… Cine-i acolo?…” Nu se mai aude nimic. Ei ascultă, stăpâni**ndu-**şi respirarea, îngheţaţi de groaza, de aşteptarea necunoscutului. Ce livizi sunt la faţă! Ochii lor se privesc cu o disperare laşă.

Deodat-aud… un miorlăit. „E pisica 1” Dan, cu o mişcare eroică, deschide uşa, mare; pisica intră miorlăind încet, încovrigâ**ndu-**şi coada, în semn de: „bine v-am găsit”. Ei râd.

— Ce prostie! să nu ne dea în gând!…

Frica le-a lăsat ca o amorţeală în nervi, dar se simt uşuraţi, veseli, le-a perit somnul.

S-aud cocoşii cântând. Ană cască.

— Câte ceasuri or fi?

Erau aproape patru. Ea se scoală şi pune de ceai, la spirt. Dan îi citeşte ultimele pagini din drama lui: e foarte emoţionat, pentru că nu mai scrisese nimic de-atâta vreme, şi vede că pe faţa Anei nu se mai arată bucuria şi admiraţia de-odinioară; dar recunoaşte şi el, cu o ascunsă părere de rău, că „toată scena asta” e slabă, lipsită de orice interes; şi, luând condeiul, începe să şteargă tot ce-a făcut în urmă: el sufere, în fundul inimii lui, că Ana nu zice nimic; ar fi vrut ca ea să aibă mai multă milă, şi mai mult respect de munca lui, să preţuiască tot ce vine de la el; i-ar fi plăcut ca ea să-l găsească superior până şi în cele mai neînsemnate lucruri; dar ea n-a zis decât atât, şi-n treacăt: „de ce ştergi?...” şi Dan se gândeşte mult, şi trist la indiferenţa acestei întrebări...

În răcoarea umedă a zorilor ei urcă-ncet dealul din spatele târgului. În urma lor, departe, **s**-aude câte-un lătrat de câine: stelele albesc pe cer, şi luna pare încremenită, **într-**o depărtare extraordinară. La răsărit se lărgeşte, se întinde în roată, abureala zilei ca o respirare de lumină ce spală cerul şi limpezeşte aerul; pale de ceaţă se târăsc molatec peste dumbravă.

— Ştii ce-mi aduce-aminte lumina asta?

— Ce?

— Când ne-ntorceam de la Paris... tu dormeai, şi eu m-am sculat, ş-am stat în picioare la fereastră... tot aşa se revărsa de ziuă, şi... nu ştiu cum mi se părea *c-atunci*, se urzeşte lumea, sub ochii mei... Şi când mă uitam la tine, cum dormeai de liniştit şi de frumos, parcă nu mă-ncredeam că te văd...

Ana-l asculta visătoare.

— Ce mult îmi pare c-a trecut de-atunci!... Dane, oare de ce nu ne mai simţim aşa de fericiţi acum? Nu găseşti şi tu o schimbare?... Poate-am făcut rău c-am venit aicea... Ce zici?

— Ce să zic? Ştiu eu dac-aiurea ar fi fost mai bine?

— Cât o să mai stăm noi aici?

— Da’ unde să ne ducem?

— Cum, toată viaţa ai să rămâi judecător de pace?

Ce înţeles trist, sfâşietor, capătă unele vorbe câteodată! „*Toată viaţa*?” în sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru şi-l umplu de-o neînchipuită jale şi disperare. Şi el e aşa de nervos şi de iritabil de câtva timp, şi luptă să se stăpânească: asta-l face şi mai nervos. „Cum găseşte fiinţa asta întotdeauna prilej să-mi strice inima?... dar să m-arăt bun şi liniştit, să văd înadins, până unde-are să meargă”. Dan îşi ia un aer smerit, şi-şi face glasul dulce.

— De, dragă, poate că, cu vremea, are să mă-nainteze şi pe mine...

Ea întreabă, cu un aer distras, ascultând cum scârţâia în vale cumpăna unei fântâni:

— Când, cu vremea?

— Peste vreo doi, trei ani, **s**-ar putea să mă facă substitut la Vaslui... Acolo e teatru, iarna se dau baluri... şi se petrece admirabil!

Dar Ana nu mai e de loc supărată; îi spune-n treacăt, c-ar fi bine să scrie lui Priboianu; ea crede că, cu puţină stăruinţă, ar căpăta înaintarea mai curând. Dan simte o plăcere răutăcioasă de a se umili; în el se zvârcoleşte ca un demon, care caută ceartă: în momentul acela ar vrea ca Ana să fie rea.

— Priboianu, nu; dar am cunoscut eu un samsar de slujbe, unu... Alfred Gamulea, amicul tuturor miniştrilor, am să-i scriu, am să-l rog foarte mult să mă ia sub protecţia lui, să stăruie el să mă înainteze...

Ea nu se mai gândeşte la asta, şi nici n-a luat seama la ce i-a spus acum, în urmă. Ochii ei mari se umplu de pace şi de lumină; ca o debordare de frumuseţe internă i se aşterne pe figură.

— Ah, ce frumos e!

Dan, instinctiv, se întoarce: în adevăr era frumos! Un punct se aprinsese pe muchia dealului opus; o mijire de foc... dar cum creşte, şi cum radiază de puternic; e departe, şi se văd aşa de bine bulgării din arătura

proaspătă, parcă se roşesc şi tremură în zarea dogorită, incendiată, şi discul de foc iese încet, rotund, mai mare, acum e drept la jumătate, şi se ridică... se desface... încă niţel, o geană a mai rămas, lipită de pământ... **s-**a desprins!

— Ce splendoare I

Şi Ana se lipeşte de Dan, apucâ**ndu-**l de braţ, şi-şi razimă capul de umărul lui. Amândoi privesc duşi pe gânduri, li se pare ceva solemn şi misterios revărsarea asta de lumină şi de viaţă; dealurile arate, copacii dezvăliţi, pajiştea crudă din şes, toate palpită de-o mulţumire şi de-o putere nouă, pe care-o sorb cu lăcomie din razele soarelui, ce se înalţă maiestuos, triumfător, fericit parcă, de veselia şi spornica viaţă pe care-o aruncă-n lume cu atâta dărnicie. Pământul bea căldura; din toate se exală un parfum sănătos, indefinit... în aer se simte ca o respirare de amor, cerul e de-un albastru clar, străveziu.

— Ziceai tu adinioarea că nu mai suntem aşa fericiţi, ca la-nceput... eu cred că dacă ne-am iubi, cum ne iubeam atuncea...

— Dar eu te iubesc, dragă... Ce om curios eşti tu I

— De ce curios?

— Că-ţi pui aşa câte ceva-n cap, şi te gândeşti mereu, zile-ntregi, săptămâni întregi, tot aia şi tot aia! Uite, de când suntem aici, tu n-ai mai scris nimic... când ai să te-apuci de roman? Mai linişte, ce avem...

Şi ei se scoborau încet, ţii**ndu-**se de mână. Dan simţea mai de mult mustrarea aceasta a timoului pierdut. şi-ntotdeauna îşi zicea: „mâine, de mâine-ncolo m-apuc de lucru". Acum când Ana îl dojenea ca pe-un copil, conştiinţa lui vinovată căuta să se apere, se pierdea în subtilităţi, cari trăgeau afară o mulţime de nemulţumiri surde, neformulate încă, de care inima lui suferea în tăcere.

...Să scrii. Lesne-i a zice. Dar câte nu îi trebuie unui suflet, pentru a se putea aşterne cu tot dinadinsul la o „lucrare vastă" ca aceea pe care voia el **s-**o înceapă. Pentru că nu-i vorba aici să ai numai liniştea de *azi*;

trebuie să vezi neted înaintea ta, departe; să simţi odihna şi echilibrul perfect, pe care ţi-l dă siguranţa că eşti la adăpost de orice griji, că nimic nu te ameninţă;...să ai sentimentul de armonie şi de lumină neîntreruptă, în care mintea ta să poată lucra izolată, retrasă pentru multă vreme, din zbuciumul şi gălăgia vieţii de toate zilele.

— Uite, vrei să-ţi dau un exemplu? Câteodată mă hotărăsc... să-ncep. Şi mă-ntreb: e oare statornicită pe deplin pacea şi iubirea noastră? Nimic nu se clatină, în jurul nostru, sub noi?... Ş-atunci, mă uit la tine, şi te văd gânditoare, şi-mi zic că tu poate suferi, poate că altă viaţă ai visat să trăieşti cu mine; şi-mi aduc aminte de unele căutături de reproş[23]... o, eu înţeleg foarte bine că nu-i acesta un ideal de viaţă, şi că mai ales pentru tine trebuie să fie un supliciu strâmtoarea şi pustietatea asta în care te-am adus; de multe ori mi **s**-a părut că văd pe faţa ta un regret... cine ştie ce dorinţi te rod în ascuns, şi nu mi le mai spui, pentru că vezi şi tu că n-avem niciun chip!... Ce crezi, că eu nu-mi închipui ce se petrece-n inima ta?... şi nu sufăr şi eu destul? dar ce să fac?

— Dane, ce fericit ai fi fost tu, dacă nu m-ai fi cunoscut pe mine!

— De ce?... Eu cred că dacă ne-am iubi, toate ni **s**-ar părea frumoase... Să fiu eu sigur că tu eşti mulţumită în căsuţa asta, cu ce-avem, şi că mă iubeşti?... da’ nu mi-ar mai trebui nimic, m-aş simţi cel mai fericit om din lume! Ţi-aduci aminte, cum ne făceam noi planuri, când eram la Bucureşti, să trăim retraşi, retraşi să nu ne ştie nime I

— Poi, mai retraşi ce suntem!

— Da, însă tu suferi...

— Eu? Vezi cum te-nşeli I

— Şi intimitatea asta cu Spano, ne strică liniştea!... * ei sunt bogaţi şi...

— Dar ei se duc de-aicea... nu ţi-am spus, pleacă cu totul la Galaţi, săptămâna asta chiar; n-are să ne mai

---

23 In ed. 1894 : „şi-nu aduc aminte de unele vorbe-ale tale, de unele căutături de reproş..."

tulbure nimeni… şi eu am să fiu cuminte, ş-am să te iubesc mult, mult, şi tu ai să scrii, ş-o să fim fericiţi, nu-i aşa?

Erau aproape de casă; o barză trecu pe deasupra capetelor lor fâlfâind liniştit din aripele-i mari: picioarele ei lungi, roşii, culcate-ndărăt, arătau, în întinderea lor, senzaţia de voluptate pe care-o dă plutirea. Preuteasa zvârlea grăunţe la păsări. Ea păru foarte mirată, când îi văzu.

— Da’ harnici aţi mai fost azi, v-aţi sculat cu noaptea-n cap!

Ana făcea haz de lăcomia şi iuţeala cu care se repezeau cocoşii, mai voinici, şi furau grăunţele de dinaintea găinilor, care se zăpăceau, şi n-apucau mai nimic…

— Vezi, zise ea râzând, tot găinile mai proaste i

Şi ei intrară, veseli, renăscuţi parcă, de viaţa asta puternică şi vastă, care se trezea de pretutindeni, şi-i inunda. Sub straşina lor, deasupra uşii, două rândunele îşi regăsiseră cuibul de anul trecut: era o bucurie pe ele ş-un neastâmpăr, ş-un chirăit, de credeai că-i un stol… şi erau numai două. Ana scoase pe Lori afară ca să vadă şi ea cum se joacă de frumos rândunelele. Ioviţa punea masa subt un zarzăr înflorit. Dan meşterea cu briceagul un cărucior pentru fetiţă; soarele bătea căldicel pe prispa.

— Ce proastă eram… dar unde-am putea fi mai bine ca aici?

Dan o privi cu o infinită duioşie şi recunoştinţă; ea zâmbi răsfăţat, şi închizând ochii îi trimise o sărutare, cu una din acele mişcări graţioase ale gurii, cari dau senzaţia delicată a unei sărutări imateriale; amândoi simţeau cum trec prin aer valuri de lumină, de tinereţă şi de iubire.

Şi, după prânz, când se întoarse Dan de la judecătorie, găsi bătut în părete un program în care erau hotărâte ceasurile de somn, de lucru, şi de recreaţie, ca la pension: ea îi făcuse ordine pe birou, călimara; de cristal era spălată frumos; pe coperta unui caiet nou scrisese cu litere ca de tipar: O VIAŢĂ PIERDUTĂ de V. DAN.

— Îţi place ţie titlul ăsta?

— Tu mi l-ai spus…

— Da, însă-acum, când îl văd scris… *„O viaţă pierdută de* V. *Dan” P*… nu merge; am să caut altul…

Apoi citi înc-o dată programul, îl găsea perfect. Aceasta era-n**tr**-o vineri; se hotărî să-nceapă de luni. A doua zi primi o scrisoare de la Priboianu.

„Frate Dane, vei fi aflat din gazete ce tărăboi am avut noi pe-aici cu alegerile; deşi ştiu, că pe tine politica nu te interesează, totuşi întrucât se leagă cu unii din prietenii şi cunoscuţii tăi, şi fiindcă mi-i plin capul numai de asta, vei fi silit **s**-o înghiţi de astă dată. Eu m-am ales ca *independent*, ş-am luptat din toată inima ca să-l scoatem pe Stelian în locul lui Veronescu Prisăcani, dar a fost imposibil cu tot ajutorul pe care ni l-au dat prietenii din localitate; a ştiut onorabilul să se facă util şi actualului guvern… se zice că prefectul a luat din afacerea asta opt mii de franci; dar şi-i scoate el Veronescu I şi când te gândeşti că bietul Stelian a luptat şase ani, ş-a scris, ş-a ţinut discursuri, ş-a fost topor de oase, ba **s**-a bătut şi-n duel pentru domnul «*Glaston*» al său! Cum îl mai iubeau când erau în opoziţie domnii X şi Y, îl găseau genial, câte nu-i făgăduiau I şi azi, când sunt miniştri, nici nu vor să-l mai ştie. Aşa că vorba noastră **s**-a împlinit din nenorocire: Stelian a rămas păcălit. Pân-acum nu ştie nici el de ce să **s**-apuce, eu i-am spus că «Alarma» îl aşteaptă cu entuziasm. Petroni îi tot bate capul să facă cu el o revistă literară. Graur **s**-a mutat la mătuşă-sa, nu l-am mai văzut de mult; mi se pare, după cât am auzit, că e în dârdora însurătorii… c-o profesoară de la Şcoala centrală (d-şoara Mironescu), o fată foarte instruită şi frumuşică, mi **s**-a spus. Am cunoscut pe tânărul Lambrino, e un băiat de ispravă; luna viitoare concurează pen**tr**-o catedră la Universitatea de-aici;

dar se zice că dascălii noştri au de gând să-l radă, fiindc-au aflat că-i socialist. Lambrino tatăl, care nu seamănă de loc cu fiul, de-aceea poate nici nu se iubesc

amândoi, e în căutarea unui portofoliu ministerial… probabil c-are să-l găsească, dar nu aşa curând, fiind încă nou şi puţin deocheat în partid. Ce-ai zis când ai văzut şi pe Razi ales deputat? Ştii că după ce-a luat premiul de la Academie, nici n-a mai dat pe la Măcăreasca. Bietul Borceanu! Că pe logodnică n-o plâng. Nu-i aşa că sunt în bună companie? Dar să mai vezi ce tipuri împodobesc Camera asta I… Ghici cine mai lipseşte?… Nepreţuitul Bimbirică 1 Păcat, Gamulea e menit să fie deputat, şi va fi… **s-**a mulţumit deocamdată c-un post de subprefect; frumoasă *administraţie* trebuie să facă el pe-acolo, ce zici?…

Dar tu cum o mai duci, ce mai scrii? Mult o să mai staţi acolo? Primiţi gazeta regulat? Că de citit, nu vă mai întreb. Sper să ne vedem la vară. Mi-e dor de tine, şi-ţi strâng mâna în gând”.

C. *Priboianu*

După o lună Dan emoţionat, citea Anei primul capitol din roman: se-ncepea c-un tablou de la sat; o horă în ziua de Paşti, scrânciobul din bătătura cârciumei, lăutarii, chiotele şi veselia celor tineri, oala cu vin pe care cei mai în vârstă şi-o treceau unul altuia, şi sfatul femeilor, şi jocurile copiilor; ceva mai la o parte un flăcău slab, cu faţa şi mâinile ca de ceară, şedea trist lângă mă-sa, şi privea la horă; asupra acestuia se îndrepta simpatia şi interesul autorului, el era destinat să fie eroul romanului.

— Ce zici?

Şi Dan se uita în ochii Anei cu atâta frică, încât ea, numai de milă, îi spuse că-i place. Dar a doua zi, luând iar vorba despre roman, şi văzând că nici el nu era tocmai mulţumit de ce scrisese, îi spuse drept: părerea ei era că din viaţa unor *oameni de rând*, nu se poate trage un subiect frumos de roman; ţăranul trăieşte aproape ca un animal; ce sentimente, ce gândiri?…

Dan îi arătă, cu o tristă blândeţe, cât de mult se înşală ea, şi cât de rău îi face **s-**o audă vorbind astfel; el îi dovedea că aceşti oameni de jos sunt cu mult superiori şi,

din toate punctele de vedere, mai interesanţi decât acei nobili paraziţi din pătura zisă aristocratică... Ea-l întrerupse cu un aer plictisit:

— Le ştiu astea, ni le spuneai şi la şcoală... te-nşeli grozav!

El tăcu. Suficienţa şi dispreţul cu care-i vorbea Ana îi deşteptau o mulţime de reflecţii penibile... Va să zică nimic nu se prinsese în mintea ei din ce semănase el!... toată dragostea lui, toate silinţile lui de a-i sugera idei mai generoase, de a o face să gândească şi să simtă ca el, fuseseră zadarnice! În momentul acela Ana i se înfăţişa ca o fiinţă perversă, care îl amăgise, îi furase iubirea şi cele mai sfinte credinţi ale lui, ca să-şi râdă de ele. Ea aducea în viaţa lui deşertăciunea oarbă şi lipsa de orice entuziasm a atâtor generaţii de trântori, deprinşi să aibă toate de-a gata, şi să urască munca...

Şi toată ziua nu-şi mai vorbiră. Dar după-masă, Dan reluă discuţia. Atunci se încinse o ceartă crudă, înveninată. Sufletele lor tremurau de ură; o poftă bestială de a se sfâşia îi apucase pe amândoi; în ochii, în cuvintele lor deborda ca o duşmănie veche, întunecată; şi nemaiştiind ce să-şi spuie, cum să se lovească mai dureros şi mai adânc, îşi aruncau unul altuia păcatele neamurilor, noroiul şi umilinţele familiei; atâtea intimităţi pe care şi le spuseseră în ceasurile lor de iubife, alimentau acum răutatea, setea lor de a se răni, de a se înjosi cât mai mult unul pe altul. Şi fiindcă Dan avea totuşi aerul unui luptător mărinimos care-ar putea să dea o lovitură supremă, mortală, dar nu vrea **s**-o dea, Ana, furioasă, nebună, prin una din acele neaşteptate pervertiri de simţuri şi vijelii morale care tulbură şi răstoarnă toată economia unui suflet, se pomeni spunând cu voluptate lucruri oribile... Ea pronunţă numele lui Perüianu; şi-şi făcea un bici cu care pedepsea amarnic[24] pe nefericitul Dan. În beţia ei de a tortura, de a da lovituri ireparabile, îi spuse că unchiu-său

24 In ed. 1894 : „şi-şi făcea un bici din propria ei ruşine, un bici cu care pedepsea amarnic..."

e un om superior şi că ea l-a iubit, şi că-l iubeşte încă… Dan se ridică şi făcu un pas spre ea. Ana dete un ţipăt de groază. Lori începu să plângă. El simţi o rupere bruscă, o discordare dureroasă în tot trupul, şi, în conştiinţa lui, ca **într-**o vâlvătaie de incendiu, îi tremurară deodată toate gândurile.

— Nu te speria, că nu-ţi fac nimic…

Îşi luă pălăria şi ieşi.

Cu mâinile la spate, fluierând în neştire una şi aceeaşi frază din**tr-**un cântec uitat, el mergea încet în liniştea şi răcoarea nopţei. Şi ce limpezi şi uşoare i se păreau gândurile; atâta doar că-i lunecau prea repeddin când în când el se oprea în loc, atunci nu mai fluiera, şi nici gândurile nu mai năvăleau aşa iute; privea la pâlcurile de stele de pe cer şi parcă se mira că nu le-aude cum fâşie prin aer, atât era de adâncă tăcerea din jurul lui, ş-atât îi erau de rafinate şi de atente toate simţurile, dar mai ales auzul; şi mereu se observa, voia să-şi dea seamă perfect de tot ce simte: mai întâi o mulţumire generală, care provenea din faptul că **s-**a stăpânit, şi că n-a lovit-o, **s-**ar fi mustrat toată viaţa de o asemenea brutalitate; apoi îşi amintea vorbele lui, vorbele ei… şi căuta să se lepede de orice ură, ca să poată judeca senin; dar tot calmul acesta pe care şi-l impunea era factice[25]: aşa bunăoară, el nu era în stare să deosebească bine cât adevăr putea rămânea din vorbele Anei, dând mânia la o parte, el nu pricepea că-n beţia ei de a face rău, spusese minciuni, îşi defăimase propria ei viaţă, cu pofta cu care unii furioşi îşi smulg părul şi se bat cu pumnii în cap. El credea că e foarte liniştit şi judecă race, când îşi propunea să-i spuie: „Doamnă, fiindcă iubeşti aşa de mult pe scumpul dumitale unchi, fă bunătate şi du-te de trăieşte cu el!” Şi parc-o vedea plecând, cu sluga, cu Lori şi cu tot ce era al ei. Lui nu-i păsa. Se gândi un moment la ce are să zică lumea… prietenii lui. Ridicol?… de ce să fie ridicol? câţi nu se despart! Din moment ce nu se mai înţeleg… În clipa aceea

---

25. Factice (fr.) — artificial.

îl fulgeră un gând straniu, înfiorător: „Ana s-a sinucis”. El tresări, şi-şi întoarse capul... i s-a părut c-a auzit un glas strigându-l din urmă. Luna se ascunsese după un nor. Dan fugea spre casă, îngrozit de tabloul pe care nu şi-l mai putea şterge din închipuire. În odaie era întuneric, intră binişor, picioarele îi tremurau de spaimă, trase-un chibrit... Ana dormea, lângă Lori, cu faţa spre perete.

— De-acu nu mai e niciun pericol, dar putea s-o păţească rău...

— Bine, din ce?... nu pricep.

— A luat ceva, probabil; o persoană, aşa de bine constituită, nu avortează dintr-un lucru de nimic... acu-i vară... ca să presupui c-a răcit, e greu, nu-i aşa? Să stea liniştită-n pat; mai trec eu mâine pe aici... noapte bună!

Ana, culcată pe spate, cu mâinile-ntinse pe plaponă, priveşte fix în podele. Ca perna e de albă faţa ei visătoare, cu părul dat la o parte de pe frunte, cu ochii tăiaţi, măriţi de slăbiciune. Dan se apropie cu sfială de pat. Ea clatină încetişor din cap.

— Nu dorm, stau aşa.

Şi-i întinde mâna să i-o răcorească.

— Ce ţi-a spus doctorul?

— A zis că... să stai liniştită. Te mai doare?

— Nu, puţin... Mă iubeşti?

— De ce mă-ntrebi?... Tu ştii bine că te iubesc.

Dan îşi pleacă gura pe mâna ei fierbinte. Ana închide ochii, ş-adoarme. În odaie e un miros cald de sânge; luna plină bate în fereastră, un grier chirăie după sobă. În picioare, la căpătâiul Anei, Dan, cu braţele încrucişate pe piept, stă ş-o priveşte mult, atentiv, ca şi când ar căuta, în repausul figurii ei, secretele, alcătuirea acelei naturi ciudate, pe care de doi ani o studia şi n-o putea pricepe. Ce nu i-a spus? În câte chipuri n-a încercat să-i sugereze gândurile, şi dorinţile, şi entuziasmul lui?... De câte ori, cu ochii înecaţi de lăcrimi, nu şi-a răzămat capul pe genunchii ei, şi n-a implorat-o să-i fie milă de viaţa lui, să-l iubească, să fie bună cu el, să-l înţeleagă. Ş-atunci ea deschidea

ochii mari, o ce frumoşi, ce dulci ochi avea atuncea, şi cu ce glas încântător îi spunea: „dar te-nţeleg, te-nţeleg, şi te ador!” Şi el îi săruta mâinile cu recunoştinţă... câteva zile inimile lor se simţeau aproape, gândurile lor erau aceleaşi; ş-apoi deodată li se strica iar toată fericirea; Ana nu mai era a lui, o simţea cum îi lunecă din braţe, ca ceva fluid, impalpabil, iar o pierdea. Ce de iluzii, ce de viaţă stricată! O, cât de puternic l-ar fi făcut, câtă lumină şi intensitate ar fi dat minţii lui, şi cât de sus l-ar fi ridicat, dacă l-ar fi înţeles şi l-ar fi iubit, aşa cum visa el odinioară I... „Ano, Ano, unde-i sufletul tău, pe care-l caut de atâta timp şi nu-l găsesc?” Oare nu **s-**ar putea, de-aci-nainte... Rămase pe-ntuneric, se trecuse toată luminarea. El dete perdeaua la o parte, luna arunca-n odaie o lumină fantastică, de vis. Lui nu-i era somn. „Să fie Ana bine, gândi el, ce frumoasă plimblare-am face!”

În momentul acela îşi aduse-aminte de noaptea-n care i-a spus lui Priboianu amorul lui, era tot aşa, prin august... Se culcă, şi-nchise ochii de voluptatea odihnei ce i se răspândea încet în tot trupul; numai atunci îşi dete el seamă cât era de ostenit. Câteva minute nu gândi nimic. Ana respira liniştit. Şi el, ca **s-**adoarmă, asculta în tăcere suflarea ei cadenţată; apoi îşi închipuia că e **într-**o barcă, pe-o apă liniştită, nemărginită... un sentiment vag de lunecare-n întuneric... era la pragul somnului, când o tresărire violentă îi zgudui tot trupul, una din acele tresăriri ce par o smucire bruscă a vieţii speriate de atingerea morţii; gândurile începură a da năvală în conştiinţa lui alarmată, aducând cu ele suferinţe ascunse, scoţând în lumină deodată amărăciuni necunoscute, cari i se strecuraseră în suflet, pe nesimţite, ca o otravă lentă. Niciodată nu i se lămurise aşa de bine viaţa lui nenorocită. îi reveneau unele fraze, unele atitudini şi priviri de-ale Anei, pe care numai acum le-nţelegea, şi parcă simţea o plăcere de a le analiza, de a stoarce şi de a distila în el tot veninul, toată durerea ce se ascundea în sensul lor... „Un copil? dar aş prefera să mor... Ce oroare!” A, ştia el acum

cu ce se legau vorbele acestea în sufleul 83, tul Anei! Nu era strigătul unei amintiri de groază şi de ruşine care se deştepta în ea… altceva o făcea să aibă oroarea unei sarcini: era femeia cochetă, amorezată de frumuseţea trupului ei; gândul de a-şi vedea talia groasă, şoldurile deformate, şi rumeneala retrasă din obrajii ei pentru câtva timp, numai gândul acesta omora în ea instinctul sfânt al maternităţii. Şi Dan îşi aducea aminte de toate certurile lor, de toate greutăţile şi nevoile prin care trecuseră amândoi, şi-n faţa cărora ea se arătase pururea enervată, laşă, incapabilă de a găsi pentru el un cuvânt, o căutătură, care să-l consoleze, să-i dea curaj, să-i dea puterea de a spera şi de a lupta. O, ce glacială, şi mută, şi exasperantă tristeţe vedea pe faţa ei, în momentele acelea de strâmtoare şi de lipsă!… Se gândi la Albert, care venise cu Miba şi cu fetiţa lui; ce fericiţi erau, ce aer blând şi discret, de femeie cuminte şi superioară avea ea, şi cum se-nţelegeau de bine unul pe altul! Ce frumoase zile-au petrecut împreună! Cită bucurie simţea el când vedea pe Ana vorbind cu Miba; seara ieşeau cu toţii la plimblare; soarele se scobora încet după deal, umbra curgea pe şes, se împânzea ca o apă, un parfum de iarbă cosită îmbălsăma aerul, şi ele mergeau la braţ înainte, ei rămâneau înadins mai în urmă, uneori se ascundeau în dosul unei căpiţi, ca să le sperie. Ca un vis au trecut cele patru zile, cât au stat împreună. Albert era profesor la Universitate; el era iubit, fericit, sigur de viaţa lui… Miba îl adora! C-o săptămână înaintea lor fusese Priboianu; acelaşi suflet bun, vesel, entuziast, aceeaşi tinereţă şi seninătate de gânduri… Toţi prietenii lui munceau, aveau un ideal! Toţi mergeau înainte, numai el îşi pierdea vremea, îşi sleia toate puterile minţii pe certuri, şi neînţelegeri, şi griji, cari nu se mai isprăveau. Şi ei îl cred fericit, sunt siguri că el scrie şi că **într-**o zi are să dea la lumină opere mari, uimitoare…

— Nino I dragă!

El sări speriat. Ana gemea; o durere surdă îi curma

respirarea, fruntea-i era brobonită de sudoare. Afară se lumina de ziuă, Dan se-mbrăcă iute, şi alergă după doctor.

Peste-o săptămână Ana era bine. Cu ce dragoste o purta de mină, ca pe-un copil, în primele zile de întremare! Şi ce sfântă i se părea figura ei palidă, şi mişcările ei încete, delicate, şi glasul ei dulce, de o blândeţe fermecătoare. Toată fiinţa ei i se părea schimbată, regenerată.

— Dane, tu n-ai mai scris de mult…

Şi făceau proiecte. În ţară se pornise de câtva timp un curent sănătos, idei generoase însufleţeau tinerimea care se ridica, lumea începea să citească şi să distingă lucrările de adevărat talent, din toate părţile sufla ca o viaţă nouă, ca un vânt de primăvară, careaducea speranţe mari, şi dor de muncă, şi entuziasm.

Da, are să scrie; la iarnă are să-şi publice romanul. Şi ei făceau socoteală: cinci mii de exemplare, a patru lei… se vând desigur **într-**un an!… produceau net zece mii de lei; dar să nu ia banii cu ţârâita, că nu-nţelege [26]nimic aşa; să roage pe Priboianu să-i strângă, grămadă… şi-n vremea aceea el are să scrie al doilea roman, ş-atunci au să se mute la Bucureşti, o să fie liber… de când visa el lucrul acesta!… să-şi poată asigura viaţa aşa, să scrie câte un volum pe fiecare an… cu ce drag ar lucra I are-atâtea-n cap… le vede, doar să le-aştearnă pe hârtie. Ana va traduce romanele în franţuzeşte. Ce fericiţi or să fie! în toţi anii or să plece pentru câteva luni în străinătate… Şi amândoi, în momentele acelea, credeau, vedeau aievea desfăşurâ**ndu-**se înaintea lor fericirile de care vorbeau.

Era o noapte urâtă, pe la sfârşitul lui octombrie. Afară ploua mărunt, şi urla un vânt amarnic, câte un vârtej se repezea cu mânie în ferestre, de parcă se clătina casa. Ana dormea. Dan scria, adică se chinuia să scrie, căci pagina pe care-o începuse de cu seară era de-abia la jumătate… şi ce de ştersături! ce rânduri încâlcite, indescifrabile, şi cum arătau de bine dezordinea din

---

26 In ed. 1894 : „...nu-nţeleg..."

sufletul lui I De două săptămâni avea o durere de cap, distrugătoare, şi se forţa să scrie, şi nu putea, şi asta-l făcea nervos, iritabil, îl îmbolnăvea şi mai rău; din când în când îl apuca un sentiment de covârşitoare revoltă, scrâşnea din dinţi, şi rupea condeiul, descărcâ**ndu-**şi mânia **într-**un „ah!” de o profundă disperare; ş-atunci holba ochii şi se uita speriat în juru-i… În faţa Anei se arăta liniştit, vesel; dar uneori îi trecea câte-un junghi mai ascuţit prin creieri, şi figura lui lua o expresie de suferinţă, pe care nu şi-o mai putea ascunde. „Ţi-e rău?” îl întreba Ana. „Nu; mi-e foarte bine…” şi lua altă vorbă. Ana se îngrija dacă-n adevăr **s-**ar putea vinde cinci mii de exemplare! aceasta o preocupa pe ea mai cu deosebire; Dan o asigura mereu; dar numai el ştia ce era în sufletul lui… O, ce rău îi făcea în noaptea asta vijeli i de-afară; el auzea în vuietul vântului glasuri omeneşti, gemete confuze, depărtate, şi-n închipuirea lui bolnavă lunecau tablouri spăimântătoare, nemărginite pustietăţi de mare, corăbii care se scufundau în valuri… şi vântul, vântul acesta sinistru, i se părea c-a adunat de pe oceane ţipetele desperate ale naufragiaţilor şi le poartă prin lume. Era târziu, aproape două… se culcă. Cercă să-şi alunge vedeniile urâte care-l năpădeau; deschise ochii în întuneric; un sentiment de apăsare, de lipsă de aer, îl făcea să caşte gura şi să respire lacom. Îşi aduse aminte de ultima ceartă cu Ana: venise vorba de Drăghici; Dan, cu oarecare sfială, o întrebă dacă a fost ceva adevărat în zvonul care se făcuse odată la Sinaia… Ana nu ştia nimic. Şi din cea mai liniştită discuţie, se pomeniră, pe nesimţite, încăieraţi la sfadă. Ana zicea că Drăghici ar fi făc**ut-**o fericită. Dan, **într-**un moment de revoltă, şi ca **s-**o umilească, îi spuse că Drăghici n-ar fi luat-o, pentru că era *săracă*. În urmă el **s-**a căit amar, ş-a rugat-o să-l ierte, şi **s-**au împăcat… dar câte cuvinte înveninate nu-şi aruncaseră unul altuia, de câte răni profunde, iremediabile nu tremurau sufletele lor, pe când ei se îmbrăţişau în frenezia împăcării!

Din ziua aceea Dan rămase pe deplin convins că între el şi Ana e o prăpastie, un gol imens pe care cu nimic nu-l mai poate astupa. Gândul că el n-a fost în stare **s**-o facă fericită, că inima ei tânjeşte de dorinţi pe care el nu i le poate-mplini, că toate aspiraţiile lui de a se face folositor lumii, prin**tr**-o muncă pacientă şi dezinteresată, pe ea n-o mişcă şi n-o încălzesc de loc, gândul acesta îl umplea de-o desperare întunecată, laşă, zdrobitoare. Va să zică, ea nu preţuia talentul lui decât ca pe un mijloc de a „câştiga parale”! Mândria, înălţarea morală, divina seninătate pe care ţi-o dă conştiinţa c-ai făcut bine, şi că n-ai trăit degeaba, mulţumirea intensă, farmecul nespus pe care-l simţi în expansiunea generoasă a propriei tale vieţi, amorul sfânt pen**tr**-un ideal, jertfa, gloria... toate acestea pentru ea erau vorbe goale, aiurări de om bolnav! Şi se hotărî să nu mai vorbească cu Ana decât de lucrurile cari o interesau pe ea.

Dan închise ochii, nu-i venea somn; fruntea-i ardea; simţea între tâmple o durere apăsătoare, înfundată, cu zvâcnituri care-i răspundeau în ceafă, gura-i era uscată, amară, stomacul leşuit, şi parcă-i alergau furnici în tot trupul. Imagini rupte, învălmăşite îi treceau cu o iuţeală vertiginoasă prin conştiinţă. Vântul şuiera în străşini, şi iar îi aducea privelişti îngrozitoare, corăbii înecate, oameni desperaţi cari se agăţau de valuri... deodată simţi o mână rece pe călcâi, şi-şi trase iute piciorul; un moment rămase îngheţat de spaimă... „ce prostie! mi **s**-a părut” şi instinctiv îşi duse mâna la călcâiul stâng şi se pipăi, ca şi cum ar fi căutat să-şi reproducă impresia. Cercă să-şi închipuie un om aplecat pe brânci la picioarele patului: atunci văzu bine în întuneric un cap necunoscut, hidos, care **s**-apropia încet, se înclina cu ochii boldiţi la el... u, ce figură de sălbatic! şi deschise ochii ca să n-o mai vadă; apoi îşi întinse piciorul, şi-nadins şi-l aşeză exact în poziţia pe care-o avea la început... „să vedem dac-am să mai simt o dată mâna aceea răce...” şi el aştepta, cu o concentrare de atenţie, ca şi cum toată simţirea i **s**-ar fi îngrămădit în

călcâi... nimic; conştiinţa lui, în luptă cu somnul, slăbea, se întuneca... deodată dete un strigăt de groază; mâna rece, evocată de propria lui închipuire, venise...

Ce e? întrebă Ana speriată.

— Aprinde te rog luminarea...

Ea se sculă, bâjbâi pe masă: în odaie era cam frig, şi mâinile ei tremurau; trase un chibrit, şi clipi tare ca să-şi scuture ochii de zăpăceala somnului; cu lumânarea-n mână se îndreptă spre Dan, dar o dată se opri înmărmurită ca-n faţa unui spectru. Atunci el crezu că Ana a văzut în adevăr pe cineva-n odaie.

— Dane, ce ai? Mă sperii... Unde te uiţi aşa?

Zgrebulit în colţul patului, Dan tremura ca varga şi căta cu spaimă în toate părţile. Ea puse luminarea pe masă şi se aşeză lângă el; îi luă mâna rece şi i-o strânse cu dragoste, şi-i vorbi blând, milos:

— Linişteşte-te, pentru Dumnezeu 1 şi spune-mi, ce e? Ce-ai visat?

Dan îşi veni în fire, şi durerea de cap, întreruptă de emoţiune, iar îl apucă.

El îi spuse că n-a putut dormi de loc, că zgomotul vântului de-afară îl enervează, şi-i dă halucinaţii... Ana nu se mai duse în patul ei; ei adormiră îmbrăţişaţi ca-n vremile «ele bune.

Dan e din ce în ce mai nervos. împricinaţii nu mai găsesc în el pe judecătorul calm şi bun de-odinioară. Prezidentul tribunalului din Vaslui i-a atras atenţia, prin**tr-**o scrisoare foarte amicală, asupra câtorva hotărâri „date cam în pripă”. Subprefectul îl săpa. Viaţa ca Ana ajunsese un supliciu. Ea nu putea pricepe cum atâţia oameni, cu mai puţin talent şi cu mai puţină învăţătură decât Dan, au ştiut să-şi croiască o cale cu mult mai bună, ş-au mers înainte... pe când el tot „neprocopsit” a rămas. Şi pe subiectul acesta se hărţuiau vecinic.

— Aş mai înţelege să fie cineva mândru, când are cu ce; dar aşa...

— Şi ce-ai pofti dumneata? Să fac ode miniştrilor? Să

linguşesc pe vodă, ca să-şi facă pomană cu mine? Asta ai vrea?...

— Fireşte; dacă nu poţi să trăieşti altfel... de ce nu? Alţii cum fac? Şi li-i bine. Nu te vezi, în ce hal eşti, şi-n ce hal m-ai adus şi pe mine?... Dac-aş fi ştiut că toată viaţa ai să mă chinuieşti aşa...

— Nenorocito, în ce noroi mă împingi?... Fugi, că mi-e scârbă, când te-aud... Uf, ce femeie ordinară!...

Dan trânteşte uşa furios şi se duce în cealaltă odaie. Ana rămâne plângând şi blestemâ**ndu-**şi ceasul în care **s-**a născut.

— Tăticule, ce eşti tu aşa supărat?... că nu te-a iubit mama? da?... că n-a fost mama cuminte şi gigea cu tine? da? Spune, că-ţi dau bomboană... spune... că tu eşti fetiţa mea care te iubesc şi-ţi dau prăjitură... ia stai... să te pup...

Şi Lori întinde mânuţele după el să-l prindă, îi aţine calea, **s-**atârnă de haina lui. Dan se poartă, aiurit din colţ în colţ, el n-aude, nu vede, nu simte. „Doamne, cum m-am înşălat... cât sunt de nenorocit!” Vorbele astea îi revin mereu în minte, ca un refren al gândurilor lui triste, neînchipuit de triste. Unde mai sunt visurile frumoase ale tinereţei? Ce **s-**a făcut cu iubirea şi cu entuziasmul inimei lui? Nimic din ce-a sperat!... toate i-au ieşit pe dos... „Ce neam de oameni fără noroc!” Şi nu e nimeni să înţeleagă I Cât era el de bun... şi ce dar are femeia asta de-a-l scoate din fire şi de a-l face rău!... Oh, cum ar vrea **s-**adoarmă, **s-**adoarmă şi să nu se mai deştepte.

— Tăticule dragă, nu mai fugi aşa, stai să te pup 1

Ce dulceruga biata Lori, şi cât de graţios îşi ridica faţa şi-i căuta privirea, şi cum tropăiau prin casa drăgălaşele ei picioruşe!...

— Astâmpără-te odată şi lasă-mă-n pace... pleacă de-aici!

Şi fetiţa se retrăgea deoparte, cuminte, şi-l priv-a lung cu ochii ei mari şi supăraţi.

Scene de astea se repetau mai la fiecare două zile.

Când pleca la judecătorie, pe drum se pipăia speriat,

crezând că poate şi-a uitat pălăria, sau cravata... **Într-**o dimineaţă, era pe la sfârşitul lui marte, Ana-i spuse hotărât că **s-**a săturat „de mizeria asta", şi că se duce la soră-s**a**.

— Fă ce ştii, îi răspunse Dan, cu o supremă desperare, şi ieşi. La primărie cisluiau[27], pe prispă, câţiva consilieri şi notarul, care îşi avea, despre toate cele, ideile şi reflecţiile lui personale. Dan îi salută distras şi trecu-nainte.

— Ia, aista om fericit, zise notarul, deştept, învăţat, şi ce cocoană frumoasă are, şi cum se iubesc amândoi... halal de ei! Ce le pasă?...

Era în şedinţă, şi pronunţa o hotărâre... la mijlocu! unei fraze i se făcu deodată întuneric în minte şi-şi pierdu şirul, faţa i se crispă **într-**o penibilă sforţare de reculegere; el gângăvi de câteva ori aceeaşi vorbă, ochii i se umpleau de grijă, de spaimă, obrajii şi urechile îi ardeau; puse coatele pe masă şi-şi lăsă capul în mâini. Când şi ridică faţa, era alb ca hârtia. Rugă pe ajutor să continue, şi plecă.

Din ziua aceea conştiinţa lui Dan se puse la pândă cu tot dinadinsul. Vorbea rar, încet, şi evita orice discuţie cu Ana. Ochii lui păreau a privi mai mult înăuntru. Îşi cumpănea mersul, glasul, cele mai mici gesturi. La fiecare moment căuta să-şi dea bine seamă de tot ce face, şi de tot ce se petrece-n el. Adesea lucruri de nimic îl impresionau puternic, cuvinte neînsemnate, întâmplări obicinuite se exagerau în atenţia lui de maniac, luau proporţii şi înţelesuri de evenimente extraordinare, ş-atunci inima-ncepea să-i bată tare, aşa de tare că el auzea sângele cum îi zvâcneşte-a cap, şi tot sufletul lui vibra năucit, ca de-o nenorocire fatală, ireparabilă. Câteodată-şi deschidea ochii mari şi privea curios la lucrurile de primprejur, ca un om ameţit, care vrea să-şi dea seamă de locul în care se află. Glasul i se schimbase, căpătase un răsunet profund, misterios; o melancolie dulce, de copil bolnav4 i se fixase pe figură

— Ce ai tu, Dane, de eşti aşa... fără chef?

---

27 A se ceslui — a se sfătui.

— Eu? N-am nimic; ce să am?

De câtva timp nu mai scria, nu-i venea să **s**-apuce de nimic, ceasuri întregi sta uitit, şi nu scotea o vorbă; la scrisorile prietenilor nu mai răspundea**. Într-**o zi Ana cercă să-i aduc-aminte de roman, de planurile lor… dar el îi spuse că ştie, are el grijă… ş-o rugă aşa de blând să-l lase-n pace, să nu-l mai întrebe de asta; ea oftă şi nu mai zise nimic.

Nopţile erau îngrozitoare. De cum îşi punea capul pe pernă, gândurile îl năvăleau în dezordine, şi conştiinţa lui lupta ca să se desfacă din vălmăşag, din valurile care-o acopereau, şi să iasă la lumină. Simţea în tot trupul o căldură ş-o tulburare penibilă, deschidea gura şi trăgea aer mult, ca să-şi umple golul pe care-l avea-nlăuntru; cerca să prindă câte-o imagină desluşită, să-şi fixeze gândul pe ceva, şi nu putea. Toate i se rupeau şi i se amestecau confuz în minte. Figurile cunoscute, pe care voia să şi le reprezinte, apăreau diforme, în închipuirea lui, ca-n**tr-**o oglindă stricată. Căuta să dea membrelor lui atitudini comode, odihnitoare, şi peste câteva minute, trebuinţa de a se întoarce i se impunea cu o putere imperioasă, obsedantă, împotriva căreia voinţa lui slabă cerca să lupte, se întindea în sforţări dureroase, ş-o dată se discorda, atunci-l cuprindea un sentiment de silă, de discutal are, i se părea c-a plesnit un resort în el, că o putere ocultă, străină de voinţa lui, îi împingea trupul greu şi moleşit, şi da braţelor şi picioarelor lui alte atitudini. Aşa se canonea până despre ziuă. Uneori, îl fura somnul, şi odată simţea că se mişcă patul cu el… tresărea speriat! ca un fier ars îi trecea prin inimă, îl umplea de-o nelinişte năbuşitoare; şi iar începea să se observe, să se spioneze, cu un sentiment de spaimă superstiţioasă, în fiecare impresie, în fiecare licărire de gând. Dimineaţa avea ameţeli; de obicei, când se pleca să se spele simţea o întunecare subită a conştiinţii, o clipă îşi pierdea echilibrul, trupul lui pornea să cadă-nainte; ş-o dată se oprea, şi se retrăgea ca de pe marginea unei prăpăstii. El

băgase de seamă că direcţia în care i se lăsa capul, în acele clipe de ameţeală, venea cam spre stânga: şi-şi aducea aminte că tot în partea aceea, sub tâmplă, i se localiza mai adesea durerea de cap. Intrase la griji. Şi controlul, examenul acesta, pe care şi-l făcea la fiecare moment, îi ostenea şi-i intimida mintea, neutraliza o parte din spontaneitatea emoţiunilor, din libera funcţionare a puterilor lui sufleteşti. Ca un om care-şi pierde întrucâtva cumpătul, mersul şi mişcările lui naturale, când ştie că-l observăm, tot aşa gândurile, caracterul şi toate apucăturile lui Dan se alterau, încetul cu încetul, sub privigherea continuă, obsedantă, a ochiului aceluia neadormit, tulburător, care se căsca, din ce în ce mai mare şi mai speriat, în conştiinţa lui. O clipă de distracţie, uitarea unui nume îi dădeau fioruri de spaimă, şi toată figura lui lua o expresie de nelinişte şi de alarmare, ca-n faţa unei mari primejdii.

Ana îl vedea în toate zilele, nu-şi putea da seamă de schimbarea care se făcea în el. Neîntrerupt preocupată de fiinţa ei, de dorinţile, de regretele şi de soarta ei, ea se uita la Dan cu ochi din ce în ce mai osteniţi, aproape indiferenţi, ca la un om cu care **s**-a obicinuit, şi-n care nu mai descopere nimic nou. Se mira ea singură de admiraţia şi de entuziasmul pe care i-l inspira odată omul acesta, de influenţa pe care-o exercitau asupra ei vorbele, gesturile, privirea lui, tot ce emana de la el. Cum a putut fi oare atât de naivă... şi de proastă, căci e o curată prostie să te extaziezi aşa, de-un om... *ca toţi oamenii*! Gândurile ei treceau cu o nespusă jale de la iluziile pe care şi le făcea în pension, la viaţa ei de-acum, atât de searbădă şi de nenorocită... E curios, cum Ana niciodată nu se încercase să-şi dea socoteală de împrejurările în care Dan a venit **s**-acopere, cu imaculata lui iubire, durerea şi ruşinea de care sângera încă inima ei. Ş-adesea, seara, când se dezbrăca şi-şi vedea în oglindă umerii goi, braţele albe, rotunde, perfecta alcătuire a figurii ş-a trupului ei, o cuprindea mila de-atâta frumuseţe condamnată să se stingă în închisoarea

asta mizerabilă, în pusnicia şi sălbătăcia asta, unde nimeni n-o admira, nimeni nu-i mai ştia de ştire. Îşi aducea aminte de rochiile elegante pe care le purtase, de balurile-n care strălucise, în toată splendoarea frumuseţii ei, şi de cuvintele dulci, şoptite, neînţelese încă pe vremea aceea, şi de privirile calde, pasionate, pe care ea parcă le simţea, ca pe-o suflare gâdilitoare. cum îi lunecau pe la ceafă, pe subt bărbie, şi-i înfiorau umerii şi sânul ei de fecioară, o umpleau de-o senzaţie necunoscută, de-o moliciune tulburătoare, dar voluptuoasă, de care sufletul ei tremura, nedumerit şi visător, ceasuri întregi, după fiecare bal. În ce umilitoare mizerie o azvârlise soarta I Cum şi-a pierdut ea minţile, de şi-a legat existenţa c-un om aşa de ursuz şi de maniac, care găseşte-o cinste în a rămânea sărac şi smerit toată viaţa? Şi mereu se gândea la *Titi*, o prietenă a ei din pension, care se măritase c-un stropşit, cu unu... Amilcar Ciuhureanu, *poet simbolist*, un grandoman ridicol, pe care ea îl credea un geniu neînţeles şi prigonit de invidioşi, şi care, tot aşa, o târa în cea mai neagră mizerie, şi ea îl adora, zicea că-i fericită, şi era convinsă că Amilcar al ei are să triumfe **într-**o zi. Ce **s-**o mai fi făcând sărmana Titi, cu „geniul” ei de care nu se mai auzea nimic? Ana îşi aducea aminte, cu milă, de încrederea oarbă şi devotarea naivă a acelei fiinţi robite de-o himeră; şi-şi făcea un merit, o superioritate de judecată, din faptul că ea nu mai admira pe Dan. Conştiinţa ei era vecinic îngrădită în impresia momentului: sentimentul *cle-acum* i se părea definitiv, pentru toată viaţa**. Într-**o zi de mânie scrisese soră-sii că e nenorocită şi-i vine să ia câmpii, şi c-o poftă înveninată de a se umili, o ruga să se îndure de ea şi **s-**o primească... se oferea să-i fie slugă, să-i frece parchetele, să stea la bucătărie, şi să-i muncească toată viaţa, numai să-şi facă milă şi **s-**o ia... Peste patru zile primi răspuns: Ema o aştepta, îi scria cu lăcrimile-n ochi, ş-o „conjura”, cu toată iubirea şi durerea ei de soră, să vie numaidecât. Şi Ana plânse ca o nebună şi se căi amar de ce făcuse... Trecură câteva zile liniştite. Era vară, pe la începutul lui mai**. Într-**

o dimineaţă, Dan se plimbla prin casă şi ofta. Ana se uita la el cu sfială, simţea că i se rupe inima, fără să ştie de ce…

— Dane, tu nu mă mai iubeşti! De ce nu mai vorbeşti cu mine?

El o privi lung, nedumerit… apoi îşi lăsă ochii în jos şi iar începu să se plimble, răsuci**ndu-**şi mustaţa, dus pe gânduri. Ea crezu c-o dispreţuieşte, şi, palidă de mânie, c-un gest solemn, îi întinse scrisoarea. Dan o citi, i-o dete-napoi şi. c-un aer distras, indiferent, îi zise: „du-te”. Pe Ana o podidj plânsul. El îşi luă pălăria şi ieşi liniştit. De vreo zece zile nu mai dăduse pe la judecătorie. Când era să iasă pe poartă simţi răcoare la picioare, şi băgă de seamă că era în papuci; se-ntoarse să-şi ia ghetele; un vătăjel îl strigă din urmă: „Domnule judecător!…” şi-i dete-un plic galben; Dan îl deschise: pe ziua de „1 mai era înlocuit. Curios, toate i se răsfrângeau ca **într-**un vis urât, obsedant, din care parcă voia să se deştepte, şi nu putea. El strigă tare: „Ioviţo! Ioviţo! ţi-am spus să-mi încălzeşti apa pentru baie, vezi să fie fierbinte ca atunci!” Ioviţa îl privi speriată: „Nu mi-aţi spus nimic… da’ ce e asta?…” Dan, cu paşi largi, gesticulând solemn, se plimbla prin livadă şi declama „versuri”:

Cunicunda şade strâmbă pe spetezile ruşinii, Cine stoarce două lacrimi din priporul goliciunei? Adormiră-n întuneric desfătările durerii, Numai florile din arbori umplu noaptea de mizerii!…

— Dane, pentru numele lui Dumnezeu, taci că te-aude lumea… te rog…

El, fără a se întrerupe, o privi cu ochi mari şi blânzi, cari nu mai vedeau realitatea. Ana nu se dumerea; îl ruga să-nceteze şi să n-o mai privească aşa, că-i face frică; îl luă de braţ şi-l duse-n casă; ea era palidă şi tremura toată, el gesticula cu cealaltă mână, şi improviza mereu, uneori nu mai găsea vorbe, ş-atunci continua ritmul **într-**un „*tam-ta-ra-ra*, *tam-ta*, **ra***ra*”, pe care-l repeta de sute de ori cu o linişte imperturbabilă… Ana se uită la el fix, deodată ochii i se umplură de spaimă, tot adevărul i se dezlegă în

fulgerarea unui gând; c-un răcnet sfâşietor, ea fugi din odaie, ca de groaza unui ucigaş.

— Doamne, coconiţă, da' de ce te temi aşa? Ia lasă, c-are să-i treacă, nu-ţi strica inima…

La dejun Dan înfulica bucături mari, şi clefăia repede c-o lăcomie de bestie. Ioviţa îl întreba mereu dacă-s bune bucatele, el, în neştire, cu gura plină, zicea *da*. Ana nu se mai putu stăpâni şi-ncepu să plângă cu hohot. Ioviţa îi făcea semne să tacă. Dan îşi vedea de mâncare, străin de tot ce se petrecea-n jurul lui. După-masă îşi aprinse-o ţigară şi, c-un aer timid, se aşeză pe-un scaun, deoparte. Afară ploua. Ana veni lângă el, duioasă, rugătoare, îi luă mâna rece şi i-o netezi. „Dragă de ce nu te uiţi la mine? Ce ţi-am făcut eu de nu mă mai iubeşti?…

Fie-ţi milă de mine, Dane…" Îi jura că-l adoră, îl îmbrăţişa, nu ştia ce să-i mai spuie. Clasul îi tremura, ochii i se umplură de lacrimi. Dan fuma tacticos, privind fix înaintea lui. Ea aştepta, pierdută, un cuvânt, o căutătură… El se sculă, foarte preocupat, şi plimblâ**ndu-**se cu paşi agitaţi de colo colo, începu:

Duceţi cântecele mele în păduri de palisandri…

Smulgeţi aştrii din deserturi… tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra…

Şi gesticula teatral, cu amândouă mâinile.

Ana îşi îngropase capul în pernă ca să nu mai vadă, şi se bocea desperată. Fetiţa alerga prin casă, sărea-naintea lui, râdea, şi zicea şi ea: tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra… Ea nu mai putea de bucurie că „tăticu' face prostii" şi se joacă cu dacsa. Asupra acestei scene sosi Priboi, mu, cu Poteraş: el aflase în ajun despre destituirea lui Dan, şi venea vesel, să-l ia la Bucureşti. Servitoarea-i ieşi-nainte şi-l preveni; el nu înţelegea bine; când intră, rămase înlemnit. Dan îl cunoscu, cum îl văzu, îi ceru o ţigară, îi spuse cu bucurie c-a făcut un *poem* şi-ncepu să i-l declame… tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra…

Au plecat în aceeaşi zi. Tot drumul, Dan n-a ieşit din poemul lui. Ana plângea, se ruga de Priboianu să nu i-l ia,

zicea că vrea să-l îngrijească ea singură, că numai iubirea ei are să-l facă bine. O ploaie torenţială inunda uliţele Capitalei.

...Două trăsuri plecau de la casa de sănătate a doctorului Şuţu: în una, Albert şi Miba ţineau între ei pe Ana, leşinată; în alta era Priboianu, zdrobit de oboseală, şi năuc de ce văzuse: în calea Victoriei, vizitiul, nemaiştiind încotro să-ntoarcă, opri, şi-l întrebă unde să-l ducă: atunci băgă de seamă că e în birjă, se uită la ceas: erau trei... „La Cameră!” De-o săptămână se discuta darea în judecată a guvernului trecut.

În vestibul îl aştepta un alegător... „Nu mă mai cunoaşteţi...” Se recomandă şi-ncepu să-i spuie păsul... Priboianu se uita la el şi da din cap, dar nu-l asculta. Din când în când, uşa de la sala de şedinţe se deschidea, şi se auzeau atunci aplauze, crâmpeie de fraze... „Moralitatea, domnilor, nu se poate despărţi...”...” omului politic mai ales, eu îi cer să fie moral nu numai în societate, în vaza lumii, ci şi între ai lui, în sânul familiei lui, cu...”...” Acel care nu ştie mai întâi să respecte cinstea şi săm ţenia casei lui...”

Un uşier trecea zorit. Priboianu îl opri.

— Mă rog, cine vorbeşte?

— Domnu’ Peruianu I

— A... Eram sigur.

APRECIERI CRIŢICE

„*Dan*, roman de A. Vâahuţă osce o scriere de merit apărută de curând. Autorul, fără să fi realizat un cap de operă, câştigă printr-însa un loc distins în literatură. Nu voiesc să intru în amănunte, să discut stilul, limba şi *convenienţa* scrierii sale. Romanul său, aşa cum este, este cu totul interesant. A făcut prin urmare operă de artă”.

(*ALEXANDRU MACEDONSKI*: „NOTIŢELE LITERATORULUI – DAN”, LITERATORUL, Nr. 6, noiembrie 1893, pp. 15 – 16).

¡*Pan*, eroul recentului roman al lui Vlahuţă, face parte din**tr-**o sajnă de visători optimişti, creaţi în

societatea noastră, şi mai cu seamă în pătura noastră cultă, de ideile înaintate şi democratice ce frământă acum întreaga omenire, idei propagate în *literatura noastră* de entuziastul şi adânc cugetătorul critic Dobrogeanu-Gherea…

Vlahuţă în romanul său *Dan* ne-a arătat şi *soarta* acestor nenorociţi visători, când vin faţă în faţă cu *realitatea*. Ne-a arătat nenorocirile la care ajung inimile prea simţitoare, cu iluziile zdrobite, în societatea noastră coruptă şi condusă de o mână de oameni venali, şi lipsiţi de orice simţ moral, de orice ideal mai înalt…

În literatura noastră atât de săracă, romanul domnului Vlahuţă are o valoare foarte mare, chiar ca influenţă moralizatoare, deoarece poetul arde – ori unde găseşte ocazie – multe vicii deghizate, multe infamii mascate ale claselor noastre stăpânitoare, cu pretenţii de civilizaţie şi cultură”.

(R. *L.*: „DAN”, EVENIMENTUL LITERAR, Nr. 3, 5, din 3, 17 ianuarie 1894.)

„Din aceiaşi generaţie cu Delavrancea şi Duiliu Zamfirescu şi abia cu vreo zece ani mai bătrân decât Brătescu-Voineşti, A. Vlahuţă este şi el unul din reprezentanţii noului realism liric şi artistic… Vlahuţă a dăruit prozei noastre «tonul etic». Multe din paginile sale plutesc **într-**o atmosferă de sinceritate cordială, care angajează pe cititor şi-l face să participe la zbuciumul scriitorului”.

(*TUDOR VIANU*: „ARTA PROZATORILOR ROMÂNI” – A. VLAHUŢĂ, Bucureşti, 1941, pp. 189, 190, 195.)

„*Dan*, singurul roman al lui Vlahuţă, cuprinde puternice elemente autobiografice…

În afară de satirizarea cruntă a moravurilor politice ale vremii, *Dan* rămâne interesant prin cele două figuri, pe care G. Ibrăileanu le-a numit «de luptători»: ziaristul Eiiboiany şi medicul de plasă Eiâvjţ-Amândoi încearcă să lupte împotriva” corupţiei şi minciunii; Friboianu opunând ziaristicei vemale, puse în slujba politicii partidelor de

guvernământ, o ziaristică cinstită şi combativă, Pravăţ strădui**ndu-**se să ridice starea sanitară din satele pe care le îngrijeşte. Niciunul din ei nu luptă împotriva alcătuirii sociale, care dă naştere relelor stări. De aceea eficacitatea acţiunii lor e îndoielnică”.

(*INTRODUCERE* la voi. ALEXANDRU VLAHUTĂ, OPERE ALESE. Editura de Stat, 1949, pag. 20 – 21.)

„Scris **într-**o epocă în care romanul românesc era încă puţin dezvoltat, *Dan* aLe înainte de toate o valoare istorică. E o încercare de frescă a societăţii, cu multe pagini de critică a moravurilor, cu o serie de figuri tipice, în special cea a politicianului cinic şi depravat treruianu. Psihologia personajelor nu este aprofundată şi stilul suâeră de multe stângăcii. Totuşi, în af. iră de valoarea lui generală de satiră a societăţii burghezo**-**mo-i.reşti, romanul este valoros şi prin prezentarea celor două personaje pe care G. Ibrăileanu le**-**a numit «figuri de luptători»: ziaristul Priboianu şi medicul de plasă Pravăţ”.

(*MARIANA ŞORA*: PREFAŢA la voi. A. Vlahuţă, OPERE ALESE, E.S.P.L.A., 1952, pag. 16.)

„Vlahuţă a creat o variată operă literară, pătrunsă de realism, care face parte din tezaurul literaturii noastre; el a scris poezii, schiţe, nuvele, romanul «*Dan*», articole şi pamflete. El a criticat monarhia, exploatarea ţărănimii, viaţa grea a intelectualităţii cinstite, căsătoria burgheză bazată pe avere, a demascat caracterul reacţionar al armatei, şcolii şi presei regimului burghezo**-**moşieresc”.

(*SCÂNTEIA*, anul XXII Nr. 2760, 6 septembrie 1953.)

„În «Da «» Vlahuţă înfăţişează drama intelectualilor cinstiţi în lumea burgheză. Viaţa îi loveşte din toate părţile cu nedreptăţi şi umilinţe, iar toate încercările lor de a fi de folos poporului se izbesc de strâmba aşezare a societăţii. Pentru unii din aceşti intelectuali literatura este singura tribună publică de pe care puteau să strige adevărul şi să se înalţe, prin talent, deasupra duşmanilor lor. Ca şi în alte scrieri ale sale, în care tema dragostei ocupă un mare loc, Vlahuţă a denunţat faptul că nici iubirea nu scapă nepătată

în lumea murdară în care totul se socoteşte după bani”.

(*S. FARCAŞAN*: „ALEXANDRU VLAHUTĂ”, SCÂNTEIA, anul XXII, Nr. 2764, 11 septembrie 1953.)

„Romanul lui Vlahuţă atacă problema situaţiei artistului în societatea burgheză, demonstrând, ca şi în poeziile sale, că artistul adevărat, sincer, este duşmănit şi strivit în societatea bazată pe domnia banului. A. Vlahuţă a creionat, în romanul său, tipuri umane variate, aparţinând celor două lumi opuse. În complexitatea romanului, Vlahuţă critică vehement şi alte aspecte ale societăţii de atunci, printre care presa, şcoala, instituţiile de cultură etc.”

(*THEODOR VIRGOLICI*: „35 DE ANI DE LA MOARTEA LUI ALEXANDRU VLAHUŢĂ”, ROMÂNIA LIBERĂ, anul XII, Nr...3150, 19 noiembrie 1954.)

„Evocând ultimii ani din viaţa scriitorului **–** aşa cura apar din opera şi scrisorile alcătuite în acea epocă **–** observăm că, până în ultimele lui clipe, Vlahuţă nu şi**-**a pierdut dragostea, «*setea de viaţă*», dorinţa de a fi folositor celor mulţi şi atitudinea critică, protestatară, împotriva claselor sus**-**puse.

Aceste trăsături caracteristice, care stau la baza celor mai bune opere ale lui: «*1907*», «*Unde ni sunt visătorii*», «*Socoteala*», «*Dan*» persistă în ciuda multor confuzii – existente în ultimele lui lucrări”.

(Al. *NANU*: „DIN ULTIMELE SCRISORI ALE LUI VLAHUŢĂ”, GAZETA LITERARĂ, Nr. 37, 25 noiembrie 1954.)

„Moravurile societăţii burgheze sunt prinse cu multă ascuţime... De asemenea în roman găsim o serie de tipuri caracteristice epocii: politicianul fără scrupule, Veronescu**-**Prisăcani, cinicul Peruianu, «savantul» care şi**-**a cucerit reputaţia prin**tr-**un volum de versuri dedicat regelui. Romanul *Dan* rămâne interesant şi prin cele două figuri: ziaristul Priboianu şi medicul de plasă Pravăţ, personaje care încearcă să lupte împotriva corupţiei societăţii. Ei se deosebesc de Dan prin aceea că înfruntă viaţa şi cavtă

mijloace de a înlătura josnicia lumii burgheze. Având calităţi, romanul Don este mai mult o galerie de portrete, pe linia «profilurilor» lui Vlahuţă decât un roman propriu-zis”.

(*ISTORIA LITERATURII ROMÂNE*. vol. II. E.S.P.L.A., 1955, pag. 370.)

TABLOU **BIO**BIBLÂOGRAFIC

1858 – La 5 septembrie se naşte Alexandru Vlahuţa.

1879 – Vlahuţă termină liceul şi îşi dă bacalaureatul la Bucureşti.

1880 – Este numit profesor la Târgovişte.

1882 – La 10 noiembrie, Consiliul judeţean hotărăşte destituirea lui Vlahuţă din învăţământ.

1886 – Vlahuţă tipăreşte volumul: „Nuvele”.

1887 – Apare volumul „Poezii”.

1888 – La 15 ianuarie, în „Revista nouă” Vlahuţă publică poezia „Linişte”.

1892 – La 13 martie, ţine în sala Ateneului conferinţa „Curentul Eminescu”, la sfârşitul căreia citeşte poezia „Unde ni sunt visătorii?...”

— Apare volumul: „Din goana vieţii”.

1893 – între anii 1893 şi 1896 Vlahuţă editează revista „Viaţa”.

— La 9 martie, aceeaşi Academie burghezo-moşierească care-i respinsese scrierile de la premiere, îl alege membru corespondent. A. Vlahuţă refuză cu demnitate acest titiu.

1894 – Sub semnătura L. Ascar, revista „Viaţa”, din septembrie, publică poezia lui Vlahuţa „Ananghie”.

— Apare romanul „Dan”.

1896 – Scoate culegerea de versuri: „Iubire”.

— Tipăreşte volumul „În viitoare”.

1898 – „Gazeta săteanului”, din 20 ianuarie, publică poezia „Muncitorul”, pe care Vlahuţă o traduce din Ada Negri.

1899 – Apare volumul: „Clipe de linişte”. 1901 – Publică volumul: „România pitorească”.

1907 – Revista „Viaţa românească” publică în nr. 5, din mai, poezia „1907”.

1909 – Scoate volumul: „File rupte”.

1910 – Apare monografia: „Pictorul Grigorescu”.

1911 – Tipăreşte volumul: „La gura sobei”. 1914 – Apare volumul: „Dreptate”.

1919 – La 19 noiembrie se stinge din viaţă Alexandru Vlahuţă.

TEME

1 Să se arate paginile mai importante din romanul *Dan* în care caracterul autobiografic este mai puternic.

2 Analizaţi conflictul dintre artist şi clasele exploatatoare.

3 Care sunt principalele moravuri ale societăţii burghezo-moşiereşti demascate în romanul *Dan*?

4 Să se facă o paralelă între huzurul claselor exploatatoare şi viaţa mizeră a ţărănimii, aşa cum reiese din unele pasaje ale romanului *Dan*.

5 Să se arate caracteristicele principale ale personajelor: Veronescu-Prisăcani, Peruianu – Priboianu, Pravăţ. Prin ce se deosebesc Priboianu şi Pravăţ de Dan?

6 Faceţi analiza romanului *Dan*: epocă, personaje, conflict, mijloace de expresie etc.

CUPRINS

Nr. 4.189

Redactor de carte: Const. Măciucă Tehnoredactor: C. Vulcănescu Corector: A. Szăsz

Dat la cules 8. VII 1.960. Bun de tipar 5.X.960. Tirai 25.120. Hârtie *tipar de 50 gr.im.p. Coli de tipar 13. Coli de editură 10.1. Fi. 32184X108. Com. editurii 4682. Ediţia I.A. 0603. Pentru bibliotecile nici indicele de clasificare 6 (R)*

tiparul executat sub.com. nr. 1363 la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii…1 V. STALIN”. Bucureşti – R.P.R.

2 Infatigabil (fr.) – neobosit.

2 – Al. Vlalniţă – Dan.

1 Afabil – binevoitor, cordial.

1 Buffon George heelerc de (1707 – 1788) – naturalist şi scriitor francez, autorul marii lucrări *Istoria naturală* (36 vol. 1749 – 1788).

4 – Al. Vlaliuta – Dan

1 Cest idiot (fr.) – ce nerozie.

1 În ed. 1896: „… *în litere*”.

1 În ed. 1894: „… fi *foarte pufmă naşcuie*.

6 – Al. vlahută – Dan vol. II

Aprehensiune – frică, teamă.

1 Noi leggevamo un giorno per diletto (ital.) – **într-**o zi ne desfătam citind.

1 Afif – lipsit de bani; lelter.

6 – Al. Vlahuţă – Dan vol. II

1 În ed. 1894: „… *Şezi colea*…

1 Une scie (fr.) – cântec veşnic repetat (fig. J.

1 Apoplectic (fr.) – propriu apoplexiei (suprimarea subită a funcţiei unui organ, cauzată de o hemoragie sau de astuparea unui vas capilar).

2 în ed. 1894: *treizeci de lei pe tună*”.

1 Casap – măcelar.

J Ghiordum – numele unui joc de cărţi.

1 În ed. 1894: „… *prieteniei lor*”.

1 În ed. 1894: „… *fi nu mai gândea nimic*…

1 în ed. 1894: „*i se fixase de figură*”.